

Hverdagsliv i en Vestlandsk Industribygd

En etnografisk undersøkelse av hverdagspraksiser i endring

Tuva Elise Takvam Helland

Masteroppgave i sosialantropologi

Universitetet i Bergen

Våren 2021

Sammendrag

Denne avhandlingen omhandler hverdagspraksiser i Høyanger kommunes tettsted. Tettstedet er lokalisert innerst i Høyangerfjorden i Sognefjorden, hvor kommunens sentrum ligger. Gjennom deltakende observasjon og samtaler har jeg utført en undersøkelse som omfatter de potensielle endringene i det kulturelle rammeverket, som har oppstått som følge av industriens nedgangstider, som startet på 1970-tallet. Avhandlingen er delt opp i 4 forskjellige tematiske kapitler, som undersøker problemstillingen: "Har industriens rolle i Høyanger blitt mindre? Og da industrien er bygdens fundament, blir det kulturelle rammeverket og hverdagspraksiser påvirket av industriens minskende rolle?"

Opgavens fokus hviler først på relasjonen mellom befolkningen og landskapet, som viser seg å ha stor betydning for handlingsmønstre for hverdagspraksiser. Det understrekes med Keith Basso sitt arbeid at "kunnskapen sitter i landskapet" (1996), og at mye av orienteringen i samfunnet skjer der etter. Som en konsekvens av industriens minskende rolle oppstår det uenigheter og spenninger mellom "pensjonistgenerasjonen", og generasjonen: "unge voksne" da det foreligger uenigheter om hva som skal reproduseres av det kulturelle rammeverket. For å undersøke dette har jeg benyttet meg av Sherry Ortner sitt arbeid om "agency" (2005; 2006).

Videre viser jeg til kafeen som en sentral sosial arena, og jeg har tatt i bruk Ilana Gershon (2019) sitt arbeid om "porøse grenser" for å vise til hvordan situasjonsbestemte grupperinger daglig dannes og oppløses. Handlingsmønstre blir da i lys av dette synlig, og jeg understreker at den sterke kafekulturen kan ha hatt sitt opphav fra det tidligere fabrikkmiljøet, og de sosiale handlingsmønstrene på kafeen speiler resten av samfunnet. Til slutt understreker jeg med innspill fra Marianne Gullestads bok "Livsstil og likhet: Om nærmiljøet i byen" (1986) at det kulturelle rammeverket den dag i dag inneholder verdier som ble etablert for lenge siden, og til tross av store endringer i bygdens helhet, ligger mye av det etablerte grunnlaget fortsatt til grunn for hverdagslige- og sosiale praksiser.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	I
Innholdsfortegnelse	II
Takk	V
Kart over Høyanger kommune	VI
Kapittel 1 - Introduksjon	1
<i>Fra europeisk industrihovedstad til norsk distriktsbygd</i>	1
<i>Det nye feltarbeidet</i>	2
<i>Første møte med Høyanger</i>	2
<i>Innledning</i>	3
<i>Teoretisk inspirasjon og perspektiver</i>	4
<i>Informantene</i>	8
<i>Metodisk tilnærming</i>	9
<i>Metode</i>	10
<i>Deltakende observasjon</i>	10
<i>Metodiske fordeler og ulemper</i>	11
<i>Å gjøre feltarbeid "hjemme"</i>	12
<i>Etiske utfordringer</i>	12
<i>Feltarbeidets betydning</i>	13
<i>Grunnleggende informasjon</i>	13
<i>Begynnelsen</i>	13
<i>Etableringen</i>	14
<i>Politikken</i>	16
<i>Folket</i>	17
<i>Nedgangstiden</i>	18
<i>I dag</i>	18
<i>Forskningsspørsmålets resonnement</i>	18
Kapittel 2 - Landskapet	20
<i>Fra jordbruk til industri</i>	20
<i>Landskapet</i>	22

<i>Det rådende perspektivet</i>	22
<i>Fabrikkens rolle</i>	24
<i>Befolkningens forhold til omgivelsene</i>	24
Tre eksempler	25
<i>Sted som kulturelt betinget</i>	26
<i>Polarisert samfunn</i>	29
<i>Det kulturelle rammeverket</i>	31
<i>Oppsummering</i>	33
Kapittel 3 - Bygdens fremtid	35
<i>Agens</i>	35
<i>Besøket på fabrikken</i>	36
<i>Fabrikkens rolle som en overordnet "institusjon"</i>	39
<i>Gubbevirksomhet</i>	41
<i>Den indre kjernen sett fra utsiden av en på "innsiden"</i>	42
<i>Hverdagslivet</i>	44
<i>Kulturell overførsel</i>	45
<i>Selvstendighetens motgang</i>	50
<i>Oppsummering</i>	52
Kapittel 4 - Hjørnebordets sosiale normer	53
<i>Den offentlig sosiale arenaen</i>	53
<i>Sosial interaksjon</i>	55
<i>Fire gode venner</i>	55
<i>Høyangeringer</i>	58
<i>Uttrykkelig aktsomhet</i>	61
<i>Kvinnene</i>	63
<i>Oppsummering</i>	66
Kapittel 5 - Den materielle og metafysiske "fasaden"	67
<i>Kulturelle leveregler</i>	67
Første eksempel.....	69

Andre eksempel	69
<i>Et "skikkelig" menneske</i>	70
<i>Kunsten å opprettholde posisjonen</i>	71
<i>Sosial kapital</i>	72
Hvor langt rekker din informasjonskapital?	73
<i>Konfrontasjonen</i>	75
<i>Egeninnsats som et avgjørende element for sosial posisjonering</i>	76
<i>En formiddagstur med Anna</i>	77
<i>Høyangersyndromet</i>	78
<i>Søndagsbesøk</i>	80
<i>Oppsummering</i>	81
Kapittel 6 - Avslutningskapittel	82
Litteraturliste	85

Takk

Takk til de fantastiske informanter som var villig til å vie sin tid og oppmerksomhet til dette prosjektet, jeg vil også si en takk til alle jeg møtte på som inspirerte og bidrog til et hyggelig opphold i Høyanger. Jeg setter stor pris på muligheten til å lære og kjenne deres hverdag, tanker og meninger som de var villig til å dele. Jeg er takknemlig for relasjonene og vennskapene som ble etablert under feltarbeidet. Det er på grunn av dem at dette prosjektet ble realisert, og jeg skylder alle en stor takk for all hjelpen, og ikke minst en takk for alle de hyggelige stundene.

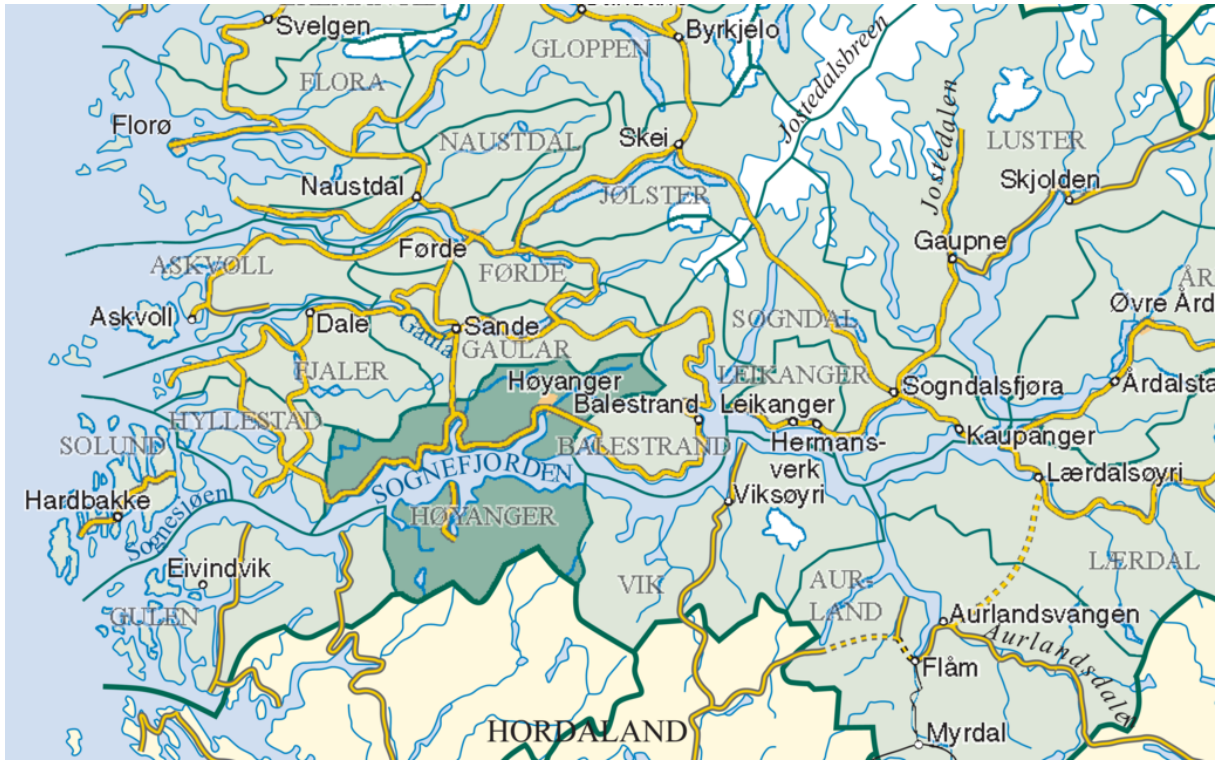
Professor Olaf H. Smedal, min veileder, tusen takk for uvurderlig hjelp og motivasjon til å fullføre dette prosjektet. Din tålmodighet og gode humør har løftet meg gjennom denne utfordrende og noen ganger stressende tiden, jeg setter stor pris på samarbeidet.

Mamma og pappa vil jeg også takke, for alltid å være der og støtte meg når det trengs, takk for innspill og gjennomgang av oppgaven. Mine svigerforeldre vil jeg også uttrykke en takk til, for støtte gjennom denne prosessen. Sist, men ikke minst vil jeg takke min samboer for å ha stått sterkt og holdt ut med meg i skrivemodus og alt som følger med, du har vært en inspirasjon, og min viktigste støtte.

Tuva Elise Takvam Helland

Bergen, juli 2021.

Kart over Høyanger kommune

Kart av KF/Store norske leksikon

Kapittel 1 - Introduksjon

Fra europeisk industrihovedstad til norsk distriktsbygd

Høsten 2019 planla jeg det kommende feltarbeidet mitt i Torino i Nord-Italia våren 2020, her skulle jeg undersøke den økende samfunnsklassen, omtalt som prekariatet. Dette er en gruppe som består av unge voksne som ikke kommer ordentlig i gang med livet sitt, da de står uten fast jobb og har dermed usikker inntekt. De har ikke nok ressurser til å etablere seg og tre inn i den neste livsfasen. Forskningstemaet var satt til å handle om identitet og selvfølelse blant unge mennesker, samt deres framtidshåp og utsikter. En stor andel av unge voksne jobber med korttidskontrakter, og som en konsekvens av dette er det ikke mulig å få blant annet boliglån, eller å opparbeide seg ressurser til å klare seg uten familiens hjelp. For at dette prosjektet skulle realiseres tok jeg et én måneders språkkurs i Perugia, før jeg reiste til Torino i februar. I Perugia ble det ikke utført noe feltarbeid, men det var en måned hvor en fikk omstilt seg fra livet hjemme til livet i det uvisse, og iveren etter å komme i gang med feltarbeidet økte.

Jeg ankom Torino sent på natten, de jeg skulle bo med sto klare til å ta meg imot, det var en ung gutt fra Italia, en ung gutt fra Chile og en eldre dame som også var fra Italia. De hjalp meg med bagasjen og viste meg til rommet mitt, den eldre damen ville gjerne lage mat til meg, men først ville hun hjelpe å pakke ut bagasjen og hjelpe meg å re opp sengen. Det var de unge guttene som videreformidlet dette da hun ikke snakket noe engelsk. Jeg sa at jeg satte pris på omtanken, men at jeg verken trengte mat eller hjelp med å pakke ut, jeg ville bare sove. De gikk ut, jeg satte meg ned på en stol for å ta innover meg alt da det banket på døren, den eldre damen ville høre om jeg var helt sikker på at det ikke var noe hun kunne gjøre, jeg takket og sa at alt gikk fint. Etter at hun hadde banket på to ganger til, ble det ro i leiligheten.

Da det hadde gått en uke satte jeg i gang med å kontakte bemanningsbyrå, jeg fikk en avtale med et av de største byråene, og en mann der som gjerne ville hjelpe meg. Han arbeidet med internasjonale relasjoner, og snakket dermed godt engelsk. Han nådde ut til andre potensielle informanter og arrangerte slik at jeg fikk møtt dem. Det begynte å danne seg et solid grunnlag for feltarbeidet. Etter en lengre prosess fikk jeg godkjent en søknad om å bruke bemanningsbyråsentrene for å komme i kontakt med informanter. Så langt kom jeg aldri. Uken jeg skulle starte begynte nedstengingen, vi ble enige om å avvente til neste uke og se an tilstanden. Da det ikke så ut til å bli noe bedre og nedstengingen ble forlenget, ble jeg informert om at det kunne bli veldig vanskelig fremover. Slik fortsatte det til anbefalingen om at alle

studenter i utandet burde komme seg hjem. Jeg reiste hjem 15. mars etter anbefaling fra Universitetet i Bergen.

Det nye feltarbeidet

Vårsemesteret 2020 gikk og sommeren nærmet seg. Det viste seg vanskelig å skulle dra tilbake til Italia, og var det på tide å ta en beslutning om veien fremover. Valget sto mellom å gjøre et annet feltarbeid eller skrive en teoretisk oppgave. I samråd med veileder ble det besluttet at den beste løsningen var nytt feltarbeid, og vi kom frem til at Høyanger kunne være en mulighet. Jeg valgte å gjøre feltarbeid på nytt da jeg syntes at hovedpoenget med denne masteren er å gjennomføre et feltarbeid for så å bearbeide den innsamlede empirien. Det jeg anser som det spesielle med sosialantropologi er feltarbeidet og den analytiske prosessen. Det å skulle skrive en like omfattende oppgave basert på andre sitt materiale ville ikke vært det riktige valget for meg. Da dette var bestemt fikk jeg samlet sammen litt informasjon og historie om stedet, og leverte en delvis prosjektbeskrivelse før jeg reiste 10. august. I prosjektbeskrivelsen var det få konkrete planer, da jeg ikke visste hva jeg ville undersøke, eller hva det faktisk var å forske på i bygden. Uten problemstilling, forskningsspørsmål eller retningsans for oppgaven ankom jeg Høyanger en vakker sommerdag.

Første møte med Høyanger

Himmelen er klar og blå, og solen står fortsatt høyt over de massive fjellene som rammer inn den trange fjorden og Høyangers tettsted. Det er midt i august og en varmebølge er på vei innover Vestlandet. Mange er ute og steller hagene sine, maler hus og gjerder. Alle husene her har en tilhørende hage som er rammet inn med hvitt stakittgjerde. Jeg går nedover mot kaien og er nysgjerrig på villastrøket, jeg går inn Kloumans allé hvor jeg legger merke til de hvite grusstiene som binder sammen husene og fører deg rundt i parken. I midten av parken er det plassert en fontene, og noen statuer. Jeg følger gaten som skiller parken og de 5 husene på kanten bort til en bro og går over den, nå var jeg kommet til Øren Hotell. Jeg gikk videre og så at det ikke var like forseggjort på denne siden, det tok ikke lang tid før jeg kom til en nedlagt butikk, og en nedlagt bensinstasjon. Det kunne se ut som om at pumpen fortsatt var i bruk, men det var vanskelig å se med tanke på tilstanden til alt rundt.

1 Flyfoto ca. 1953, Foto: Widerøe, Fylkesarkivet Sogn og Fjordane

Etter en spasertur rundt i sentrum satt jeg meg ned på Kaffetelegrafan, den ene av to kafeer. Den hadde uteservering som passet godt på en dag som dette, og den andre kafeen var uansett stengt for dagen. Det fristet med et glass vin for å feire at feltarbeidet var i gang, men det måtte bli med en Solo da de ikke hadde servering på det aktuelle tidspunktet. Da klokken nærmet seg fem ble jeg gjort oppmerksom på at de snart skulle stenge, men at jeg kunne sitte ute selv om de var stengt. Jeg spurte servitøren om det var noe annet som var åpent eller om det skulle skje noe denne lørdagskvelden, hun tenkte seg om og svarte at hun ikke visste. Jeg pakket sammen tingene mine og ruslet hjemover, og lurte hvorfor det ikke hadde vært noen andre på kafeen, og hvorfor det generelt var så lite folk å se.

Innledning

Denne avhandlingen er basert på feltarbeid som ble utført i tettstedet Høyanger, i Høyanger kommune perioden august 2020 til desember 2020. Jeg undersøkte hverdagspraksiser blant bygdens befolkning, og hvordan eventuelle endringer i praksisene, som følge av nedgangstiden i industrien har påvirket levesettet, og det kulturelle rammeverket. Avhandlingen fokuserer spesielt på to grupper, den pensjonerte delen av befolkningen, og de unge voksne. Det understrekes at landskapet har en sentral rolle i det kulturelle rammeverket. Befolkningens relasjon til landskapet og omgivelsene rundt, er høyst relevant da tidligere hendelser og

situasjoner er bevart i landskapet. Med dette menes det at handlingsmønstre som ble etablert for en tid tilbake fortsatt den dag i dag setter presedens, og vise vei for handlinger og generell aktivitet i bygden. Dette er verdier som står sterkt både hos de unge og de eldre, men der hvor det finnes kollektiv enighet, finnes det også uenigheter.

Det har over tid oppstått spenninger mellom de unge voksne og den eldre generasjonen, det er uenigheter rundt prioriteringer og engasjement i samfunnet. Den eldre garden har en konstant trekning mot storhetstiden som var og den de vokste opp med. De unge voksne der imot, har ingen erfaringer om det som en gang var og retter blikket fremover, det er her det oppstår spenninger med tanke på reproduksjonen av det kulturelle rammeverket. Det understrekes at kafekulturen står sterkt og at kafeen er en viktig offentlig sosial arena, handlingsmønstre som kommer til syne her kan speile resten av samfunnet. Det konkluderes med at mye er i endring, og spenningene oppstår som følge av naturlige prosesser som markere slutten på en tidsepoke, og starten på en ny. Bygdens egenart og identitet er bygget opp av og rundt industrien, men fabrikkens rolle er ikke det den en gang var.

Teoretisk inspirasjon og perspektiver

I kapittel 2 har jeg valgt å bruke blant annet Tim Ingolds teori om "Globes and Spheres" (1993a), dette er for å kunne se landskapet ut fra to ulike perspektiver. Ingold argumenterer for at vi i stigende grad beveger oss bort fra den sfæriske tilstanden, hvor vi lever i takt med våre omgivelser på et lokalt plan. I stedet baserer vi vår livsverden på et mer globalisert perspektiv hvor vi distanserer oss fra det kroppslige arbeidet med naturen. Om Høyanger sees i lys av dette ser vi at det er fullt mulig å trekke paralleller når vi tar i betraktning den drastiske endringen da samfunnet gikk fra å være et jordbrukssamfunn til å bli et industrisamfunn.

Dette historiske brytningspunktet og kulturens strukturelle endringer kommer til syne om vi tar i bruk Eric Wolf (1982) sin videreutvikling av Karl Marx sin teori om "modes of production". Wolf presiserer at "The human species is, however, not merely a passive product of natural processes; it has also, in the course of evolution, acquired the ability to transform nature to human use" (Wolf, 1983: s. 73). Dette lar seg forene seg med Ingolds argument som tilsier at verdens befolknings perspektiver på omverden endrer seg. Industrialiseringen introduserte og åpnet bygden opp for den globale "innflytelsen" som over tid har blitt stadig mer dominerende. Med andre ord, samfunnet tok første steg ut av den innerste sfæren, og bevegde seg sakte, men sikkert utover mot klodeperspektivet, slik Ingold forklarer. Det var i denne sammenhengen relevant å vise til Gupta og Ferguson (1997) da de argumenterer for at

antropologer lenge har sett på omverden som noe sosialt konstruert. Dette er et fundamentalt perspektiv for sosialantropologer, men de påpeker også at det materielle ofte har fått mer oppmerksomhet enn det symbolske og det psykiske.

Videre har jeg valgt å bruke Ingolds verk "Building, dwelling, living" (1995) hvor han beskriver sitt forsøk på å forstå forholdet mellom folk og deres omgivelser. Han understreker at han ikke har kommet frem til et endelig svar, og spør seg om det i det hele tatt er mulig. Det han konkluderer med er at "building" som han først argumenterte for og "dwelling" som han senere gikk over til, er komplementære aktiviteter, og understreker at "environments are never complete" (Ingold, 1995: s. 57). Vi bygger på våre forfedre og våre etterkommere vil bygge videre på oss. Da dette var noe som kunne relateres til Høyanger syntes jeg at det var rett å skildre det i oppgaven. En annen som også undersøker folk og deres relasjoner til steder er Keith Basso som i sitt arbeid viser at forfedres spor alltid er i omgivelsene.

Jeg har hatt stor nytte av å bruke Keith Basso sin bok "Wisdom sits in places" (1996). Boken er basert på et feltarbeid han utførte i Arizona, ved "Fort Apache Indian Reservation". Han så at stedsfølelse ikke bare stammer fra våre individuelle erfaringer, men er også forankret i kulturen. I boken forklarer Basso at han skulle lage et kart over stedet han var, og gjennom dette prosjektet forsto han hva forskjellige steder betyr for dem, og hvordan det former dem og deres hverdag. På den måten bruker Basso "space" og "place" som målestokk for endring i samfunnet. En kan se forfedres aktivitet i landskapet, for eksempel at en innsjø heter: "Innsjøen med masse fisk", men da den aktuelle innsjøen i dag er tom for fisk vet vi at det har skjedd en endring. Hovedfokuset hans er relasjonen mellom befolkningen og deres omgivelser og hvilken betydning omgivelsene har for dem. Basso sitt arbeid har vært vesentlig for å underbygge og tydeliggjøre relasjonen mellom befolkningen i Høyanger og deres omgivelser.

I kapittel 3 har jeg valgt å belyse empirien med hovedsakelig Sherry Ortner og hennes arbeid om "agency" i artikkelen "Subjectivity and cultural critique" (2005) og boken *Anthropology and Social Theory: Culture, Power and the Acting Subject* (2006). Ortner er en stor inspirasjon som lenge har gjort seg bemerket på mange områder, og i dette tilfellet var det mulig å dra nytte av hennes arbeid om "practice theory". Da Ortner vektlegger maktdomenet i arbeidet sitt om agens, ble dette også et vesentlig forhold å ta stilling til i Høyanger, og derav spørsmålet om det bestandig er en homogen dominerende gruppe. I artikkelen "Resistance and the Problem of Ethnographic Refusal" (1995) viser hun til James Scott (1989) og det hun mener er kritikkverdig

ved hans arbeid. Fordi han ikke har tatt hensyn til slikt som religion, og andre fundamentale sider av befolkningen, er det ikke mulig å danne seg et helhetlig bilde. Hun kritiserer med andre ord Scott for mangelfull etnografi om motstand. Motstand har også i denne oppgaven vist seg å være viktig, noe som igjen har underbygd relevansen for Ortner sin tolkning av agens og hvorfor jeg har valgt å bruke hennes arbeid i denne oppgaven. Agens brukes her for å vise hvordan mulige spenninger mellom generasjoner oppstår, eksempelvis som en konsekvens av at kultur er transgenerasjonelt.

At kultur er transgenerasjonelt er med inspirasjon fra Sarah Lamb, hun fokuserer mye av sitt arbeid på hverdagspraksiser. I artikkelen "Generation in Anthropology" (2015) tar hun til orde for å bruke generasjoner som analytisk verktøy for å se sosiale prosesser, og sosial endring over tid (2015: s. 853). I lys av dette har jeg valgt å trekke frem generasjoner som utgangspunkt for å «måle» endringer i samfunnet. Dette valget begrunnes med at det har skjedd store endringer fra da bygden opplevde storhetstiden til tiden og tilstanden den i dag befinner seg i. Det er store kontraster mellom den generasjonen som opplevde storhetstiden, og den generasjonen som verken opplevde den, ettergløden av storhetstiden.

Som Pierre Bourdieu i "Outline of a theory of practice" (1977) hevder, må praksiser være naturlig å følge om de skal reproduseres fra en generasjon til en annen. Sherry Ortner har ikke sitt primærfokus på sosial og kulturell reproduksjon, men her kommer Jennifer Cole og Deborah Durham (2007) inn i bildet. De har valgt å bruke alder som et analytisk verktøy for å få et innblikk i nye perspektiver for sosiale endringer. De påpeker at relasjonen mellom aldersgrupper er stedet hvor endringer forekommer, de forhandler seg imellom hvordan de skal håndtere dagens praksiser, og hvordan de skal videreføres (2007: s. 2-3). Etter å ha lest Lamb, og Cole og Durham valgte jeg å bruke generasjoner og aldersgrupper som analytiske verktøy for å få et innblikk i den sosiale dynamikken i bygden.

I kapittel 4 har jeg valgt å legge vekt på teori fra Erving Goffman og Ilana Gershon da tematikken i kapittelet sentrerer seg rundt grupperinger og sosial organisering. Gershon understreker i artikkelen "Porous social orders" (2019) at hun ikke fokuserer på hva som utgjør en sosial gruppering, men hva som ligger mellom sosiale grupperinger. Hun fokuserer med andre ord på grensene mellom sosiale ordener, hun understreker her at disse grensene ikke er statiske, de er porøse. Ved å bruke dette perspektivet til å se på hvordan den sosiale organiseringen foregikk var det mulig å få en forståelse for det sosiale systemet. Det ble klart at det er de porøse grensene mellom grupperinger som muliggjør dynamikken. På denne måten kan det oppstå spontane sosiale ordener som igjen forsvinner like fort. Ettersom dette er en del

av hverdagspraksisen er det de samme sosiale ordener som oppstår daglig, slik som eksempelet på kafeen som jeg henviser til i kapittelet viser.

Gershon ser at folk skaper og gjenskaper kjente grupperinger som tilhører den situasjonen hvor grupperingen har rom og mulighet for å oppstå. Å ta i bruk Gershon sitt arbeid om sosiale ordner ga meg muligheten til å se en sammenheng og forstå sosial organisering i Høyanger. Med en liten befolkning hvor alle kjenner alle, er det samtidig sterke kontraster mellom grupperinger, men de må fortsatt kunne samhandle da flere trer inn i forskjellige roller i løpet av dagen.

For å få tak i og forståelse for den overordnede sosiale organiseringen var det vesentlig å finne et begrep som kunne definere dette. Det ble klart at med fravær av klasseinndeling basert på økonomi, var det mulig å se organiseringen gjennom nettverksbasert sosial organisering som John Barnes presenterer i sin artikkel, "Class and Committees in a Norwegian Island Parish" (1954). Innad i dette nettverksbaserte klassesystemet, som er satt sammen av mange forskjellige sosiale ordener, finnes det bestemte normer og regler for sosialisering. Jeg har valgt å belyse disse "kjørereglene" med Erving Goffman sitt arbeid.

Goffman har gjort utallige observasjoner og kommet med definisjoner på mange sosiale samhandlinger i boken "Vårt rollespill til daglig – en studie i hverdagslivets dramatik" (1974). Jeg skulle gjerne ha lest mer av Goffman i forkant av feltarbeidet. Jeg tror det hadde kommet til nytte i flere av de prekære sosiale situasjonene jeg fikk ta del i og observere, da hans fokus hviler på den ikke-verbale kommunikasjonen. Dette begrunnes med at etter hvert som tiden gikk, ble jeg mer og mer oppmerksom på at det som skjedde i kafeen ikke var tilfeldige handlingsmønstre. Interaksjonen mellom dem på kafeen ga et inntrykk av at det var forskjell på uttrykk de ville "gi" og "avgi", slik Goffman sin teori viser til. Dette leder videre til hans arbeid om "public order", bestemte kjøreregler for hvordan en opptrer i en sosial situasjon.

Kapittel 5 er i stor grad inspirert av Marianne Gullestads bok "Livstil og Likheter – Om nærmiljø i byer" (1986). Her gjør hun rede for blant annet det hun omtaler som et "skikkelig" menneske. Et "skikkelig" menneske blir i denne oppgaven brukt til å omtale dem som følger de kulturelle levereglene i Høyanger. Jeg valgte å bruke Gullestads begrep om et "skikkelig" menneske da det fremhever moralitet og gir et godt innblikk i befolkningens tankesett, som er en del av det ideologiske stillaset til bygden. Videre tar jeg i bruk det hun skriver om primær- og sekundærfunksjoner som medregnes i aktiviteten "å koste". Dette samstemte godt med

vedlikeholdsaktiviteten i Høyanger, hvor jeg oppdaget både primær- og sekundærfunksjoner. Etter hvert som skriveprosessen utviklet seg, kom begrepet om primær- og sekundærfunksjoner også frem på andre områder i samfunnet. Gullestad gjør i boken rede for forskjeller mellom by og bygd, og understreker at kontrasten ikke lenger er like stor. Også her var det muligheter til å se likheter mellom det hun skrev og Høyanger. Når bygden mister sitt særpreg, eller det blir utfordret, blir det viktigere for befolkningen i bygden å holde på det særpreget sitt.

Jeg har også valgt, og sett nytteverdien av, å bruke Pierre Bourdieu sin velkjente teori om kapital, både den kulturelle og den sosiale kapitalen kommer til syne. Da fenomenet jeg fant i Høyanger ikke eksplisitt kunne forklares med begrepet sosial kapital eller kulturell kapital valgte jeg å benytte meg av begrepet informasjonskapital. Informasjonskapital omhandler den informasjonene en sitter på om andre, og de sosiale strukturene på et bestemt sted.

Informantene

Ella var den første jeg møtte, hun er født og oppvokst i Høyanger tettsted. Hun er nummer tre i rekken av fire barn, hun har en eldre bror, en eldre søster og en yngre bror, selv er hun 30 år. Hun jobber i barne- og ungdomssektoren, og er ellers aktiv i lokalsamfunnet. Hun har et stabilt liv i Høyanger med masse familie og venner rundt seg, hennes to eldre søsken valgte å flytte fra bygden da de ikke ville bli boende. Hun kjenner Nina, en annen informant, men til vanlig har de ikke så mye med hverandre å gjøre. Ella bor i en leilighet i sentrum som hun leier.

Nina og Sindre er samboere og bor i nærheten av sentrum sammen med sine to små barn, de kjøpte huset sammen for et par år siden da Nina valgte å bosette seg her. De er begge i slutten av 20-årene og har planer om å bli i Høyanger. De ble jeg også kjent med tidlig i feltarbeidet, via Ella. Nina bodde opprinnelig på sørsiden, det vil si på den andre siden av fjorden, men fortsatt i Høyanger kommune. Det var Nina jeg hadde mest kontakt med, Sindre var til stede, men det ble naturlig at det var henne jeg fikk mest kontakt med. Hun jobber i helsesektoren, og han jobber på fabrikken, en relativt typisk arbeidsfordeling i bygden. Jeg var mye hos dem om ettermiddagene og i helgene. Sindre sine foreldre bor i bygden så det var til tider mulighet for barnepass.

Andrea ble jeg kjent med litt ut i feltarbeidet, hun jobber på en matvarebutikk hvor vi kom i snakk for første gang. Hun og er i kategorien "ung voksen", sammen med sin samboer.

De bor litt utenfor byporten. Så teoretisk sett ikke i sentrum, men det var ikke lange veien. Jeg fikk ikke møtt samboeren så mye da han var en del bortreist. Og det var vel derfor hun hadde litt tid til overs til å være sammen med meg på fritiden. Hun er født og oppvokst der, men hun bodde borte en periode for å studere. Hun var ikke sikker på om hun ville tilbake til Høyanger, men da hun var hjemme for en liten periode, møtte hun samboeren sin og de ble værende. Det var vel ca. ti år siden nå, og de har planer om å bli boende i Høyanger.

Didrik ble jeg ikke så veldig godt kjent med, det var mest i forbindelse med besøket på fabrikken, men vi møttes innimellom på gaten eller på en fest. Han og er født og oppvokst i Høyanger, men bodde borte en liten stund for å studere. Han bodde i sentrum og jobbet på fabrikken. Jeg spurte aldri om alderen hans, men regner med at han var i siste halvdel av 30-årene.

Anna møtte jeg tidlig i feltarbeidet, via en jeg kom i snakk med som mente at hun ville være en god informant. Anna nærmer seg 70 og har levd mesteparten av livet sitt i Høyanger, hun flyttet dit som liten jente og ble værende. Hun var gift, og har en datter, men datteren har flyttet vekk og Anna og mannen ble skilt for en del år siden. Nå bor hun alene, og hun blir veldig glad når datteren og barnebarna kommer på besøk, men det skjer ikke så ofte som hun skulle ønske. Jeg ble fort tatt inn i varmen og hun brydde seg virkelig om meg, hun gjorde meg oppmerksom på hvor mye familie betyr for folk i Høyanger. Hun snakket mye om at andre hadde familie rundt seg og hvor viktig dette er. Hun er en aktiv deltaker i samfunnet, hun sa ofte at pensjonister i Høyanger er de mest opptatte pensjonistene i Norge.

De jeg ble kjent med på kafeen omtaler jeg ikke som informanter, men noen jeg hadde gode samtaler med. Jeg tok en vurdering av situasjonen og valgte å forholde meg til dem på en uformell måte. Det kunne ødelagt dynamikken hvis jeg hadde spurt om de kunne være informanter, og det hadde blitt vanskelig å anonymisere personene. På grunn av dette avgjorde jeg at det gagnet prosjektet bedre å begrense relasjonen til spontane samtaler og diskusjoner.

Metodisk tilnærming

Da det var lite forberedelser før feltarbeidet ble tilnærmingen til feltet relativt spontan. Etter en tid med utforskning ble de sosiale arenaene i stor grad kafeer og butikker. Samtidig som pandemien har lagt begrensninger på offentlige arrangementer og store forsamlinger, var det også tydelig at restriksjonene ikke hadde like stor innvirkning på alle områder. I perioden det

var meldt smitte i kommunen ble oppfølging av restriksjonene skjerpet, men i perioden da kommunen var "friskmeldt", var ikke pandemien veldig merkbar. Dette gjaldt både blant unge og eldre. Jeg hadde informanter i et bredt aldersspekter, fra tidlig 20 årene til 80 årene. Dette førte til en bred forståelse av forskjellige aldergrupper som representerer ulike sider ved samfunnet. De to tematikkene det ble snakket mest om var storhetstiden for flere tiår siden, og den nærmeste fremtiden og tiden etter den igjen.

Det ble mye selvstendig kontaktsøking på dagtid i starten da de jeg hadde fått kontakt med var på jobb. Det ble fort merkbart at det ikke var mulig å være avhengig av andre for å skape kontakter. Alt i alt ble det bedre resultat når en på eget initiativ når ut til andre, enn når andre skal forsøke å skape relasjoner for deg. Dette fikk jeg erfare da Anna skulle introdusere meg til noen. Jeg trodde vi skulle på kafe, men plutselig befant vi oss utenfor inngangen til Coop hvor hun begynte å spørre folk som gikk inn og ut av butikken om de hadde fem minutter til å snakke litt med meg. Jeg prøvde å forklare at dette ikke var måten jeg ønsket å gå frem på, men hun hadde allerede fått tak i et ektepar som hadde hørt om sosialantropologi, de hadde møtt Fredrik Barth på Bali da de var der for å jobbe. Det var hyggelig å snakke med dem, men det ble med den samtalen da de ikke bodde fast i Høyanger.

Metode

Denne oppgaven er basert på forskningsmateriale som ble samlet gjennom et feltarbeid høsten 2020, i perioden august til desember. Deltakende observasjon blir ansett som kjernen i sosialantropologisk metode, og gjennom denne metoden kan man fange opp råmateriale for vitenskapen om menneskelig oppførsel (Gupta og Ferguson, 1997, s. 1-2). Det er også viktig som Richard A. Shweder (1997) påpeker at man ikke skal ha forutinntatte oppfatninger av potensielle resultater eller funn når man er på feltarbeid, en må være åpen for oppdagelsesprosessen og godta de overraskelsene som kommer din vei. Jeg hadde 6 hovedinformanter som jeg i denne oppgaven har brukt som informasjonskilder, noen mer enn andre. Alle er anonymisert og opplyst om rettighetene sine ved å delta i dette prosjektet. I dette tidsforløpet bodde jeg permanent i felten. Som en konsekvens av koronapandemien var det til dels mindre aktivitet i bygden, det var få samlinger og ingen arrangementer.

Deltakende observasjon

Jeg fant en kafe som var travel på formiddagen, og dette ble da en av mine hovedbaser. I starten var det mye observering og ikke så mye deltakelse fra min side. Dette var det man kan omtale

som den første fasen av feltarbeidet. Charles Briggs mener at dette er fasen da man skal lære kutymene, observere hvem som snakker med hvem, hvem som lytter til hvem, og analysere den sosiale dynamikken. Den andre fasen er en mer aktiv fase (Briggs, 1995: s. 94) som jeg trådte inn i da jeg for første gang tok kontakt med noen som satt på kafeen.

Jeg brukte for det meste deltakende observasjon og ustrukturerte intervjuer, jeg hadde mange spontane samtaler med forskjellige personer, både kjente og ukjente. Noen snakket jeg med flere ganger, andre snakket jeg bare med ved ett tilfelle. Det var planlagt et intervju med ordføreren, men det ble ikke noe av. Jeg brukte aldri båndopptaker, men tok synlige notater da jeg informerte om at jeg var i Høyanger på et forskningsprosjekt, og jeg hadde alltid notatboken med meg i vesken.

Metodiske fordeler og ulemper

En fordel jeg hadde i dette forskningsprosjektet var at jeg snakket samme språk som mine informanter, dialekten kunne noen ganger være litt vanskelig å forstå, men det var ingen hinder i kommunikasjon mellom meg og mine informanter og samtalepartnere. I lys av dette var det mulig for meg å forstå forskjellige nyanser i språket og ikke minst forsøke å tolke kroppsspråk.

En annen fordel jeg hadde under feltarbeidet var at jeg har familie i nærheten, jeg har ikke nær familie bosatt i Høyanger, men jeg har nær familie et lite stykke unna. Flere i bygden kjente til etternavnet mitt og stedet hvor jeg har nær familie. Jeg var nøye med å ikke trekke dette inn i starten, da jeg ikke ville at det skulle definere meg, ettersom familienavn her blir brukt som et kompass til å navigere i sosiale settinger. Da jeg ikke kunne vite om etternavnet kunne være til hinder for min sosiale rolle, valgte jeg å holde det for meg selv til jeg fikk en formening om hvordan det ville bli tatt imot. Det å gjøre feltarbeid i et så kjent miljø var på den ene siden for meg en fordel som jeg har vist til her, men på den andre siden kan det også ha vært en ulempe, har jeg fått med meg alt jeg burde? Har jeg vært flink nok til å legge merke til de tingene som jeg anser som "vanlige"? Har jeg forutinntatte oppfatninger og meninger? Det kan på den ene siden være viss fare ved å gjøre feltarbeid "hjemme", slik en har blitt informert om gjennom forskjellig litteratur, men på den andre siden er det muligheter for en dypere forståelse når en kjenner språket, spesielt når feltarbeidet er så kort som 4 måneder.

Å gjøre feltarbeid "hjemme"

Skillet mellom "felt" og "hjemme" har lenge vært en fundamental diskurs innen den sosialantropologiske disiplinen. Dette har ledet til det som omtales som et "hierarchy of purity" (Gupta og Ferguson, 1997: s. 13). Det som menes med dette er at det er områder som er "mer egnet" for feltarbeid enn andre. Og derfor kan det også skilles mellom de som har gjort "ekte feltarbeid", og de som ikke har gjort like ekte feltarbeid. I USA hadde de som gjorde feltarbeid og jobbet i Amerika lav status og ble stigmatisert: "Indeed, one of us was actually told in graduate school that fieldwork in the United States was for people who don't get grants" (Gupta og Ferguson, 1997). Nå er denne litteraturen relativt gammel, men hva er det som tilsier at det ikke fremdeles er en slik tankegang? Gupta og Ferguson påpeker også at deres fokus ikke hviler på om det ene er mer rett enn det andre, men at en ukritisk ser flere forskjeller i det "eksotiske", og overser at "hjemme" også kan være et sted hvor forskjeller utfolder seg (Gupta og Ferguson, 1997: 14). Denne oppgaven har som utgangspunkt at det er grunnløst å argumentere for at feltarbeid "hjemme", det vil si i eget land eller by er mindre verdt enn feltarbeid i andre land.

Det må tas høyde for at dette er tanker som ble stadfestet for lenge siden, men det betyr ikke at disse tankene ikke fremdeles er relevante. Et annet moment det også må tas høyde for er fallgruver. Det er klart at det finnes mange fallgruver når en er på feltarbeid (Shah, 2017; Zahle, 2012), og kanskje enda større når en gjør feltarbeid "hjemme". Men jo mer du kan forstå når du observerer, og jo større mening praksisen gir når du deltar, bunner ut i større total forståelse.

Etiske utfordringer

I et samfunn med relativt få mennesker er det lettere å gjenkjenne personlige trekk enn i en millionby. Mary C. Hopkins (1993) fremmer problemstillingen om det faktisk er mulig å anonymisere, og dilemmaet som omhandler det å skrive for å opplyse andre, samtidig som man skal skrive for å beskytte. I dette tilfellet omhandler det ikke en utsatt gruppe eller viktige fakta for å opplyse andre. Dilemmaet med denne oppgaven var enten å anonymisere bygden og skrive detaljert om informantene, eller å navngi bygden og duse ut detaljene om informantene. Valget falt på å navngi bygden da det historiske aspektet er viktig for konteksten i oppgaven. Det ble også tatt i betraktning at dette prosjektet ikke omhandlet en sårbar gruppe sådan, men befolkningen er lett gjenkjennelig for hverandre, og om jeg hadde knyttet folk opp mot virkelige virksomheter eller arbeidsplasser ville det vært lett for alle å gjenkjenne folk. Derfor har jeg tatt omfattende forholdsregler for å gjennomføre anonymisering i aller høyeste grad. Jeg har blant

annet bruke "kollage" metoden som omhandler blant annet å sette sammen flere personer eller fordele informasjon fra en informant på to karakterer (Mary Hopkins, 1993: s. 129).

Feltarbeidets betydning

For en masterstudent i sosialantropologi fremstår feltarbeidet som et overgangsrituale, fra en tilstand hvor vi lærer faget ved å lese andre sin empiri og analyser, til å faktisk utføre dette arbeidet selv. Det man gjennom hele studieløpet blir fortalt er at en aldri kan være helt forberedt på hva som faktisk vil skje under oppholdet. Denne usikkerheten, og selve kompleksiteten i et feltarbeid er noe man ikke forstår før en står midt i det. At verden blir rammet av en pandemi er et klart eksempel på at en virkelig ikke kan være forberedt på alt, og at man ikke har mulighet til å ha fullstendig kontroll over hva som venter. På mange måter er feltarbeidet et slags overgangsritual, en viktige markeringer fra en tilstand til en annen, slutten på en periode og starten på en annen. Poenget her er at man ikke nødvendigvis trenger å følge slavisk det andre har gjort før deg, du kan finne en egen form for rite som fungerer. Når en er kommet til det stadiet hvor en skal utføre sitt eget feltarbeid, hviler utførelsen på en betydelig mengde selvstendighet. Denne selvstendigheten fører også med seg kunnskapen om hva som er det beste overgangsrituale for en selv. I mitt tilfelle var det hell i uhell, å utføre feltarbeid i Norge istedenfor Italia ga mye større uttelling enn det jeg kunne sett for meg. Det ga mye mer tilbake i den form at jeg følte mestring, og tilfredshet.

Grunnleggende informasjon

Begynnelsen

Mannen som først hadde en ide om å etablere industri i Høyanger var Konsul Larsen, han begynte med å kjøpe opp fallrettighetene, som igjen sikret store deler av nedslagsrettighetene for vannet som endte opp i Høyangerfjorden. Men Konsul Larsen ble møtt av nyetablerte konsesjonslover som fikk en negativ innvirkning på industriplanene. Grunneierne gikk til sak på at de hadde blitt lurt og solgt seg ut for billig, de vant frem og fikk det de hadde krav på. Konsesjonstiden¹ ble på 65 år, men regler for forurensing var tilsynelatende fraværende (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 38).

¹ Konsesjon er en tillatelse av offentlige myndigheter som etter lovgivning er nødvendig for å sette i gang en virksomhet.

Det var AS Saundefaldene som iverksatte planene om industri i bygden. De var en gruppe med skipsredere og kjøpmenn, og i front var Sigurd Kloumann som fungerende administrerende direktør, han ble en sentral figur for både kraftutbygging og bygden, og konsul Larsen var nå helt ute av bildet. AS Saundefaldene kunne ikke realisere aluminiumsfabrikken alene og i 1915 ble "Høyangerfaldene, Norsk Aluminium Company", "Naco" blitt en realitet (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s.45-46).

Arbeidet startet i fjellene, det ble etablert traseer for vannrør nedover fjellsiden, og på toppen ble vannene demmet opp. På kort tid var det 1600 arbeidere i bygden som i utgangspunktet var dimensjonert for litt over 100 personer. De fleste arbeiderene var "rallare" eller omreisende anleggsarbeidere (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 82). Det lå ingen formell utdanning til grunn, men de hadde mange års viktig praktisk erfaring, det var ikke alle som kunne gjøre en slik jobb. Det var hardt fysisk arbeid, som også kunne være farlig. Det meste ble gjort for hånd, etter at de hadde etablert taubanen opp fjellet kunne de bruke den til å frakte materialer opp. Det ble sagt at anleggsarbeidere greide å bære rundt 100 kg på ryggen 3-400 høydemeter, noe som fikk sin plass i mytefortellingene om Høyanger.

Mellomkrigstiden var en vanskelig tid for industrien. 1919 ble anslått som det hardeste året for industrien i Høyanger, men en gang i desember sto de første 75 tonn ferdigstilt aluminium klar til henting i Skuteviksboden nr. 1 i Bergen (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 98). Det var noen turbulente år, og i 1923 var det igjen problemer med forsyning av råvarer og andre økonomiske problemer. Redningen ble Aluminium Company of America (Alcoa) som kjøpte opp 50 prosent av bedriften. Naco var nå sikret økonomisk og fikk opprettet en stabil forsyning av råvarer (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 104).

Etableringen

Det første boligprosjektet "villabyen" startet i 1916, dette prosjektet omfattet direktørboligen, funksjonærboliger og arbeiderboliger. Gaten gjennom villastrøket fikk navnet Kloumanns allé, denne gaten går fra elven på den ene siden og rett mot porten til fabrikken, de fleste arbeidere måtte gjennom denne alleen for å komme til fabrikken. Direktør- og ingeniørboligene hadde inngang fra Kloumanns allé og fremsiden ut mot fjorden, hvor de hadde hver sin lille brygge mellom strandlinjen og hagen. På den andre siden av gaten, Kloumanns allé, ligger parken som huser 14 litt mindre funksjonær- og arbeiderboliger. Det var ikke bare Kloumanns allé som skilte husene fra hverandre, de fem største ut mot fjorden hadde høye gjerder slik at man ikke kunne se inn, og det bodde bare en familie i hvert hus (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s.115).

Husene i parken kunne huse opp til 4 familier, det er fire leiligheter fordelt på to etasjer, mens murhusene hvor funksjonærene bodde huset to familier. Utbyggingen av boligene var nøye planlagt, og hadde en sterk ideologi til grunn: "hageby". "Hagebyens" ideologi var basert på konseptet om at friske, sunne og lykkelige arbeidere skulle forebygge politisk radikalisme, sykdom og streik, alle hadde derfor sin egen lille hageflekk. Boligene ble kalt "Egne hjem", (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s.124).

Det var i 1920 industribyen for alvor ble satt i gang, familiene var på vei i stor skala og samfunnet begynte å ta form. Industriadministrasjonen hadde ansvar for å etablere hjem, kloakk, veier, vann og elektrisitet, samt tomteareal til handel og næringsvirksomhet. Det skulle reises en by ut av nesten ingenting. Struktureringen av utbyggelsen var nøye planlagt, og et arkitektfirma fikk ansvaret for reguleringsplanen (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 112-114). Sæbøtangen befinner seg vis-à-vis villaparken, men på den andre siden av elven, den ble dominert av en stor murgård tiltenkt arbeiderne, samt Folkekjøkkenet og ungersboligen som også var plassert her. Murgården besto av små boliger og dårlige kår, det var fukt og mugg og det bodde mange flere der enn det var plass til. Den ble etter hvert pusset opp, men folk levde en stund under disse forholdene på grunn av plassmangel (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 119).

Det kan virke som om at planleggingen ikke var tilstrekkelig dimensjonert for hvor mange folk som faktisk kom til bygden, det var mangel på boliger, råvarer og andre vesentlige ting. Dette førte til at private boligbyggere kom inn i bildet, men de bygget i strid med Nacos ideologiske "hageby". "Egne hjem" var et svært populært prosjekt, men boligene var forbeholdt de som jobber på fabrikken. Det var stabil befolkningsvekst, men trass den omfattende utbyggingen av boliger bodde folk trangt i lange tider, det var 1191 personer fordelt på 192 boenheter. På det trangeste bodde 11 personer fordelt på to rom og kjøkken. Direktøren alene disponerte imidlertid ti rom og et kjøkken. Det var så stort behov for boliger at det ble satt opp midlertidige brakker selv om anleggstiden var over for at folk skulle få en plass å bo (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s.128-130).

Byen fikk mye oppmerksomhet og ble omtalt som en av de best planlagte og vakreste industribyene. Kloumann gikk sine inspeksjonsrunder rundt i byen, han sørget for at husene ble holdt ved like, og at gjerdene var malt. Det han oppfattet som et problem var den private utbyggingen på Sæbø. Verket hadde egne gartnere som stelte med byen sine bed, og hagene

som tilhørte Egne Hjem. Det var konkurranser og premieutdelinger for de vakreste "Egne Hjem"- hagene (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s.146).

Høyanger landhandel ble opprettet i 1916 av Johan Øren, konfliktene mellom landhandleren og arbeiderne førte til at arbeiderne samme året åpnet Høyanger samvirkelag, de prøvde en stund å ødelegge for hverandre, og rivaliseringen holdt på frem til 1970 årene. I denne perioden hadde de begge utvidet bygget og sortimentet. Arbeiderne var trofaste mot samvirket, mens funksjonærene og de i overklassene gikk på Sæbø. Det kom flere og flere butikker og i 1950 var det et komplett mangfold av butikker. Høyanger ble den sentrale handelsbyen i fylket. Fersk fisk på kaien, slaktehus, pølsemakeri, meieri og bakeri var noe av det Høyanger kunne tilby. I 1950 var det et blomstrende liv i Høyanger, det var 750 ansatte på verket, og et nytt sykehjem ble opprettet rett utenfor Høyanger. Dette genererte også mange arbeidsplasser, spesielt for kvinner (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 198-199).

Politikken

Arbeiderne begynte allerede i 1916 med å etablere fagforeninger, det tok ikke lang tid før de fikk en betydelig tyngde i samfunnet. I 1924 samlet de ulike foreningene seg og opprettet Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund. Det Norske Arbeiderpartiet (DNA) sto i begynnelsen sterkt sammen med Norges Kommunistparti (NKP), men i 1949 mistet NKP fotfestet etter mange tubelente år med ustabil oppslutning og av og på revitalisering med DNA. Før industrien ble etablert var Venstre det største partiet i kommunen, og under oppstarten var det mange bønder som stemte Venstre som strømmet til bygden, men gjennom fagforeninger og bearbeidelse av samfunnet ble det til slutt en total maktovertagelse for dagens Arbeiderparti. Samfunnet ble karakterisert som et mannsdominert samfunn, og det var ikke uten utfordringer at kvinner fikk yrkesdeltakelse utenfor hjemmet. På tross av dette var det kvinnelig organisert aktivitet, det ble stiftet et lokallag for sanitetskvinnene i 1922. Foreningen omfattet omsorgsarbeid, samt moralske og helserelaterte råd. Det var ingeniørene og funksjonærene sine koner som sto i front, men etter hvert sluttet også industriarbeiderkonene seg til. (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 248-252). Det var først på 1970-tallet at kvinnene kom for fullt inn i politikken (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 262). I dag er det fremdeles Arbeiderpartiet som står sterkt, sammen med Rødt.

Folket

I starten var det mange enslige menn som ankom Høyanger, de var glade for muligheten til å gå på folkekjøkkenet, og fritiden ble for det meste brukt på fest og alkohol. Det var flest sogninger som ankom Høyanger, det kom folk fra gårdene i nærheten, men også fra andre gårder lengre unna. Gårdsfolket var vant med å jobbe, uansett mann, kvinne eller barn. Da de kom til bygden var ting litt annerledes, her var det lagt opp til at mennene skulle jobbe og kvinnene skulle være hjemme med barna. Som nevnt tidligere tok det litt tid før familiene var samlet, men etter hvert som boligene sto ferdig kunne kvinnene og barna også flytte hit. Barnetallet økte eksplosiv etter hvert som flere familier etablerte seg. Det kom folk fra andre steder i landet, det var spesielt folk fra Oslo som fylte de overordnede stillingene på fabrikken.

Fra starten av var det et tydelig klasseskille i bygden mellom funksjonærene, bøndene og arbeiderne. Det var store forskjeller i inntekt, som videre definerte hvilken bydel en bodde i. Av de tre klassene var arbeiderklassen størst og sto sterkt alene. Bøndene og funksjonærene hadde ikke mye til felles, men deres normer og regler samstemte bedre med hverandres enn med arbeiderne sine. Bøndene hadde et samfunnshus hvor funksjonærene kunne delta på arrangementer, og arbeiderne bygde sitt eget. Det var også slik at arbeiderne hadde sitt idrettslag, og de andre samlet seg i et annet. Ut fra dette skulle en tro at de forskjellige klassene ikke omgikk hverandre, men tvert om. I en bygd hvor alle kjenner alle og man møtes i mange forskjellige settinger med ulike roller var det umulig å ikke ha et forhold til hverandre, og relasjonene var transparente (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 162-166). Direktøren på fabrikken ble betraktet som en verdig leder, og ikke bare for bedriften, men hele samfunnet.

Kvinnene hadde ikke mange muligheter for å få seg lønnet arbeid, det var noen stillinger til dem i butikkene, men de måtte stå for husarbeidet, og det var generelt svært få arbeidsplasser for dem. Men i 1934 åpnet sykehuset og ble den nest største arbeidsplassen, som også hadde arbeidsplasser til kvinner. Med turmuligheter og feriehus i umiddelbar nærhet trengte befolkningen ikke å reise langt vekk på ferie; på vinteren var det skiløyper på fjellet og på sommeren var det hytter til leie ved fjorden. I løpet av 50-60-tallet ble det satt inn tiltak for å få slutt på den systematiske segregeringen av samfunnet, og på 70-tallet ble Folkets hus revet, slik at det kunne bygges et nytt samfunnshus som skulle representere alle. På tross av dette ble den mentale inndelingen av samfunnet værende.

Nedgangstiden

Fra 1960 til 70-tallet var det en nedgang i befolkningen fra 2932 til 2601. Folketallet var fremdeles det dobbelte av folketallet i Førde, men utviklingen der var allerede godt i gang. Sykehuset i Høyanger ble lagt ned i 1979, på 90-tallet hadde Høyanger tettsted bare 1773 innbyggere, dette var delvis på grunn av at mange valgte å bosette seg litt utenfor.

I dag

Dagens innbyggertall for Høyanger kommune er på 4049 (Ssb, 2020), i tettstedet i Høyanger bor det rundt 2000 personer. Sykehjemmet og fabrikken er de to største arbeidsgiverne, ellers er det mange som pendler til andre kommunale jobber rundt omkring i kommunen og til Førde. Samme uke som jeg reiste hjem fra feltarbeid i desember 2020 ble Kaffetelegrafen langt ned, det var én av to kafeer som fantes i sentrum. En jeg fikk kontakt med var i ferd med å flytte til Førde, da arbeidsplassen hennes i helsesektoren snart skulle flyttes dit. Et par uker etter at jeg kom til Høyanger ble en bedrift med 36 arbeidstakere langt ned og flyttet utenlands.

Den norske stat er i dag hovedeier i det verdensomspennende selskapet Hydro som også er verdens største innen aluminiumsproduksjon. Med sine aluminiumskraftverk i Årdal og Høyanger har selskapet dominert industrien i Sogn siden 1900-tallet. Rundt 2000-tallet ble det usikre tider og Hydro fokuserte på modernisering og utbygging i kommunen, men etter hvert ble det klart at Hydro valgte å satse på metallkraftverk i utlandet, og dermed ble en del av fabrikken som het C-hallen stengt ned (Starheim, 2009). Antall arbeidsplasser sank med hele 26 prosent fra 2000 til 2011, og befolkningen hadde en nedgang på 10 prosent fra 2000 til 2012, bortsett fra i 2010, da var det befolkningsvekst. Høyanger berøres av et fødselsunderskudd og mye høyere nedgang enn andre kommuner i Sogn; det som har dempet befolkningsnedgangen er innvandring fra andre land, spesielt Polen (Vareide og Storm, 2012, s. 8-9). I 1997 utgjorde Fundo, som var en felgfabrikk og Hydro til sammen 850 arbeidsplasser; Fundo ble nedlagt i 2009 og rammet kommunen hardt. I dag (2015) er det 160 arbeidsplasser på Hydro (Byrkjeland og Timberlid, 2015: s. 14).

Forskningsspørsmålets resonnement

Feltarbeidet ble som nevnt ovenfor relativt spontant, men etter hvert som tiden gikk og inntrykkene manifesterte seg, begynte tankeprosessen. Det første som ble klart var at forskningstemaet ville være innenfor sosialisering, samfunnsdynamikken utspilte seg som ganske prekær og fastsatt. Dette førte til at jeg begynte å stille spørsmål rundt fabrikkens

betydning, som viste seg å være samstemt og tydelig blant befolkningen: fabrikken er kjernen i samfunnet, men det foreligger en konstant frykt for at den skal forsvinne. Fabrikkeadministrasjonens rolle inkluderte utbyggingen av byen, og fabrikkens betydning er dermed forankret i landskapet. Med dette menes ikke bare det naturlige landskapet, men bygningene, broene, kraftverket, handelshuset, kaien og så videre. Landskapet fungerer som en veiviser og historieforteller for de etablerte normer og regler, som utgjør samfunnsdynamikken. Dette førte prosjektet videre til å fokusere på lokale og globale spørsmål, som igjen henger sammen med kapitalisme i det 21. århundre. Blant annet utjevningen av forskjeller mellom by og bygd: Det spesielle med Høyanger er at tettstedet ble ansett mer som en by enn en bygd. Infrastrukturen og etableringen av industribyen ble utformet som en by, eller en bygdeby. Denne identiteten ble sakte, men sikkert frarøvet dem og relokalisert i Førde.

Dette har medført at den generasjonen som opplevde storhetstiden, nå sitter igjen med lite mer enn sine og andres minner. Dette har ført til etableringen av en sterk "post-industriell" identitet, med sterkt forankrede normer og regler som var utviklet i oppgangstidene. Denne nostalgiske forankringen blant den eldre generasjonen oppleves som et hinder for generasjonen til de "unge voksne", de føler seg holdt igjen og undergravd av den "post-industrielle" identiteten. Da dette ble klart kom spenningene mellom generasjonene til syne, med forskjellige prioriteringer og ønsker blir det ingen sømløs videreføring av det allerede etablerte kulturelle levesettet. Gjennom denne prosessen ble det overordnede forskningsspørsmålet utformet: Har industriens rolle i Høyanger blitt mindre? Og da industrien er bygdens fundament, blir det kulturelle rammeverket og hverdagspraksiser påvirket av industriens minskende rolle?

Kapittel 2 - Landskapet

Da samfunnet gjennomgikk skiftet fra jordbrukssamfunn til industrisamfunn åpnet det opp for kapitalisme og globalisering. Påvirker den økende globaliseringen og effektiviseringen de lokale verdiene og symbolikken som ble etablert sammen med industrien? Industrien har sterke røtter, og fabrikken har lenge fungert som hjerte av samfunnet. Fabrikken bærer ikke lenger samfunnet alene, men er fortsatt av stor betydning. Det kulturelle levesettet som ble etablert av industrialiseringen ligger fortsatt til grunn for store deler av samfunnsdynamikken. Aktiviteter og kutymen som har sitt opphav fra industrien er høyst relevant, det som er på vei til å miste betydning er storhetstiden som en gang var. Mange påpeker fortsatt den dag i dag at samfunnet ikke vil være levedyktig om fabrikken forsvinner, og det er kanskje sant, men fabrikken har ikke den samme rollen som før. Landskapets relevans omfatter ikke bare det materielle og fysiske landskapet, men hva det symboliserer og hvordan landskapet kan påvirke samfunnsdynamikken.

Fra jordbruk til industri

Høyanger tettsted hadde på 1900-tallet 120 innbyggere fordelt på fem gårder: Håland, Hjetland, Dale, Sæbø og Øren. De tre førstnevnte er fremdeles i drift i dag, mens de to sistnevnte som lå ved fjorden er borte. Familienavnene Øren og Sæbø er tilknyttet andre bedrifter som Øren hotell, Øren transport og Sæbøegården (et handelshus). Da bygden var et jordbrukssamfunn var befolkningen utsatt for naturens krefter, oversvømmelser, ras og andre fenomener som ødela jordene. Det som i dag blir sett på som svært viktige naturressurser ble den gangen sett på som ukontrollerbare plager. Som nevnt tidligere kom det en mann med navnet Konsul Larsen som ville kjøpe fallrettighetene, og få kontroll på elvene. Betalingen var så som så, og da bøndene skjønnte hva de hadde solgt gikk de til sak mot Larsen og vant frem slik at de fikk en ekstra utbetaling. Konsul Larsen var en lite populær mann, og den dag i dag er det få som snakker godt om han. Men han startet en ny epoke for bygden, en omveltning som brakte med seg store endringer, og siden den gang har bygden alltid vært i endring. Med andre ord, han ga "kapitalismen" en inngang.

Eric Wolf tar for seg spredningen av kapitalismen og hvordan den påvirket området i verden hvor arbeid var organisert annerledes² (Wolf, 1982: s. 76). Wolf bygger videre på Marx og viser til at ved å endre naturen gjennom ulike typer produksjonsmåter "modes of production"³ endrer samtidig mennesket både seg selv, og relasjoner mellom mennesker (1982: s. 100). I 1915 endret bygden identitet fra jordbrukssamfunn til industrisamfunn, og på et par år økte befolkningstallet fra 120 til 1900 personer. I starten var den økende delen av befolkningen ren arbeidskraft, og etter hvert som samfunnet ble til kom familiene. Infrastrukturen måtte etableres i en eksplosiv fart, og samfunnet ble en stor smeltedigel. Med nesten all makten samlet i Naco, organiserte bedriftsadministrasjonen utbyggingen av fabrikk, samfunnet, infrastrukturen og kontrollerte kapital, samt arbeidskraft.

"Wealth in the hands of holders of wealth is not capital until it controls means of production, buys labor power, and puts it to work continuously expanding surpluses by intensifying productivity through an ever-rising curve of technological inputs" (Wolf, 1982: s.78).

Om vi ser fabrikk opp mot Wolf sin teori, har fabrikk siden oppstarten kontrollert produksjon, arbeidskraft, og effektivisert produktiviteten og utviklet teknologi. Det vil da si at sammen med omveltningen til industrisamfunn ble det også innført kapitalisme som den rådende produksjonsmåten (Wolf, 1982). Relasjonen mellom menneskene og naturen ble kanskje endret i form av at menneskene fikk økt kontroll, men naturen og dens ressurser har nå fått en enda viktigere rolle i dagliglivet til samfunnet. Slik bygden ble utformet, fremstår den i dag totalt avhengig av fabrikkens gang. Et av de første utsagnene som blir presentert for en utenforstående er at: "stopper fabrikk, stopper samfunnet". Høyangers befolkning ser seg selv som fullstendig avhengig driften av fabrikk, men hvordan forholder de seg til sine omgivelser? Sitt landskap?

² For eksempel småskala jordbrukssamfunn som var basert på slektskap, slik som tilfellet i Høyanger, der kapitalismen betyde lite.

³ Wolf presenterer tre former for produksjon: "the capitalist mode", "the tributary mode" og "the kin-ordered mode of production"

Landskapet

"Landskapet" er på den ene siden et til dels abstrakt begrep, det kan fremstå som noe udefinerbart, da den enkeltes subjektive tolkning og oppfattelse er et viktig moment som inngår i definisjonen av "landskap". På den andre siden er landskapet et felles grunnlag for en befolknings kulturelle struktur og historie. Landskap som et materielt objekt er det vi kan se og ta på, en ås, et fjell, eller en skog som ligger foran oss. I denne oppgaven er det ikke bare landskapet tilsvarende natur som er det viktigste. Det denne oppgaven er ute etter er å definere befolkningen i Høyanger sitt forhold og relasjon til de omgivelsene de befinner seg i, hvordan "space" er gjort om til "place" og om en har ilagt symbolske verdier i omgivelsene rundt seg selv. Gupta og Ferguson skriver at:

“The idea that space is made meaningful is of course a familiar one to anthropologists; indeed, there is hardly an older or better established anthropological truth. East or West, inside or outside, left or right, mound or floodplain – from at least the time of Durkheim, anthropology has known that the experience of space is always socially constructed” (Gupta and Ferguson 1992: s.11).

Det foreligger konstante endringer i både landskapet og i samfunnet, lokalt og globalt. Relasjonene til landskapet er også i endring, og ikke alltid for det bedre. For noen kan landskapet være en rik tilgang på ressurser som kan utnyttes i dagliglivet, slik de gjorde i jeger og sankersamfunnet hvor de bare tok det de trengte og ikke noe mer (Sahlins, 1982). For andre kan det dreie seg om å utnytte ressursene og få mest mulig utbytte på kortest mulig tid, hvor omtanke for landskapet er tilsynelatende uvesentlig. "Landskapets" betydning har slik en iboende tvetydighet og utallige tilnæringsmuligheter, og dermed flere måter å studere det på (Tilley and Cameron-Daum, 2017: s. 1).

Det rådende perspektivet

Tim Ingold (1993a) viser til to perspektiver en kan bruke til å se på verden vi lever i, "klode" og "sfære". En klode fremstilles som en hard masse hvor vi lever og befinner oss oppå denne faste overflaten, den er slik vi ser den avtegnet som en globus, adskilt fra det levde livet (Ingold, 1993a: s. 35). Sfæren beskriver han som en transparent, myk livsverden, og vi lever i den, ikke adskilt fra den slik som kloden. Sfæren omslutter oss. Det finnes bare en klode, og den fremstår som lik for alle, men det finnes utallige unike sfærer, forskjellige livsverdener individer

befinner seg i. Klodeperspektivet presenterer verden som et objekt, noe som ligger der for våre føtter, ventende på å bli okkupert og overvunnet (Ingold, 1993a: s. 38). Det er dette perspektivet Ingold mener er det dominerende perspektivet, at verden fremstår som en klode og et objekt for transformasjon (1993a: s. 40). Slik landskapet for noen på den ene siden eksisterer kun for dem og deres bruk, har man dem som på den andre siden er avhengig av at landskapet blir tatt vare på og fortsetter å eksistere slik det alltid har gjort. Hvordan kan Høyanger sees i lys av dette?

Om vannkraften plutselig hadde forsvunnet, ville det ikke forårsaket langvarige konsekvenser for bedriften, de kunne flyttet aluminiumsproduksjonen til en annen lokasjon og fortsette produksjonen. Høyanger derimot hadde blitt rammet av fatale konsekvenser om fabrikken hadde blitt langt ned, det ville praktisk talt ikke vært gunstig å bli boende. Men da dette neppe vil skje, på grunn av kontinuiteten av nedbør og ismelting, er det ikke ressursene til å utvinne kraft som kommer til å avgjøre bygdens fremtid. Slik det framstår nå hviler den i fabrikkieernes hender, med mindre det skjer en endring, eller det etableres en annen form for industri som trenger vannkraft.

I september 2020 tok en liten fabrikk i bygden beslutningen om å flytte produksjonen til utlandet, tross et solid overskudd i 2019. Grunnen til at eierne besluttet å flytte produksjonen var at de kunne gjøre det billigere og satse på et større overskudd om de valgte å flytte. Dette skjedde i løpet av et par måneder, og førte til at 36 arbeidere mistet jobben. Hydro rakte ut en hånd og tilbudte dem jobb hos seg, men på andre fabrikker i landet. Hydro har mange ganger vurdert å pakke sammen og flytte produksjonen i Høyanger til utlandet, men som den ene informanten min Didrik sa: "så lenge vi klarer å effektivisere produksjonen på fabrikken, og opprettholde et godt overskudd slik at vi når målene, vil fabrikken holde seg her". Ingold viser også til det lokale og globale perspektivet. Det lokale baseres på den aktive deltakelsen i verden, i den praktiske delen av livet, det lokale perspektivet er en sfære, eller flere sammensatte sfærer (Ingold, 1993a: s. 41). Det globale ligger til grunn for klodeperspektivet, uavhengig og frakoblet fra livsverdenen.

Er det slik at pilarene og fundamentet bygden var bygget og hviler på ikke lenger velger å bære bygden og gå ut ifra det lokale sfæreperspektivet som det en gang var? Er det nå slik at bygdens fundament har løsrevet seg fra den rollen den ble opprettet i, og har omstilt seg etter det globale uavhengige klodeperspektivet? På den ene siden kan det virke slik, men på den andre siden må fabrikken gjøre det som er mulig for å overleve, den må henge med i det globale markedet, for å kunne spille en rolle på det lokale nivået i Høyanger. Hva gjør så dette med dynamikken i samfunnet? Har fabrikken i dag like betydelig rolle som før?

Fabrikkens rolle

Mennesket har en tendens til å tillegge omgivelsene rundt seg en mer bestemt og gjerne symbolsk rolle. Det er ikke uvanlig å knytte bånd til omgivelsene rundt seg, spesielt der man bor, gjennom opplevelser i landskapet eller fortellinger og hendelser på bestemte steder. Det er heller ikke uvanlig å bruke landskap og omgivelser som et verktøy for å forstå sosiale samhandlinger og strukturer.

I dag er det Hydro som står for driften av aluminiumsfabrikken. Gjennom årene har de foretatt flere nedskaleringer av arbeidsplasser som følge av modernisering og effektivisering. Slik det fremstår i dag er den generelle oppfatning og talende sannheten at "om Hydro ikke holder produksjonen i gang, vil det ikke være gunstig å bo i Høyanger". Det vil være mulig å bo der, men oppfatningen er at alle institusjoner og all virksomhet vil bli lagt ned. I dag har ikke fabrikkens særlig tilknytning til lokalsamfunnet bortsett fra at den bidrar med fjernvarme og er den største arbeidsgiveren. Tidligere, da NACO drev fabrikkens, grunnla de pilarene samfunnet står på i dag. Alt fra hus, infrastruktur, institusjoner og driften av det offentlige rom var styrt og etablert av NACO. Det var ikke bare industriarbeidere som på den tiden var ansatt i NACO, men også håndverkere, renholdere og andre. Da industriadministrasjonen hadde hånd om så mye kunne de også stille visse krav. Det var nedfelt et bestemt krav om en viss standard som skulle opprettholdes i samfunnet, dette ble opprettholdt gjennom dugnader og hyppig vedlikehold. Beboerne i "Egne Hjem" husene hadde selv ansvar for hus og hage, men fabrikkens sto for reparasjoner og andre mer omfattende tiltak. Det ble til tider utført inspeksjoner for å se til at vedlikehold ble tilstrekkelig utført og at hagene så anstendige ut. Estetikk var den gangen svært viktig for dem som sto for utbyggingen av industribyen, eller hagebyen som de også brukte til å omtale hjemstedet sitt. I ettertid kan dette sees på som et forsøk på å grønnvaske byen, men kanskje det er noe vi ser med dagens briller, og at det ikke var relevant på starten av 1900-tallet.

Befolkningens forhold til omgivelsene

Tim Ingold har også viet tiden sin til å produsere et verk hvor han undersøker mennesker og deres forhold til sine omgivelser (1995). I Høyanger skapes det en relasjon gjennom estetikk slik som det også ble gjort før i tiden. Kommunen var den i fylket som brukte mest penger på gartner i det offentlige rom, da fylket het Sogn og Fjordane. Estetikk fremstår også som viktig for befolkningen i bygden, ikke bare de offentlige områdene. Deres egne hager, hus og gjerder er velstelte og enten nymalt eller nyvasket. Estetikk vil bli tatt opp igjen og mer omfattende i

kapittel 5. Med det faktumet at sted er noe sosialt konstruert (Gupta og Ferguson, 1992) er det klart og tydelig hvordan Høyanger har blitt en industribygd(eby) og hvordan fabrikken er bygdens hjerte. Men fabrikken bærer ikke bygden på samme måte i dag, og den har ikke en like sterk rolle som en overordnet samfunnsinstitusjon. Forholdet mellom mennesker og omgivelser utspiller seg på mange forskjellige måter, landskapet har som nevnt over utallige tilnærings- og studerings muligheter (Tilley and Cameron-Daum, 2017), i neste avsnitt fremlegges noen eksempler.

Tre eksempler

Som nevnt i introduksjonen er landskapet i Høyanger mer enn bare naturen, det er bygningene, broen, gatene og andre materielle objekter som er ilagt en symbolsk betydning. Dette er bare ett av mange eksempler på hvordan en relasjon mellom landskap og mennesket utvikler seg. Andre eksempler kan være slik som hos Kayapo stammen i Brazil, hvor kunnskapen om å kultivere dyrkbar mark gjennom svedjebruk og klimasoner er deres måte å bruke omgivelsene rundt seg på, og slik de skaper relasjoner til landskapet (Posey, 1985). Andre bruker landskapet til å tenke strategisk når de skal bosette seg: Zafimaniryene bosetter seg på høydedrag for å ha god utsikt, da oversikt og orientering i terrenget er veldig viktig for dem (Bloch, 1995). Aboriginene i Arnhemland i Australia anser tid og sted som sammenvevd, her ligger de levende mytene om landskapet til grunn for reproduksjon av landskapet. Forfedrene er plassert i landskapet, og landskapet er en struktur som påvirker handling, men samtidig påvirker handling (den mytiske fortellingen) landskapet (Morphy, 1995). Som nevnt tidligere har antropologer lenge sett på mennesker og deres relasjon til landskapet, og i mange tilfeller har det vært fokus på de materielle aspekter, mens de symbolske og psykiske relasjonene til omgivelsene deres har blitt oversett (Basso, 1996: 66). I Høyanger er estetikk bare et aspekt ved relasjonen mellom samfunnet og landskapet. Hvis en går litt dypere inn i strukturen av det som er sosialt konstruert "space" (Gupta og Ferguson, 1992), finner vi også konkrete inndelinger av bygden, i form av kulturelt etablerte symbolske stier i samfunnet. Blant annet boligområder som er mer stigmatisert enn andre områder, for å nevne et eksempel.

Gjennom tiden har det blitt stadfestet visse normer og regler i Høyanger, og ikke minst mer uformelle kutymen for hva som er akseptabel aktivitet, men ikke bare det. Ved bearbeidelse av landskapet etablerer en også på den ene siden en positiv holdning til bestemte steder, men på den andre siden produseres det også negativ innstilling til andre bestemte steder. Som et

eksempel kan man se på villastrøket som et positivt ladet område, og nedre Sæbø som et negativt ladet område. At landskapet gjennom tiden blir bearbeidet og begrepet på slike måter omtaler Tim Ingold (1993b) som "the dwelling perspective". Det vil si at:

"... the landscape is constituted as an enduring record of – and testimony to – the lives and works of past generations who have dwelt within it, and in doing so, have left there something of themselves" (Ingold, 1993b: s. 152).

"Dwelling" blir brukt av Ingold til å sammenkoble landskapet og mennesket, ved å se på landskapet som en historiefortelling som aldri tar slutt. Vi kan se spor etter dem før oss, og de etter oss kan igjen se våre spor. Å bevare landskapet slik det var før oss er med på å bevare historiske minner; så lenge livet fortsetter vil omgivelsene aldri bli ferdig "utført", men være under konstant konstruksjon. Inspirert av Martin Heidegger mener Ingold at: "it is in the very process of dwelling that we build" (1995: s. 78). Kan en bruke dette som et utgangspunkt for at industribyen ble etablert basert på "hageby" idealet?

"... the forms people build, whether in the imagination or on the ground, arise within the current of their involved activity, in the specific relational contexts of their practical engagement with their surroundings" (Ingold, 1995: s. 76).

Om en tar utgangspunkt i dette kan det sies at grunnen til at flere av bygdens vakre bygninger fra tidlig 1900-tallet ble revet på 70-tallet, var for å bygge opp igjen "funksjonelle" bygg som da passet bedre til den tidsepoken. De gamle byggene som representerte den vellykkede industribygdens storhetstid er gjenskapt i miniatyrform, og stilt ut på industrimuseet som befinner seg i byporten. Dette er med på å bevare bevisene for at bygden en gang var den mest veletablerte bygden i ytre Sogn. Hvordan skal Høyanger ellers tenkes på med storhet? "Industribyen Høyanger" er ofte brukt til å omtale bygden, men er det passende den dag i dag når det nesten ikke er noe industri igjen?

Sted som kulturelt betinget

Keith Basso (1996) skildrer hvordan stedsnavn blant vestlige Apache bevarer både forfedrenes ord og deres grafiske inntrykk av et ukjent sted, og at beskrivende stedsnavn fungerer som målestokk for endringer. Med andre ord, hvis navnet ikke lenger er representativt for

landskapets utseende, vil det bety at det har foregått endringer (Basso, 1996: s.13). Poenget med å peke på dette er at fortidens hendelser og øyeblikk, selv om de ikke eksisterer lenger har en viktig symbolsk betydning for dem som er berørt. I Høyanger er det ikke forfedrene som sådan som er hovedfokuset, men fortidens dynamikk og dugnadsånd. I lys av dette er det viktig å se befolkningen og landskapet sammen, hvilke faktorer som er med på å forme befolkningen, og hvilke faktorer som former landskapet og derav samfunnet. "..for what people make of their places is closely connected to what they make of themselves as members of society and inhabitants of the earth.." (Basso, 1996: s. 7).

Å gjenskape fortidens momenter gjennom daglige prosesser er ikke noe som fremstår som en bevisst handling, men slik som Pierre Bourdieus "habitus" omhandler. Habitus defineres som "the largely unconscious internalization of the objective norms and rules of society that suggest how we might act within any given situation" (Lewellen, 2003: s.229). I Høyanger er det to dagligvarebutikker, den ene er Coop i Samvirkelaget, og den andre er Kiwi i det private handelshuset, Sæbøegården. Helt siden butikkenes oppstart var det et skille mellom hvem som handlet hvor; arbeiderne handlet på Samvirkelaget, og funksjonærene og bøndene hos den private forhandleren. I dag er dette fremdeles en relevant segregering. Det er ikke slik at halve befolkningen handler på Coop og resten handler på Kiwi, og nekter blankt å gå på den andre, men innebygd i seg har de en faste rutiner. Her følger et eksempel:

En ettermiddag da Ella, Nina og jeg skulle lage middag hjemme hos Nina, avtalte Ella og jeg å møtes på butikken for å handle inn. Jeg gikk inn på Kiwi og begynte å handle, og Ella gjorde det samme på Coop, etter en liten stund fant vi ut av at vi hadde gått på forskjellige butikker. Ella lurte på hvorfor jeg hadde gått på Kiwi, det var jo Coop det var vanlig å handle på. Hun hadde ikke noe imot Kiwi, men Coop var den butikken hun pleide å gå på, det samme gjelder foreldrene, og de fleste vennene hennes. Hun mente også at de hadde det beste vareutvalget, hun hadde heller ikke noe imot å gå på Kiwi, hun kunne gå dit om de ikke hadde det hun trengte på Coop. Vi fant ut av at vi måtte avtale hvilken butikk vi skulle møtes på, noe hun ikke hadde til vane for å gjøre med andre hun skulle møte på butikken. Da vi kom til Nina fortalte vi det som da var blitt litt komisk, og spurte om hvilken butikk hun pleide å gå på, "nei jeg vet ikke helt, kanskje det er vel litt tilfeldig hvilken vei jeg kommer fra og hvilken som er mest tilgjengelig" svarte hun. Da Nina var liten handlet ikke foreldrene fast på butikkene i Høyanger, de handlet gjerne på andre butikker i kommunen. Slik som Ella, har befolkningen gjort spesifikke steder om til sine egne i en slags historisk regi, og dermed også formet deler av sin identitet. Dette kom frem da Anna, en av mine eldre informanter fortalte at hun av og til må gå på Kiwi og handle for noen eldre damer når det er noen gode tilbud de ikke kan gå glipp av,

da de ikke kunne gå inn på Kiwi selv. For dem ville det være et svik mot sine egne standpunkter og et svik mot arbeiderklassen å gå inn på Kiwi, men en regel er vel ingenting uten unntak?

"If place-making is a way of constructing the past, a venerable means of *doing* human history, it is also a way of constructing social traditions and, in the process, personal and social identities we are in a sense, the place world we imagine" (Basso, 1996: s. 7).

Å gjenskape aspekter av fortiden er ingen fremmed praksis her i bygden, slik som de eldre kvinnene opprettholder tradisjonen ved å avstå fra å gå inn på Kiwi, det å begynne å jobbe på fabrikken som ung, og slik som de eldre mannfolkene sitter oppe på kafeen over Kiwi og mimrer om fortiden, men dette kommer jeg tilbake til.

På nedre Sæbø fantes det som nevnt i sin tid en stor murgård med boliger for arbeidere, det var dårlig standard der og boligkomplekset ble til tider sammenlignet med Sing Sing fengselet i New York. I dag er murgården borte, men det blir fortsatt sett ned på å bo der den sto, det er ikke et sted folk har lyst til å forbindes med. En dame jeg ofte møter og har noen samtaler med fortalte at mannen hennes ikke ville at de skulle flytte dit, hun var selv tilflytter og hadde ikke noen problemer med å bo der. De endte opp der til slutt, men det var vanskelig for mannen hennes å gå med på å bosette seg der. Sanksjoner er forankret i, og forbundet med, visse områder som videreføres transgenerasjonelt. Med andre ord overføres tanken om at noen steder i bygden er bra og at andre er mindre bra, fra generasjon til generasjon. Kunnskapen om gode og dårlige steder blir brukt som orienteringsvektøy i bygden.

Lévi-Strauss (1968) mente at dyr var "bra å tenke", da det finnes mange forskjellige arter, med ulik fasong, farge og oppførsel. Dyreverdenen representerer et strukturelt rammeverk av forskjeller og relasjoner som mennesker kan relatere til. Det som menes er at mennesker også skiller seg fra hverandre for eksempel i form av familier, slekter og avstammingsgrupper og at de tilhører forskjellige deler av samfunnet som må forholde seg til hverandre. På lik linje med at dyreverdens adferd kan være "bra å tenke (med)", kan landskapet med avtrykk av fortiden være bra til å bruke for orientering i samfunnet. En kan da tillate seg å si at kunnskapen sitter i landskapet (Basso, 1996). Det at kunnskapen sitter i landskapet kan ikke legges frem i form av et fysisk kart. Kunnskapen er verbalt overførbart og ikke alltid ensartet; den blir ulik og endres over tid basert på hvem som videreformidler kunnskapen, og hvem som tar den imot.

Christopher Tilley og Kate Cameron-Daum spurte sine informanter i verket "Anthropology of Landscape" om informantene kunne "tegne" et kognitivt eller mentalt kart for å se hva de

prioriterte, hvilke plasser som hadde størst betydning for dem og hva som ikke hadde betydning. Det var ikke for å teste kunnskapen deres, men preferansene (Tilley og Cameron-Daum, 2017: s.18). Innen disiplinen sosialantropologi er det ikke alltid den "korrekte" informasjonen en er på jakt etter, forskeren er først og fremst interessert i informanternes oppfatning av hendelser, deres inntrykk og forståelse av hva som har skjedd i en gitt situasjon (Jackson, 2005; Tilley og Cameron-Daum, 2017; Gullestad 1986). Michael Jackson (2005) viser i sitt verk "Existential Anthropology" at han ikke legger så mye vekt på hva som faktisk skjedde i en hendelse, men hvordan folk som opplever og ikke opplever hendelsen tolker situasjonene. Det vil si at han fokuserer på:

"The relationship between events and what we make of them- in both narrative and interpretive accounts and the ways these responses become conditions of the possibility of future events" (Jackson, 2005: s. 1-2).

Marianne Gullestad er enig: "Folks oppfatninger av hva som skjer, regner jeg på mange måter som like interessant som hva som "egentlig" skjer"(Gullestad, 1986: s. 17). Jackson (2005) strekker det enda lenger og mener at måten en tolker en situasjon på, kan påvirke hvordan man tolker hendelser i fremtiden.

Polarisert samfunn

Ella inviterte meg med på middag på Kaffetelegrafan. Det er denne kafeen unge helst foretrekker, det er heller ikke noe annet valg da den andre kafeen stenger rundt 14-15.00. Problemet her er at det blir litt knapt med tid da hun er ferdig på jobb klokken 16.00 og kafeen stenger 17.00. Hun forhåndsbestilte mat slik at det ville være klart med en gang vi kom dit. Jeg var på plass litt før Ella, det var ikke så mange folk her i dag, men nå var jo vi litt sent ute. Inne har de tatt seg god tid med interiøret og møbleringen, det var mye lys og pynt på både bordene og i vinduskarmene, og det luktet veldig godt. Ella kom inn døren og sa hei til de andre som også satt her, hun hadde fortet seg hit og kom bare noen minutter etter at hun var ferdig på jobb, arbeidsplassen er ikke så langt unna.

Maten kom på bordet bare et par minutter etter at hun satte seg ned. Vi snakket litt om hvordan dagen hadde vært, hun lurte på hva jeg gjorde med all tiden min. Jeg fortalte at jeg hadde sittet noen timer på kafeen og observert litt. "Haha ja det har du sikkert fått med deg mye rart, de gamlingene der er virkelig noen karakterer" sa hun. Jeg sa meg enig i det. Jeg ble

overrasket over hvor god maten var og sa at jeg var imponert. "Ja maten er god her, men det er så utrolig irriterende at de stenger så tidlig, vi får jo aldri brukt kafeen, også klager de på at de alltid er på randen til konkurs. Men å tilpasse åpningstidene til gjestene har de visst ikke tenkt til å gjøre, det er bare ett annet sted hvor de serverer middag, og det er på Øren hotell". Vi kom innpå temaet om å bo i Høyanger og det de har å tilby her. Ella sa:

"Det er litt dumt at det ikke er så mye å gjøre her, og det står hvert fall stille nå med koronaen, men jeg kunne aldri tenke meg å flytte herfra. Jeg er så glad i dette stedet, og hele familien min er her, besteforeldrene mine bor 30 minutter unna og jeg liker bare alt med dette stedet. Men du har jo de som absolutt ikke liker seg her i det hele tatt, de flytter så fort de får sjansen."

"Er det en spesiell grunn for det?" Spurte jeg. "Nei jeg vet ikke, de har kanskje behov for mer enn hva de får her. Du har jo også de som ikke trives her, de som sliter med å finne seg til rette, de som virkelig ikke liker bygden" svarte hun. Basso skriver dette om befolkningens tilknytning til omgivelsene rundt seg: "Society must survive, but social life is more than just surviving. And cultural meanings are epiphenomenal only for those who choose to make them so" (Basso, 1996: s. 67). Hva er det da som forårsaker dette skillet? Hvorfor er noen så sterkt imot bygden, mens andre trives så godt?

Høyanger har ikke mye å by på av kultur – og servicetjenester, men mange velger fortsatt å bo her. Et moment som er viktig å ta med her er familie og hvilken rolle den spiller. Store deler av befolkningen bor med umiddelbar nærhet til andre familiemedlemmer. Dette er noe som fremstår som viktig for mange av dem jeg snakker med, nærhet til familie, det å ha muligheten for å få hjelp ved behov. Runar Døving viser til at: "Prosjekt kjernefamilie trumfer linearitet og biologiske bånd, ... men prosjektet trenger både hjelp og er svært sårbart" (Døving, 2020: s.32). Det vil si at den en selv velger å være sammen med, trumfer den familien man er født inn i. Av dem jeg snakket med, og fikk vite om, som var tilflyttere var de fleste kvinner. Jeg møtte bare en mannlig tilflytter. I lys av dette kan det også stilles spørsmål om det er flere kvinner enn menn som har flyttet til bygden på grunn av kjærlighet, men det skal jeg ikke gå lengre inn på her.

Om en tar utgangspunkt i Døvings utsagn, kan man sette spørsmålstegn ved om nærhet til familie er en av de viktigste faktorene for at folk blir værende, ikke bare det relasjonelle i form av uforpliktende kjærlighet, men om det praktiske også spiller en rolle i beslutningen om å bli. Videre kan man stille ytterligere spørsmål om man i det hele tatt kan skille mellom uforpliktet kjærlighet og det praktiske aspektet innad i nærmeste familie. Det er en god sjanse

for at familie spiller en vesentlig rolle, men det forklarer ikke polariseringen mellom dem som liker og misliker bygden. Årsaken til dette anslår jeg ligger i det rådende kulturelle levesettet, som jeg kommer nærmere inn på i det følgende.

Det kulturelle rammeverket

I Høyanger er det visse sosiale rammer som er godt implementert i samfunnet, det er retningslinjer som er tilsynelatende urokkelige. På den ene siden har du de aksepterte og anerkjente hobbyene som idrett og musikk, og på den andre siden har du kirken som mesteparten av befolkningen har tatt avstand fra. Kirken ble bygd av NACO og sto ferdig i 1960, den ble reist i forbindelse med trusler fra bedehuset om å anlegge ny gravplass på andre siden av fjorden. Det har aldri vært stort oppmøte eller begeistring for kirken med mindre det arrangeres dåp, begravelse og bryllup. I løpet av feltarbeidet var det planlagt et besøk i kirken, men Anna sa at det ikke var noe vits i å gå der, det ville uansett være helt folketomt. Da jeg spurte om hun ville bli med meg sa hun at hun ikke ville på grunn av korona, og at hun uansett bare gikk rundt juletider. Kirken er ikke en populær sosial arena, det var ingen som ville bli med dit.

Da det ble snakk om å engasjere seg i idrett derimot ble dette veldig godt tatt imot, det var mangel på idrettstrener. Mandagen etter at jeg hadde snakket om å stille opp som assistenttrener befant jeg meg i idrettshallen og skulle assistere en trening for en barneskoleklasse, det at jeg ikke hadde noe som helst form for kompetanse i eller erfaringer med den aktuelle sporten gjorde ingenting. Det viktigste var at de hadde en ekstra voksen med på laget. Som nevnt tidligere, omfatter landskapets betydning i dette tilfellet langt mer enn naturen. Landskapet har i både fysisk og metafysisk forstand opphavet sitt fra etableringen av industrien, og det kulturelle rammeverket som den gangen ble etablert, til tross for at fabrikkens rolle i samfunnet minsker. Dagens normer og regler som setter preferansen for samfunnsdynamikken er basert på tidligere manifestasjoner, de er forankret i landskapet og bevares sådan (Basso, 1996; Ingold, 1993b). Det man kan holde som sikkert er som Ingold sier: "the landscape is never complete" (1993b: s. 162). Landskapet er alltid i endring, i takt med at samfunnet alltid er i endring slik Fredrik Barth viser til:

"Uansett hvilken befolkning vi måtte velge å observere, vil vi finne at kulturen er i stadig forandring, at ideer og forestillinger ofte er selvmotsigende og usystematiske, og at de er ulikt fordelt blant personer avhengig av hvordan de er posisjonert. Det følger som en

konsekvens av måten kultur reproduseres på, at det alltid vil være slik: selv om vi hovedsakelig lærer våre kulturelle ideer – vårt grunnlag for tolkning og handling i verden – fra andre, bygges kultur opp i hver enkelt av oss bare som en avleiring av *våre egne* erfaringer" (Barth, 1994: s. 177).

Fra man er liten blir man i Høyanger fortalt at industrien er det som gjør at "vi er her i dag", det blir inkorporert i identiteten, den kulturelle fortellingen som hører med til oppveksten i en industribygd. "Dette gjelder aller sterkest for vår følelse av identitet: selv om den ikke er vår egen oppfinnelse, må den vokse frem gjennom egne erfaringer, og vi kan bare utvikle den ved å handle i verden og samhandle med andre" (Barth, 1994: s. 177). Dette faktumet er viktig å ta med seg i neste kapittel som skal handle om de unge voksnes posisjon i samfunnet. Er det tette familiebåndet en mulig grunn til at de kulturelle rammene i bygden videreføres? Dette er det ikke mulig å svare på da jeg ikke har tilstrekkelig data for å underbygge et svar. Det som kan sies er at generasjoner alltid er under påvirkning av hverandre, og spesielt ovenfra og ned. Som ung blir du i Høyanger definert av hvem dine eldre familiemedlemmer er, og da kan det vel ha seg slik at du selv begynner å definere deg selv ut ifra, for eksempel dine foreldre? For å fortsette denne tankegangen kan man og legge til fenomener som rykter, sladder og ikke minst kallenavn. En av mine informanter Andrea fortalte om en hendelse et par år tilbake om en mann som fikk kallenavnet "Dammen". Da han fikk seg kjæreste, fikk hun kallenavn "Damine" og da de fikk et barn fikk barnet automatisk tildelt kallenavnet "Pytten". Er posisjoneringen i samfunnet medfødt eller ervervet? Hvordan har det blitt en slik fordeling? Er det sosial kontroll? Hvis ja, er det positiv eller negativ sosial kontroll? Disse spørsmålene blir tatt opp videre i kapittel 4.

Det er ikke bare industrien og arbeiderklassen og som har formet samfunnet, under industriens fremvekst var det fortsatt et sterkt bondesamfunn. Arbeiderne og funksjonærene var av to forskjellige klasser, og funksjonærene og bøndene fant til dels sammen. Dette var starten på klasseskillet i samfunnet, etter hvert ble det etablert to forskjellige samfunnshus, to forskjellige idrettslag, og som nevnt tidligere, to forskjellige butikker. Bøndene og funksjonærene hadde egne penger, mens arbeiderne hadde en sterk stemme og tyngde i arbeiderbevegelsen, og ble støttet økonomisk av fabrikken. Det ene handelshuset, hotellet, trelasten og transportfirmaet er i dag private bedrifter, og genererer en del arbeidsplasser, men det er tydelig at befolkningen ikke tror at ting vil fungere uten fabrikken, med mindre det skjer noen drastiske tiltak eller etablering av nye bedrifter. Hva er det som er så appellerende at folk

velger å bli her istedenfor å bosette seg et mer sikkert sted når fremtiden i denne bygden er så usikker?

Nina, Sindre og deres to barn er en sentral familie for denne oppgaven, da de fikk spørsmålet om hvorfor de etablerte seg her i en så usikker tid i en såpass ung alder, kunne de ikke gi noe svar på det. I etterpåklokskapens lys er det mulig å se at dette ikke var et riktig spørsmål å stille, det er vel ikke bare én enkel grunn til at en har bosatt seg et bestemt sted. Mye av dagens struktur påvirkes av globale prosesser, mange endringer og inntrykk fra alle hold. Selv om "det globale" har fått et fast grep om alles hverdag må en ikke overse den sterke forbindelsen til det lokale, til det nære og hverdagslivet som dreier seg om saker nærmere hjemmet enn i det globale bildet.

Da det er naturlig med endringer i landskapet og samfunnet kan det oppstå spenninger om disse endringene ikke får spilt ut sin rolle. Det kan skape konflikter mellom generasjoner og forskjellige grupperinger i bygden. Hva er et som skjer når noen søker fremover og andre tviholder på det som en gang var? Situasjonen i bygden utspiller seg slik at den generasjonen som opplevde industriens storhetstid og etterdønningene ikke ønsker å gi slipp på dette. Og på den andre siden finnes de som vokste opp uten å merke noe til dette, fokuset deres ligger fremover og ønsker å skape en trygg fremtid i bygden. Har industriens innflytelse og betydning en innvirkning på samfunnet i dag? Eller avskrives alle normer og regler fra den tiden? Dette blir hovedtrekkene i neste kapittel.

Oppsummering

Dette kapittelet har fokusert på industriens opphav og hvordan det har påvirket bygden. Det er også trukket en slutning om at "klodeperspektivet" på den ene siden har forårsaket fabrikkens minskende rolle og introdusert globale aspekter til samfunnet. Til tross for dette står industrien og det kulturelle grunnlaget fortsatt sterkt, via forankringen i landskapet. Vi ser at "sfæreperspektivet" på den andre siden ikke kan sees bort i fra, det lokale har en fundamental betydning for befolkningen. Det kulturelle og historiske som er forankret i landskapet og som spiller en symbolsk betydning fungerer som retningslinjer for kulturell utfoldelse. Det vil kanskje alltid være en dominerende homogen gruppe, men over tid vil det forekomme endringer innad i gruppen, slik som ved generasjonsskiftet som neste kapittel tar for seg. Da familie spiller en viktig rolle og fordi en som regel har tett tilknytning til familien rundt seg, er det lettere for at kulturelle kutymmer vedlikeholdes og reproduserer over tid. På den ene siden omtales Høyanger fortsatt i dag som en industriby, og de sosiale og kulturelle strukturene bunnar fortsatt

i industrikulturen. På den andre siden som nevnt tidligere står ikke industrien like sterkt, en kan bruke navnet "industribygd" som en måleverktøy for endring.

Kapittel 3 - Bygdens fremtid

I dette kapitlet fremmes kultur som transgenerasjonelt, og det diskuteres hvilke faktorer som ligger til grunn for bestemmelsen av hvilke kulturelle aspekter som overføres fra en generasjon til en annen. Jeg viser til at kulturell verdioverføring må skje med en felles forståelse for den aktuelle verdien. Det redegjøres for at agens er en viktig faktor som spiller inn, og at det å se samfunnet gjennom alder og generasjoner er et verktøy for å se endringer i et samfunn. For å kunne gjøre dette er det også viktig å legge til grunn det underliggende ideologiske stillaset. Om en ikke tar alle nivåene av et samfunn inn i analysen er det viktig informasjon som kan gå tapt, slik Sherry Ortner kritiserer James Scott for i hans teori om motstand (Ortner, 1995). I Høyanger er det en spenning mellom den eldre generasjonen og de unge voksne, dette kommer til uttrykk på besøket på fabrikken og ved flere empiriske eksempler. Stolthet er en verdi som alltid har stått høyt, og som ennå veier tungt i samfunnet, stolthet over hva som ble, og har vært. De som opplevde storhetstiden har vanskeligheter med å se forbi det, og legge det bak seg. Hva med dem som aldri opplevde dette, men bare har blitt fortalt "at det en gang var", spiller det en like stor rolle for dem? Forskjellige generasjoner opplever forskjellige ting, og vokser opp under ulike omstendigheter og forutsetninger, og i lys av dette får de forskjellige oppfatninger om de samme tingene og aspektene av samfunnet.

Agens

På et kommunestyremøte i november 2020 ble det lagt frem en foreløpig plan for den ene av de to barnehagene i bygden. Den har 2 år igjen før den må legges ned av økonomiske grunner, om fødselstallet ikke går opp. Uten å ha estimert et tidsløp for den videregående skolen, lider dens fremtid muligens samme skjebne. Flere av informantene og andre mente at uten den videregående skolen har ikke bygden noen fremtid. Det er allerede mange av de unge som flytter vekk for å ta høyere utdanning, noen finner ut av at de lengter hjem og flytter tilbake, men de fleste kommer ikke tilbake igjen. Det som er sikkert, hvis bygden skal være sunn og frisk er at folketallet må øke, eller i det minste unngå å synke slik det gjør i dag. I forrige kapittel ble det diskutert hva som er landskapets rolle i bygdesamfunnet, både under overflaten og det "overfladiske": estetikk som kanskje for noen er overfladisk, men ikke dem. I dette kapitlet skal vilje og subjektivitet blant unge voksne i bygden løftes frem og diskuteres.

Å ha sin egen vilje er for folk flest en fundamental rettighet, men en kan ikke alltid utføre den handlingen eller det ønsket en begjærer. Det er her normer og regler kommer inn, det er et

uskrevet rammeverk som på sett og vis er dannet i enighet mellom medlemmer i et samfunn over tid. Som vi så i forrige kapittel foregår det en konstant endring, som ikke minst påvirker etablerte normer og regler i et samfunn. I antropologien brukes begrepet "agency" til å beskrive forskjellige tolkninger av vilje, i denne oppgaven har jeg valg å ta i bruk ordet "agens" istedenfor "agency". Sherry Ortner mener at agens baseres på subjektivitet,

"it takes the shape as specific desire and intentions within a matrix of subjectivity – of (culturally constituted) feelings, thoughts, and meaning" (Ortner, 2005: s. 34).

Hun argumenterer for en definisjon av agens, hvor hun påpeker at agens aldri står alene. Agens består av (1) intensjoner, som er et overordnet konsept for alle handlinger som er kognitivt og emosjonelt motivert. Samtidig er det viktig at en skiller mellom rutinert praksis og målrettede handlinger (Ortner, 2006: s. 135). En kan skille mellom rutinert praksis og målrettede handlinger ved å understreke at agens innebærer at en tar bevisste valg, aktøren overveier og vurderer ønsker før handlinger utføres. (2) Agens er kulturelt og historisk definert, som også betyr at agens blir formet på forskjellige måter og blir livnæret og stimulert under forskjellige former for (3) makt, som igjen skaper ulikheter (Ortner, 2006: s. 136). Hun understreker betydningen av den nære koblingen mellom subjektivitet og makt, og velger å fokusere på dette aspektet. Det er ikke så forskjellig fra Saba Mahmoods definisjon, hvor hun omtaler agens som den muligheten en har til å handle selvstendig (Mahmood, 2001), for henne ligger fokuset hos muslimske kvinner. Og som Ortner påpeker blir agens ofte brukt i diskusjoner om kjønn, men det omfatter så mye mer enn det (Ortner, 2006).

Ortner presenterer i sin konklusjon to spørsmål hun anser som et grunnlag for kulturell kritikk. Det første spørsmålet er rettet mot kulturell forming av subjektivitet i en verden med ulike maktrelasjoner, og det andre spørsmålet angår kompleksiteten av personlig subjektivitet i en slik verden (Ortner, 2005: 46). Hvilken rolle spiller "agens" i overgangen fra en generasjon til en annen? Har den neste generasjonen frihet til å utøve sin "agens"?

Besøket på fabrikken

Høyanger er som tidligere påpekt sterk preget av en dominerende macho og mannskultur, noe mer dominerende før enn nå, men fortsatt en like aktuell side av samfunnet å vende

oppmerksomheten mot. Dette kan illustreres ved et besøk på Aluminiumsfabrikken som jeg skal vise til nå.

Dagen for omvisning på fabrikken var endelig her, Didrik som jobber på fabrikken har vært så grei å stille dette i stand. Klokken er tre og jeg står utenfor porten og venter på at han skal slippe meg inn. Det ser ut som om at et skift akkurat er ferdig, det kommer folk ut fra alle dører, noen går i gjenger mens andre går alene. Det er latter og mange snakker til hverandre på kryss og tvers av parkeringsplassen, og i neste øyeblikk har nesten alle bilene forsvunnet. På forhånd har vi gått gjennom noen papirer med betingelser og forutsetninger for at jeg skal få innsyn i fabrikken, blant annet koronatiltak. Det er mye som er hemmelig der inne, så det blir verken bilder eller detaljerte beskrivelser. Didrik har sendt en melding om at han blir litt forsinket, men at jeg skal henvende meg i porten og få et kort slik at jeg kan slippe inn. Der sitter det en hyggelig eldre kar, jeg skriver under på et papir og blir tildelt et kort. To minutter etter at jeg var kommet inn i gangen kom Didrik gående i en hurtig fart.

"Kom, vi skal ned trappen til garderoben, her skal du få legge fra deg tingene i et skap, og spesielt de tingene som blir påvirket av magnetisme. Også skal du få ta på deg en gul frakk og en hjelm så skal jeg finne briller til deg. Nå skal du se at alle oppfører seg veldig fint, når folk her ser noen i en gul frakk tenker de at det er administrasjon eller noen andre fra Oslo som er på besøk".

Sa han mens vi gikk nedover trappen. På et stativ hang det fullt av gule frakker og på hattehyllen over var det radvis med hvite hjelmer. Da jeg hadde lagt ting i skapet og kledd på meg fikk jeg tildelt ørepropper og vernebriller.

"Det er veldig viktig at du tar på deg brillene når jeg sier ifra, vi skal inn i noen områder hvor det er viktig at vi beskytter øynene. Og det er veldig streng HMS her, det er noe av det vi fokuserer mest på".

Vi spaserte fra porten og ned til anlegget, vi måtte holde oss på innsiden av den hvite stripen i veien, det var også veldig viktig at vi fulgte de gangstiene som var anlagt rundt på anleggsplassen. Vi kom først ned til den gamle kraftstasjonen, den er nå et museum, men ikke lengre i drift, fortalte han. Vi vandret rundt fra bygning til bygning hvor Didrik blant annet viste frem de forskjellige råvarene, forklarte hvordan de ble fraktet hit og i hvilken del av produksjonen de kom inn i bildet. Didrik forklarte de forskjellige prosessene, mens vi holdt oss

godt innenfor de hvite linjene som markerte gangstien. Store trucker kjørte forbi oss med en last på flere tonn med ferdig produsert aluminium, det sto aluminium stablet rundt hvert hjørne, de lå på vent for å bli lastet på skip som skulle frakte aluminiumen rundt i verden. Til tider kan det ligge flere skip i kø i fjorden, det er viktig å opprettholde tidsskjemaet på bestillingene, og det er ikke mange marginer å gå på når det er mange bestillinger, fortalte han, dette er noe av det viktigste å holde i gang. Vi kom til den store, lange bygningen hvor kjernen av prosessen foregår. Vi gikk inn døren og kom inn til området hvor de oppbevarte det ene råstoffet, vi gikk videre opp en trapp hvor han plukket med seg noen støpejernsrester før vi gikk lengre inn i hallen. Vi var nå kommet til smelteovnene, det er her råvarene blandes sammen. Vi befant oss i en diger hall med kraner i taket som gikk på skinner og trucker som kjørte rundt med flere tonn flytende aluminium. Didrik sa at det kan bli opp til 70 grader her inne på sommeren, og at det før i tiden kunne være varmere. "Ta denne" sa han og ga meg den støpejernsbiten han plukket med seg tidligere, jeg tok imot og hånden min begynte å veive frem og tilbake.

"Vi står midt i magnetfeltet, det er sterkest her midt mellom ovnene. Det er ganske morsomt når nyansatte skal gå her inne med vernesko for første gang, metallet i skoene gjør at det tar en stund før man venner seg til å gå", sa han. Lydene, varmen og de store maskinene vekker en følelse og forståelse av respekt for fabrikken og folkene som jobber her. Det er fysisk hardt og potensielt farlig arbeid de driver med, til og med i dag med topp moderne maskiner. Det gir også en forståelse for hvorfor mange av de eldre karene kan føle seg overlegne overfor de yngre, og de som nå jobber på fabrikken. Det er fremdeles varmt og tungt fysisk arbeid, men det kan ikke måle seg med hvordan det var før, risikoen for ulykker er i dag betraktelig mindre. Det er ikke til å legge skjul på at det er en form for machokultur i bygden, hos både kvinner og menn. Da kan man spørre om det er den industrielle virksomheten som har fremprovosert den aktuelle machokulturen, eller om det var slik fra starten av. Et jordbruksamfunn slik det en gang var her bærer også preg av selvstendighet og tunge tak, men kanskje ikke like mye som industrien?

Da vi var ferdig med omvisningen og på vei mot garderoben møtte vi en kollega av Didrik. "Hvem er det du har med deg i dag da, Didrik?" "Jeg er en student og er her på feltarbeid, så jeg tenkte at jeg måtte få meg med hva som skjedde her inne på fabrikken". Dette var en litt eldre mann som hadde jobbet her lenge, han stilte seg godt opp med litt avstand mellom beina og lå armene i kryss høyt oppe på brystkassen, mens han sa, "ja, nå skal du høre her". Han gjenfortalte mye av det Didrik allerede hadde fortalt meg, men ingen av oss sa det til han, eller vi slapp ikke til. Didrik hadde sammen med de andre lederne nettopp innført noen nye effektiviseringsstrategier. Et eksempel på dette er en vakt de har som består av mye dødtid, og

når man har denne vekten skal man også stå for litt renhold der man er. Det er på denne måten fabrikken overlever, fortalte Didrik da vi vandet rundt på området. Han vi nå hadde møtt på hadde denne vekten i dag, og han kom raskt inn på hvor misfornøyd han var med disse nye tiltakene. "Det er helt hull i hodet at man skal måtte løpe rundt å holde orden på småting når man skal ha et overordnet blick". Han så at jeg ble litt sjokkert og at jeg så på Didrik, så han fortsatte: "ja, her på fabrikken er det god takhøyde for å gi beskjed, det er sånn vi har det her og det hadde ikke fungert uten". "Det stemmer det", sier Didrik.

Vi takket for praten og gikk videre. "Det der taklet du bra, er du vant med å få sånn slengt mot deg eller?" spurte jeg. Han lo litt og sa "de eldre typene har et lite markeringsbehov, men jeg tar meg ikke nær av det, vi gjør det vi må for å holde driften i gang". "Er det litt slik at de eldre som har jobbet her lenge føler seg overlegen ovenfor de nye og yngre?" spurte jeg. "Ja, de føler vel kanskje det, de oppfører seg hvert fall litt slik, men vi er så vant med det, så det går fint", svarte han og la til, "kommunikasjonsformen her er ganske brautende, mye banning og sterke ord, men samtidig er det mye tøys, spøk og raske replikker. Så en litt kvass tilbakemelding er ikke overraskende". Jeg ga tilbake det lånte tøyset, leverte fra meg kortet i porten og gikk ned mot sentrum. Jeg skulle møte Nina og Sindre hos dem om ikke så veldig lenge.

Er det en konflikt mellom den yngre og den eldre generasjonen? Og hvem er det som gjør motstand mot hvem? Med dette eksempelet tatt i betraktning er det tilsynelatende den eldre generasjonen som gjør motstand, men gjør de motstand mot den yngre generasjonen, eller endringene de representerer og fører med seg?

Fabrikkens rolle som en overordnet "institusjon"

Besøket etterlot seg et inntrykk av at fabrikken har en rolle som en overordnet "institusjon" med mange ansvarsområder. Blant annet oppdragende i form av at den tillegger seg visse egenskaper som er inspirert av miljøet på fabrikken, forsørgende basert på at den gir ut lønn og tar vare på samfunnet, og tidligere har stått for mye av det økonomiske ansvaret i samfunnet. Og ikke minst er fabrikken en viktig sosial arena. Miljøet på fabrikken har satt en viss standard for miljøet i samfunnet, fabrikken blir brukt som en målenhet for resten av bygden, og slik er det kanskje ofte med en hjørnestensbedrift. Fabrikkmiljøet har spilt en stor rolle her, og en kan med stor sikkerhet si, slik som det forrige kapitlet viste, at fabrikken har formet samfunnet slik det er i dag. Det er ikke alle som ønsker å jobbe på fabrikken, men alternativet er å pendle, dermed

velger mange å jobbe der for å kunne bo i Høyanger. Fabrikken er så sentral i dagliglivet til folk at hvis du ikke har noen erfaring eller kunnskaper om fabrikken blir du stående på utsiden av mange samtaler og interne spøker. Sindre sammenlignet fabrikk snakket med snakket etter å ha vært i militæret. Det er det eneste folk snakker om etter at de har kommet hjem, akkurat som fellesnevneren i sosiale settinger etter å ha vært i militæret, ofte er å snakke om at man har vært i militæret.

Dette temaet kom opp en ettermiddag hjemme hos Sindre og Nina, da jeg fortalte om fabrikkbesøket. Sindre fortalte om følelsen av å være utelatt fra dette "prekære" sosiale livet, mens han er i pappaperm. Han savner det hverdagslige og å gå på jobb. Nå er det kanskje ikke så uvant å savne rutiner og arbeidsplassen mens en er i permisjon, men han nevnte at han følte seg utelatt fra fellesskapet, og at han ikke bidrar. Han har også dårlig samvittighet for å la kollegaene sitte igjen med alt arbeidet, de må jobbe ekstra når han ikke er der.

Nina på den andre siden føler og at hun går glipp av alt det hverdagslige når hun må pendle frem og tilbake fra jobben. Hun rekker verken å levere eller å hente i barnehagen før hun må kjøre på jobb, Sindre og ungene har også ofte spist middag før hun kommer seg hjem. Vi satt rundt middagsbordet hjemme hos dem da Nina sa:

"Egentlig er det slik at når man jobber i kommunen så skal arbeidsplassene rulleres på, man skal både jobbe i tettstedet og utenfor. Sånn som det er nå får jeg mest sannsynlig ikke jobbe her, det er de eldre som har grodd fast i stillingene sine og kommunen griper ikke inn. Sånn er det når alle kjenner alle. Det som er urettferdig er at jeg må kjøre 45 minutter hver vei til og fra jobb slik at jeg går glipp av alt her hjemme, mens de eldre som har voksne barn og all tid i verden, de kan gå til og fra jobben på et par minutter. Jeg har søkt om å få en stilling her, men det kommer sikkert aldri til å skje",

Sindre svarte: "det er alltid slik at den eldre generasjonen har all makten, vi som er av den yngre generasjonen har ingen tyngde i det vi sier og mener, vi blir ikke hørt". Han fortsatte:

"Det som er greit på Hydro er at vi faktisk blir hørt, det tok litt tid før jeg fant ut av hvordan man skulle te seg der. Men man må tåle ganske mye, og ikke ta ting veldig personlig, måten å kommunisere på er litt skarp. Det var litt vanskelig å kommunisere med sjefen før jeg fant ut at jeg måtte snakke litt kvast tilbake til han, da var vi plutselig på samme bølgelengde. Før i tiden snakket man kanskje ikke slik til sjefen sin på fabrikken, men i dag er et veldig typisk, det er veldig machokultur. Men de er opptatt av utvikling og modernisering, de vil at fabrikken skal

overleve, vi av den yngre generasjonen som jobber der har hvert fall en stemme vi kan bruke og blir hørt".

Det merkes godt at han er stolt over å jobbe der, han deltar sådan i samfunnsutviklingen, ved å modernisere fabrikken slik at den kan bli værende. Også det tradisjonelle som spiller en rolle: som nevnt tidligere er fabrikken en målestokk for samfunnet. Sindre fortalte at:

"Før i tiden var det litt skam i å jobbe på fabrikken, spesielt når en begynte rett etter videregående. Å begynne rett på fabrikken etter videregående var det samme som å si at man ikke hadde noe annet å ta seg til, ingen framtidsutsikter eller planer. Dette var vel kanskje for rundt 10 år siden, men i dag er det ikke slik".

"Hvorfor det?", spurte jeg. "Nei, jeg vet ikke helt, kanskje det handler om å ta vare på samfunnet?" De eldre prøver å bevare samfunnet slik de husker det, og de yngre prøver å ta vare på samfunnet slik at de har en fremtid. Er det dette som er opphavet til den stadige spenningen mellom generasjonene?

Gubbevirksomhet

Jens Kihl, kommentator i Bergens Tidende skrev en kommentar i BT 3. februar 2021 "Ungdommen må ta makt frå gubbeveldet i distriktsdebatten". Han starter med å poengtere at "i Vestland fylke er det 43 kommunar. 37 av dei har mannleg ordførar" (Kihl, 3. februar 2021). Videre stiller han spørsmål om dette er gjengen som er best egnet til å fremme næringsutvikling og folketallvekst i framtiden:

"Bygda er i ferd med å bli ein gamleheim, for så å bli ein kyrkjegard", slik fremmast programleder Ingunn Solheim saken i Politisk Kvarter på NRK da Victor Norman la frem et utgreining om "demografiutfordringene i distriktene" – eller forgubbing som vi også kallar det" (Kihl 3.feb 2021).

Videre poengterer han at:

"mennene som fyller norske kommunestyresaler fortener takk. Det står ikkje massevis av unge kvinner i kø og krafser på rådhusdøra. Men da regionråda for Hardanger og

Sogn i fjor hadde eit fellesmøte for å byggje ein meir slagkraftig region, var det tolv menn som møttest i Øystese. Då er det nokre heilt vesentlige perspektiv som ikkje blir representert rundt bordet". (Kihl 3. februar, 2021).

Dette er ikke så langt fra sannheten om Høyanger, en kan trekke paralleller fra dette utsagnet til tilstanden i Høyanger. Hvorfor er det slik? Hvorfor bryr ikke de unge seg om den politiske situasjonen? Og er det sant at de ikke bryr seg? Kan dette være en form for motstand? En reaksjon på det dominerende politiske bildet? Eller er det bare en endring som har foregått over lenger tid?

Slik det fremstår nå ligger det en "gammelmanns machokultur" til grunn i samfunnet og fabrikken er institusjonen som "utgjør" grunnlaget for denne tendensen. Janteloven kan også fungere forsterkende på denne arbeiderkulturen. For eksempel slik som utdanning, og tilfellet med Didrik der han ikke skal snakke så høyt om at han er mer kvalifisert enn andre kollegaer. Hvis dette fungerer og folk er fornøyd med måten samfunnet drives fremover på, hvorfor synker befolkningstallet? Den siste tiden har det vært generelt mye oppmerksomhet om unge småbarnsfamilier som søker ut fra byene mot distriktene. Høyanger skulle i teorien være en meget gunstig bygd for småbarnsfamilier, slik Anna veldig ofte påpeker. Her kan ungene selv gå til skolen, det er korte avstander til "alt", og det er tilhørende hage til alle hus, samt mange muligheter til friluftsliv. Hennes egen datter har bosatt seg på en annen kant av landet, hun har etablert seg med mann og barn. Hun kunne fint jobbet i Høyanger, men hun føler ikke at hun har en fremtid her, med tanke på bygdens framtidsutsikter, slik mange andre også tenker. Om vi ser på fabrikken og den omstillingen som er gjort der gjennom blant annet effektiviseringstiltak, hvorfor fremgår ikke den praksisen som et forbilde for resten av samfunnet? Her ligger trolig forklaringen i spenningene mellom det lokale og det globale, med andre ord, fabrikkens styres utenfra, mens resten av samfunnet styres lokalt slik oppgaven tar for seg i neste avsnitt.

Den indre kjernen sett fra utsiden av en på "innsiden"

Det er en grå og regnfull dag i dag, og jeg har avtalt et møte med en litt eldre kar som heter Karl. Han er en mann som befinner seg litt i utkanten av den satte samfunnsdynamikkens rammer, på tross av at han har bodd her nesten hele livet. Han hadde sagt ja til å fortelle om kommunestyremøter og hvordan disse møtene foregår. Selve møtet forklarte han som ikke noe mer enn en fremvisning, et ritual, av symbolsk betydning. "Det er ikke slik at saker egentlig

blir stemt over og avgjort der, alt er avklart på forhånd, og veldig ofte enstemmig. Det kan være litt uenigheter mellom Arbeiderpartiet og Rødt, det er de to sterkeste partiene, men Arbeiderpartiet vinner som regel diskusjonene". Videre fortalte han at det ikke er så stor oppslutning i politikken, og de unge er spesielt fraværende. Han sa:

"Før i tiden var det veldig stor oppslutning rundt det politiske, Arbeiderpartiet hadde en uovervinnelig styrke, og de fikk igjennom alt de ønsket. De unge ble lært opp til å stemme Arbeiderpartiet, og de trengte ikke å være politisk aktive da resten av bygden var det for dem. Dette har resultert i at det er veldig få unge i dag som er aktive, og at kommunestyret i dag nesten bare består av folk over 50 år".

Det å slutte seg til Arbeiderpartiet blir sett på som en trygg vei til politisk styre. Ella som hadde vært politisk aktiv ga seg da hun ikke hadde noe gjennomslagskraft, hun ble ikke sett. Karl nevnte også at noen familier har hånd om mye, og det er lite konkurrerende virksomhet, uten at han gikk noe lengre inn på det temaet. Det har oppstått hendelser hvor noen har valgt andre veier i politikken og fritidssysler som har resultert i så kraftig mobbing på jobben at vedkommende trakk seg fra aktiviteten. Karl hadde et forferdet og oppgitt blikk da han fortalte dette, og fortsatte: "det er trist at dette ikke er en uvanlig situasjon, dette forekommer i mange forskjellige former".

Han avsluttet med å si at "det denne bygden trenger er høyt utdannede folk, folk som vil bli". Han var ikke den første som hadde gitt uttrykk for dette, bygden trenger høyt utdannede folk for å overleve.

"Hvis jeg skal komme med et eksempel så er laboratoriet godt å bruke, han som jobber der skulle egentlig pensjonere seg, men da det ikke var noen til å ta over valgte han å bli et år til. Tenke seg hva som hadde skjedd om han hadde valgt å gå av, og vi ikke fikk analysert koronaprøvene her i bygden, de måtte ha blitt sendt til Førde. Det hadde tatt mye lenger tid og vi hadde igjen vært avhengig av noen andre enn oss selv".

Vi hadde drukket opp kaffen og han måtte jobbe videre, jeg takket og sa at jeg satte pris på samtalen før jeg gikk. Han sa at det var bare hyggelig og at jeg måtte ta kontakt igjen om det var noe mer jeg lurte på. Der hvor de unge voksne gjør fremgang og engasjerer seg, kan det virke som om at de møter motstand fra den eldre garden. Og at de unge voksne derfor avstår fra å involvere seg der de uansett ikke blir hørt.

Hverdagslivet

På grunn av det beskjedne kulturtilbudet og de få mulighetene for å gjøre noe annet utenfor hjemmet, foruten å gå tur, er det generelt lite aktivitet i ukedagene. Mange av de unge voksne har vært tidlig ute med å få barn og etablere seg, dagene er dermed fylt opp med jobb og huslig ansvar. Ella er veldig opptatt selv om hun ikke har kjæreste eller barn, og Nina sine dager går i ett med pendling til og fra jobb, samboer og to barn. Jeg er ofte hos Nina og Sindre på ettermiddagene, da går vi gjerne trilleturer eller finner på noe hjemme hos dem. Når barna har lagt seg finner vi frem strikketøyet og ser på tv. Sindre kan finne på å ta seg en joggetur, han er også til tider ute og hjelper til på forskjellige dugnader.

En av mine andre informanter, Andrea, jobber i sentrum. Ukene hennes går mest i jobbing da hun jobber varierte tider gjennom hele uken.

"Det er jo ikke noe å finne på i ukedagene her i bygden, en må ta seg en kjøretur til Førde hvis det skal skje noe annet enn fjelltur eller besøk. Det er også et helt håpløst prosjekt på grunn av rushtrafikken, til vanlig tar det ca. en time å kjøre én vei, men når det er så mye trafikk som på ettermiddagen tar det mye lenger tid. En er jo ikke tilbake før det er leggetid igjen".

Hun jobber i en matvarehandel, så jeg kan komme innom og "henge" litt med henne når hun er på jobb. Og jeg er ikke den eneste som bruker butikker som sosiale arenaer, det er mange andre som også bare tar turen innom for å se om det er noen kjente på jobb. En kan anta en mulig sammenheng mellom aktivitetsvakuemet i ukedagene og den eksplosive festkulturen i helgene. Jo mer tid en tilbringer i bygden blir dette fenomenet klarere og klarere, de første søndagene var forbeholdt en tur i finværet (hvis det meldte seg), og de siste søndagene ble som regel tilbrakt i den lille kjellerleiligheten jeg leide etter en festhelg. Det pleier å være en løpende dialog gjennom uken mellom Andrea, Nina, Ella og meg som omhandlet hva som skal skje i helgen. Korona blir i en liten grad tatt i betraktning, og det er ikke mange som vil arrangere store fester i disse tider, men det skjer.

Unge voksne versus den "eldre generasjonen"

Det er lørdag kveld og Ella foreslår en tur på puben, i dag igjen er vi de første som er på plass. Vi setter oss ved et bord midt i lokalet, nå er reglene for smittevern blitt strengere, vi får ikke lov til å gå rundt, og vi må bestille fra en QR kode på bordet. "Hvordan skal dette gå", sier Ella,

"folk her er jo ikke i stand til å ta imot beskjeder, og de følger jo heller aldri regler". Hun henvendte spørsmålene til de nye smitteverntreglene. Jeg spør henne om hun har noe kjennskap til dette med at de eldre tar veldig stor plass, og at de yngre sin stemme ikke kommer frem.

"Ja vi skulle jo ønske at kommunen for eksempel klarte å lokke til seg flere unge, men det får de jo ikke til. Og de prioriterer ikke oss som er her fra før av heller, det er lite jobber og de velger å ruste opp et museum som er ganske nytt, istedenfor å vurdere det andre forslaget om å bygge omsorgsboliger for vanskeligstilte barn og unge. Jeg var politisk aktiv før, men det skjedde aldri noe så jeg orket ikke mer. Det var bare de samme gamle tingene som ble tatt opp, og aldri gjort noe med. Det skjer aldri noe nytt, de som sitter i kommunen er inngrodd og burde vike for oss unge, det er jo vi som skal bo og leve med dette. Hvis de kjører samfunnet helt i grunnen er det ikke noe igjen for oss senere, de når aldri ut til oss og spør hva vi mener skulle blitt gjort, nei de skal gjøre alt selv. Jeg og mange andre på min alder vurderer å opprette en gruppe som skal representere oss og våre ønsker, kanskje de hører på oss da. Og sånn som Kaffetelegrafene for eksempel, de syter og klager over at det ikke er noen gjester der og at det går så dårlig, men de gidder jo ikke å tilpasse åpningstidene slik at man kan sitte der en fredagskveld, de har jo også skjenkebevilling, har du ikke sett på den ene hyllen der med kassen? Det står fullt av vin, men jeg har ikke sett noen drukket vin der før. Det er ikke så mange som prioriterer å drikke vin og øl i tidsrommet 11-17 i hverdagen, og ikke lørdagen heller".

Det er godt merkbart at dette er et tema som har vært oppe til mange diskusjoner, og at mange i 20-30 årene engasjerer seg i saken. Hun avsluttet resonnet ved å si at "de eldre som skal fremme oss og vår fremtid undergraver våre engasjementer". Hva er det som gjør at de unge voksne ikke får frem sin stemme? Er det slik som mange av de eldre uttalte seg om at, "de yngre er så late, de vil ikke engasjere seg i samfunnet vårt". Anna syntes det var så dumt at de yngre ikke engasjerte seg i sanitetsforeningen, de ville ikke prioritere sånne ting lenger, eller så er de bare late og selvopptatt. Er den unge befolkningen late og selvopptatt? Eller har de nok med å skulle forsørge familien, og planlegge egen fremtid?

Kulturell overførsel

Kultur blir definert av antropologer som noe transgenerasjonelt, overført fra en generasjon til den neste, i tråd med at den er åpen for revisjon og endring (Lamb, 2015: s. 853). Antropologien

har ikke til vane for å sentrere konseptet generasjon i etnografi eller teori, men flere har nå tatt til orde for å se viktigheten ved å bruke generasjoner som et verktøy for å se sosiale prosesser (Lamb, 2015). Slik det har blitt vist til tidligere i oppgaven var samfunnet i Høyanger preget av et markant klasseskille, hvor kjønnsforskjeller og mannsdominans også var en betydelig del av samfunnsstrukturen. Mennene var i arbeid, og kvinnene var hjemme og stelte hus og barn.

Etter hvert som samfunnet utviklet seg kom kvinnene også i arbeid, spesielt på sykehuset, sykehjemmet, frisøren og andre omsorgs- og serviceyrker. Det fantes kvinner som jobbet på fabrikkene, men de var ikke mange. I dag er det et annet viktig skille i samfunnet, skillet mellom de eldre og de yngre, de som opplevde storhetstiden på 60-tallet, og glansen som varte en stund etterpå. Og de som har vokst opp i nedgangstidene fra rundt 90-tallet, de som representerer gruppen unge voksne. Hva gjør da dette med kulturen som er transgenerasjonell? Er kulturen som transgenerasjonell åpen for revisjon og endring? Og hvordan påvirker konseptet agens denne overføringen? Er det uunngåelig at ved et begrenset befolkningstall vil det alltid være en større dominerende homogen gruppe?

Agens er som Ortner påpeker kulturelt og historisk definert, men det er også viktig å ta høyde for globale innflytelser som er med på å endre slikt som tankegang og oppfattelse, med andre ord subjektiviteten. Som igjen er med på å forme agens gjennom bevisste valg aktøren tar som er nøye overveid og emosjonelt motivert. Høyanger er på den ene siden preget av en mannsdominerende tendens, men på den andre siden er det ikke slik at dette fremgår som en avgjørende faktor for å stadfeste tilstanden i samfunnet. Ikke like mye som stedet er preget av generasjonsforskjeller, og den ubalansen dette medfører. Mannsdominansen og generasjonsforskjeller kan og bør sees i sammenheng med hverandre. Når en gruppe fremstår som en sterk gruppe i samfunnet er det vanskelig for en annen gruppe å tre frem, med mindre den dominerende gruppen gir plass.

Ortner skiller mellom "agency of power" som omfatter maktrelasjoner, og "agency of (cultural) projects", som omfatter det å fremme sine egne intensjoner og ønsker (Ortner, 2006: s. 152-3). Agens er på den ene siden maktbalansen mellom personene i et samfunn, og på den andre siden ens egne ønsker og ideer som en legger til grunn for handlinger. Det er tydelig at de to formene for agens er komplementære, den ene finner ikke sted uten den andre:

"... the pursuit of projects for some often entails, necessarily, the subordination of others. Yet those others, never fully drained of agency, have both powers and projects of their own, and resistance (from the most subtle to the most overt) is always a

possibility. Both dominations and resistance then are, it seems to me, always in the service of projects, of being allowed or empowered to pursue culturally meaningful goals and ends, whether for good or for ill" (Ortner, 2006: s. 153).

Hva skjer med unge som ikke blir hørt? Hva skal de som har store deler av livet sitt foran seg gjøre, når det ikke kan garanteres at de vil kunne bli værende der de har bosatt seg? "Praksiser" eller "habitus" er alltid mottakelig for negative sanksjoner når miljøet de blir konfrontert i er for langt fra hvor de er objektivt plassert. Det er slik generasjonskonflikter kan oppstå, det som var naturlig for en generasjon oppleves ikke nødvendigvis som naturlig for den neste, og omvendt (Bourdieu, 1977: s. 78).

Å se et samfunn gjennom generasjoner og hvordan praksis overføres fra en generasjon til en annen kan være et godt måleverktøy for å se samfunnet, på denne måten kan man se endringer i det sosiale liv (Bourdieu, 1977; Lamb, 2015). Og spesielt når sosialt liv assosieres med globalisering og modernisering (Cole and Durham, 2007). Er praksisen i Høyanger åpen for endring? Hvilken rolle spiller det at alle kjenner alle? I hvilke "sosiale ordener" (Gershon, 2019) er det kollisjonene og spenningene oppstår? Jennifer Cole og Deborah Durham hevder at:

"...it is in the relationships between age groups that changes take shape, as people negotiate pragmatically and emotionally to manage the present and to reproduce desirable and livable futures" (Cole and Durham, 2007: s.2-3).

Med dette tatt i betraktning og i lys av Bourdieu sitt argument om at "praksiser" må være naturlig å følge, kan det virke som at den eldre generasjonens "praksiser" ikke er forenlig med den yngre generasjonens tanker om hva som er "naturlig". Kanskje det ikke bare er en opprørske bevegelse, men motstand motivert av endring og utvikling. Agens blir da helt sentralt her, det er bevisste valg om å endre praksisen som foreligger i samfunnet. En kan stille seg spørsmålet: er ønskene om endring motivert av indre engasjement som kommer av utilfredshet i samfunnet, eller det det ytre innflytelse fra "det globale" som nå rår? På den ene eller den andre måten utføres det en form for motstand. En vi i antropologien forbinder med tematikk som motstand er James Scott. Det han omtalte som "everyday form of resistance"(1989) er stillegående opprør, og han mener at slike opprør i mange situasjoner er de mest effektive og langvarige, blant annet fordi de går under radaren til staten. Bøndene han omtaler var spesielt flinke til dette, og oppnådde en hel del via "pilfering, desertion, poaching and foot dragging ...they avoid

open confrontations" (Scott, 1989: s. 22). Ortner mener at uansett hvor tvetydig motstand kan være, fremhever det forekomsten og måten makt i de fleste forhold og hendelser utfolder seg på (Ortner, 1995: s. 175).

At motstand er tvetydig tolkes ut ifra dette som at den kan ha både en direkte og en utilsiktet hensikt. En direkte form for motstand er om en er misfornøyd med måten Kaffetelegrafan drives på unnlater å gå dit. En indirekte form for motstand er tilfeldige hendelser som motarbeider samfunnsdynamikken som for eksempel å dra til Førde for å handle i en butikk de ikke har i Høyanger, men når en allerede er der gjør en seg ferdig med all handling. Videre kritiserer Ortner at forskningen om motstand er "tynn", etnografien mangler "thick discription" (Geertz, 1973) som kjennetegnes ved at den har lag på lag med etnografiske beskrivelser av kontekst. Hun er kritisk til at forskere som blant annet Scott ikke tar stilling til de historiske og kulturelle sidene av dem han forsker på fordi han "... quite literally refuse to deal with the material that would allow entry into the political and cultural worlds of those they discuss" (Ortner 1995, s: 188). Det blir vanskelig å ta stilling til situasjonen i Høyanger uten å se på de politiske og kulturelle sidene av samfunnet, slik Ortner påpeker. Uten tilstrekkelig informasjon, kan en lett avfeie spenningene som forårsaket av ikke annet enn en litt opprørske gruppe, uten en håndfast sak.

Kvelden fortsetter og puben blir relativt full, det er flest unge her, og en og annen eldre mann. Den ene av dem har allerede stupt over et bord slik at både han og bordet veltet og falt i bakken. "Hvorfor blir han ikke kastet ut?" spurte jeg, "nei, han er jo stamgjest da, så det blir liksom litt vanskelig" svarte Ella. Det handler også om respekt for de eldre, og at det hadde blitt rart for hun unge i baren å skulle kaste han ut, selv om det i utgangspunktet inngår i jobb-beskrivelsen hennes. Like etterpå sjanglet han rundt med en sider i den ene hånden og et glass rødvin i den andre. Ella kjenner, eller kjenner til alle som er her inne, en venninne av henne satte seg ned med oss. Hun kom hit sammen med en gjeng på 4-5 personer, de hadde vært hos henne og samboeren først, samboeren og noen folk hadde blitt igjen for å spille poker. Hun heter Guro og er tilflytter, hun flyttet hit på grunn av samboeren. Ella forteller hva vi snakker om, og Guro slenger seg på med en gang og sier:

"Ja, jeg har aldri følt meg så nedprioritert og oversett av den eldre generasjonen som det jeg gjør her, spesielt de som sitter i kommunestyret. Jeg har et vikariat nå, men det er ikke her i bygden en gang, men siden det er hjemmekontor så funker det. Når vikariatet er ferdig aner jeg ikke hva jeg skal gjøre, det er ingen jobber til meg her".

Gjennom "vingeklipping", som hjørnebordet så fint kaller det (dem kommer jeg tilbake til i neste kapittel), i tråd med sentraliseringen, strippest bygden for arbeidsplasser, og hvilke analytiske verktøy kan en ta i bruk for å få endringene/konsekvensene frem i lyset? Cole og Durham mener at:

"Using age as an analytic opens up new perspectives on contemporary social processes by highlighting the ways in which people experience the broader social and economic changes associated with globalization in their intimate lives" (Cole and Durham, 2007: s.2).

Ved å ta utgangspunkt i alder kan en se ulike sider ved samfunnet som blir rammet, og i dette tilfellet kan en bruke alder til å se hvor det trykker mest, om det er hos de eldre eller de yngre, eller begge deler. En av Ella sine foreldre er politisk aktiv, hun har prøvd å ta opp saker med vedkommende flere ganger, men det hun sier blir ikke fanget opp. En kan se omveltningen i samfunnet i den store skalaen, hvordan en liten bygd blir påvirket av det store globale verdenssamfunnet, og dette er en sannhet, men man kan også finne årsaker til endringer i den mindre skalaen, den lokale.

"What is more, the drama is often not between an outside global reality and the ties of a local set of beliefs, but is figured in the negotiations of people's everyday obligations and relationships as they struggle to shape livable presents and futures" (Cole and Durham, 2007: s.6).

Spenningsene kan altså oppstå som følge av globale dynamikker, men de kan også oppstå som følge av lokale forhold. Det er én sak å presentere dette som noe generelt gyldig, men det er en helt annen sak å skulle trekke spesifikke slutninger om det ene eller det andre i bestemte situasjoner. Det har lenge foregått en utjevning av forskjeller i Norge, en form for standardisering, særlig har forskjellene mellom by og bygd delvis forsvunnet. I tråd med dette har trolig de sosiokulturelle endringene hatt størst utslagskraft på bygden (Gullestad, 1986: s.26). For dem som har vokst opp og levd lenge med trygge og etablerte kulturelle rammer kan endring være utfordrende, hvorfor skal noe som har fungert i så lang tid plutselig endres? Det blir vanskelig her å skille mellom globale og lokale påvirkninger, det spørres vel også om det i

det hele tatt er mulig. Poenget her er at globale dynamikker påvirker de lokale forholdene, som igjen skaper spenninger i lokalsamfunnet.

Selvstendighetens motgang

Korona har ført til at barneidretten har vært stengt i flere uker, som følge av dette har det ikke blitt mange treninger å assistere ved. Men inntrykket den overordnede organiseringen etterlot seg i begynnelsen har begynt å opphøre. I starten fremsto organiseringen som en helhetlig institusjon, men etter hvert som en fikk mer innsyn raknet den i sømmene. Det var diskusjoner, uenigheter og lite vilje til å la de unge trenerne selv få bestemme hvordan treningene skulle legges opp. Fra øvre hold var det sterkt fokus på alvoret og forberedelsen av kampklare unger, istedenfor hygge og morsomheter under treningen. Hun som var min kontakt inn i denne verdenen var oppgitt over hvor lite medbestemmelse hun hadde, selv om hun hadde et stort ansvar for den aktuelle aldersgruppen.

"Hvorfor skal jeg gidde å bruke min fritid på noe som jeg ikke får gjennomført eller fullført fordi det blir hindret av en som ikke egentlig skal legge seg oppi dette her, vedkommende skal bare være til disposisjon ved behov, ikke ta over hele greien. Hvordan skal ting fungere når en person kommer og tar over noe som vedkommende egentlig ikke har tid til, også blir det bare hengende der i løse luften uten at en avgjørelse blir tatt på grunn av mangel på tid? De må gi plass til oss yngre som er forberedte på å vie tiden vår til dette".

I lys av dette og andre eksempler kan man tolke det som om at det er vanskelig å overføre ansvar og betydelig "stemmerett" til yngre generasjoner, det fremstår som om at det som kunne vært naturlige overgangsriter blir hindret og satt en stopper for.

"In using the term "regeneration," however, we highlight the fact that generations, and the age-based relationships that they imply, are a key site through which to understand processes of social change... we use "regeneration" to signal a more dynamic approach, one that is attentive to process" (Cole And Durham 2007: s.17).

Det som menes her er at forholdet mellom generasjoner er avgjørende for sosial endring, og hvordan sosiale normer blir overført fra en generasjon til en annen. Hvilke forhold ligger til grunn for et slikt skifte? Hvor er det makten i samfunnet hviler? I lys av eksempelet på fabrikken

har prosessen allerede satt i gang, der er det nytenkning og modernisering som driver hjulene til tross for motstanden fra den eldre generasjonen. Bourdieu, Lamb, Cole og Durham argumenterer for at sosiale prosesser kan oppdages gjennom verktøy som alder, generasjonskonflikter og hvordan praksiser overføres fra en generasjon til en annen. Ved å ta i bruk Ortner sin teori er det også mulig å ramme inn disse prosessene, og som en ser er det relativt store endringer basert på globaliseringens makt, men hva med de lokale forholdene? Interessen, hobbyene, verdiene og den sosiale samfunnsstrukturen?

"Whatever "agency" they seem to "have" as individuals is in reality something that is always in fact interactively... As truly and inescapably social beings, they can only work within the many webs of relations that make up their world" (Ortner, 2006: s. 151).

I lys av dette er vi aldri helt frie "agenter". Er det slik at den samme aksepterte "kulturelle" meningen blir reproduisert i hver ny generasjon som får fotfeste i samfunnet? Eller er det slik at generasjonen må tilpasse den tidligere, partikulære formen for å få plass og fotfeste i samfunnet? Og hva med globaliseringen? Kan ikke globaliseringen være med på å endre folk samfunnsoppfatningen? Eller bidrar globaliseringen til akkumulering av oppslutting til den gjeldende samfunnsformen? Dette er spørsmål som er vanskelig å svare på og burde ha vært tatt stilling til underveis i feltarbeidet, men videre i oppgaven vises det til tilfeller av både endringer og kulturell akkumulering.

Om en ser bort i fra det sosiale subjektet som enten makthaver eller maktesløs, og fokuserer på hvordan den kulturelle dynamikken utspiller gjennom agents handlinger, er det også viktig å se på en annen side av antropologiens agens. Det underliggende stillaset til ideologien, og hvordan samfunnsstrukturens ideologi reproduseres og transformeres underveis (Ortner, 2006). I Høyangers tilfelle er dette underliggende stillaset for ideologi, kulturen som har sitt utspring i industri. Vi har sett at relasjonen mellom generasjoner har spilt en viktig rolle (Bourdieu, 1977; Lamb, 2015; Cole and Durham, 2007), og gjennom "generasjonsbrillene" kan vi se spenninger som igjen viser til at det foregår endringer i samfunnet, endringer som berører det underliggende ideologiske stillaset. Dette har sitt utspring i de unge voksnes agens som ikke er fullt forenelig med dagens aktuelle kulturelle praksis.

Oppsummering

Dette kapitlet har tatt for seg spenningene mellom den yngre og den eldre generasjonen, og den sosiokulturelle dynamikken i bygden. Det er viktig å understreke at selv om kapitlet har hatt et stort fokus på endringer og hvordan endringer forekommer er det ikke sagt at det har skjedd så veldig mange endringer i samfunnet. Den største endringen er at det vokser frem en sterkere splittelse mellom dem som retter fokusert fremover og dem som tvholder på fortiden. Agens ble brukt her for å fremstille den konkrete dynamikken og forholdet som befinner seg i spenningene mellom generasjonene. Og agensens betydning er relevant i overførselen av kulturell mening fra en generasjon til en annen.

Konflikten utspiller seg i form av motstand fra begge sider i form av "nedsnakk" og skammeliggjøring av hverandre, samt uteblivelse fra enkelte verv og instanser. For eksempel at de eldre nekter å gå på Kaffetelegrafene og de yngre ønsker ikke å aktivere seg politisk. Mye av samfunnsdynamikken hviler på utøvelse av makt, og som oppgaven gjentatte ganger kommer inn på er det mange endringer som har skjedd, men det er fremdeles mye av det etablerte kulturelle levesettet som er den rådende samfunnsdynamikken. Ved å se samfunnet gjennom generasjoner finner man et skille og spenninger som berører den sosiale og kulturelle dynamikken. I kapitlet som følger blir det presentert et innblikk i den "eldre generasjonens" handlingsmønster, nærmere bestemt deres "offentlige" hverdagsliv på Sæbøkafeen.

Kapittel 4 - Hjørnebordets sosiale normer

I dette kapittelet rettes oppmerksomheten mot den eldre garden av samfunnet, og deres aktive kafebesøk. Jeg viser til prekære handlingsmønstre som kommer til syne ved hjelp av teori fra Erving Goffman og boken "Behavior in Public places" hvor han har utarbeidet en rekke "kjøreregler" for samhandling i offentlige sosiale situasjoner som han omtaler som "public order" (Goffman, 1963). Det er på ingen måte slik at alle samfunn har like regler og normer i offentlige sosiale settinger, det er ikke det som er det sentrale her. Fokuset hviler på en persons utstråling, og hvordan dette blir tatt imot hos de andre som er til stede. I Høyanger kommer dette til uttrykk på forskjellige måter hos en gruppe kvinner, og en forsamling med menn som sitter på kafeen.

Det som kommer frem, er at tilsynelatende "tilfeldige" handlingsmønstre er grundig utarbeidete mønstre som er dypt implementert i folks rutiner og aktiviteter. Det pekes også på en forskjell mellom menn og kvinner og hvordan de grupperer seg i form av segregering. Den sosiale inndelingen er som tidligere nevnt ikke lenger hovedsakelig basert på sosiale klasser som oppstår av økonomiske forskjeller. Grunnlaget for gruppeinndelinger er nettverksbasert (Barnes, 1996), og "social orders", med porøse grenser (Gershon, 2019). Ilana Gershon bruker "Social order as a broad umbrella term to refer to patterned, perduring, interwoven, and transportable repertoires of interactions that are available for reflexive explication" (Gershon, 2019: s. 405). Hun, som mange andre antropologer, fokuserer på sosiale ordener ettersom det på 90-tallet ble sterkt kritisert og omdiskutert å bruke begreper som kultur og samfunn (Gershon, 2019: s, 404). Men først er det viktig å vise til plasseringen og beliggenheten til Sæbøekafeen.

Den offentlig sosiale arenaen

Sæbøgården er plassert langs hovedgaten i sentrum, den er med på å ramme inn plassen utenfor samfunnshuset hvor det er ordnet til med benker og en fontene. Inngangen vender ut mot hovedgaten, og i første etasje er det en Kiwibutikk, i kjelleren er det et lite utsalg av møbler. For å komme til kafeen må en gå opp trappen og forbi en butikk hvor de selger klær, leker, bøker, sminke og masse pyntegjenstander. Ved toppen av trappen står det en liten tippedisk. Det er vanskelig å unngå å legge merke til det gode og brede utvalg av kopper med skrift på som "verdens beste pappa" – "mamma" og andre titler. Kafeen ligger i den andre enden av lokalet, bak en skillevegg slik at man ikke lenger får følelsen av å være i butikken. Deler av kafeen ser ut til å være påbygd i ettertid, rundt byggets ene kortside som går ut mot

samfunnsshusplassen, og langsiden som går langs hovedgaten er det bygget ut et to meter bredt glassbygg.

Foto: Tuva Helland, 2020. Bilde tatt ut fra glassbygget i kafeen mot byporten.

Inne i kafeen sitter det nesten bare damer, de er kledd i relativt fine hverdagsklær, pyntet med smykker og velstelt hår. De er i aldersgruppen 60-80 fordelt på tre bord. De fleste sitter med hvert sitt kakestykke og en kopp kaffe. Ute i glassbygget sitter det i dag bare menn, og mange har samlet seg rundt hjørnebordet, med hver sin kaffekopp. Det er få unge mennesker som går på Sæbøkafeen, den blir omtalt som en pensjonistkafe. Dette har til dels å gjøre med åpningstidene som er fra 10-14.30, noe som er vanskelig å rekke for dem som er i arbeid, men de er heller ikke å se i helgene. De foretrekker å gå på den andre kafeen, og der finner man grupperinger som "barnevognmafiaen", småbarnsfamilier og alle andre som ikke går på Sæbøkafeen. Den andre kafeen heter Kaffetelegrafan, her er det et mer moderne uttrykk, de har variable lunsjer, middagsretter og bakerverer. På Sæbøkafeen er alle nysgjerrige, og uten å

legge skjul på det. Jeg setter meg ved et bord med en kopp kaffe og begynner å lytte og observere.

Sosial interaksjon

Det blir relativt fort stadfestet at "hjørnebordet" er det mest gunstige bordet å sitte ved. Derfra har en den beste utsikten både inne og på utsiden av kafeen. Det er ikke en bestemt gjeng som sitter der, gjengen kan variere noe fra dag til dag, men det er ikke store variasjoner. Det som ved første øyekast ser ut som tilfeldige grupperinger, er nok mer komplisert enn hva jeg greide å få fatt på. Det hender at folk kommer inn for å se om de riktige personene sitter der, og hvis det ikke er de riktige folkene som sitter der, kan de gå en runde ned på kaien og opp igjen litt senere for å sjekke en gang til. Høyanger har som nevnt alltid hatt en sterk mannskultur, og det var i lange tider menn som styrte samfunnet. På kafeen er det et tydelig skille mellom menn og kvinner, kvinnene sitter inne i kafeen og snakker om private og personlige ting, mens mennene sitter i den ytre glass delen av kafeen, og snakker detaljert om generelle ting, sport og samfunnet. Anna fortalte meg at på eldresenteret er det også vanlig at kvinnene sitter på et rom, og mennene sitter på et annet. Mye av den første tiden på feltarbeidet ble tilbrakt på kafeen, det var mange som så på meg og snakket om meg, men ingen som henvendte seg til meg. Både stamgjestene og jeg ble med tiden mer og mer nysgjerrige på hverandre. De kan snakke om meg slik at jeg hører det, men det bryr ikke dem.

En dag gikk jeg bort til hjørnebordet i glasstilbygget, hvor det alltid sitter mellom fire og seks eldre karer. Jeg introduserte meg og fortalte hvorfor jeg er her og spurte om de hadde lyst til å fortelle litt om Høyanger og fabrikken. Han ene dro ut stolen og sa: "da må du sette deg ned". Jeg har hørt på dem snakke et par dager i forveien og vet at de som sitter på dette bordet har full oversikt over hva som skjer her i bygden. Han ene la merke til at en som kjørte fobri ute i gaten hadde byttet skilt på bilen, ikke til skrift, men til andre tall. De jeg nå satte meg ned med var "profesjonelle" sladrere.

Fire gode venner

Både kvinnene og mennene har etablerte grupper som møtes regelmessig på samme tid og sted, noen ganger kan det oppleves flyktig, men for dem er det etablerte rutiner og langvarige stående avtaler. I det empiriske eksemplet nedenfor presenteres det en hendelse hvor en annen mann bryter inn i samtalen og "kjører på rødt lys" for å følge Goffmans (1963) analogi. Eksempelet viser også en typisk samtale mellom 4 pensjonerte menn på hjørnebordet.

Mennene på hjørnebordet kaller jeg Arne, Bent, Charlie og Dagfin. Og den vanlige bekleddingen er allværsjakke, jeans og det som ser ut som svarte Ecco sko. De sitter alltid med jakken på og glidelåsen dratt halvveis ned og noen ganger nesten helt ned, men aldri helt av, som om de er på farten. En typisk samtale går slik:

Arne)

Jeg var ute og gikk meg en tur oppe på Dale, da så jeg at han, hva heter han nå igjen, han som har en bror som har en grønn Volkswagen?

Charlie)

Oja, mener du han Karl?

Arne)

Nei ikke han, han har en ...

Dagfinn)

Du mener han Hans?

Arne)

Ja han Hans ja, ja han har fått seg ny robotgressklipper, en ny modell jeg ikke har sett før.

Bent)

Ja det hørte jeg faktisk om her om dagen, den er visst veldig dyr.

Bent)

Dere kjenner til hun Kari.

Dagfinn)

Hun som er søsteren til Nils?

Bent)

Nei hun kjerringa til han som kjørte den dyre nye båten sin på grunnen i sommer.

Alle) *Ja, oja, jaja.*

Arne)

Hvem er det som kjører den bilen der?

Alle ser ut vinduet og prøver å finne ut av det, de må løse mysteriet før de kan komme tilbake til samtalen, de spør gjerne rundt i kafeen og hvem som eier den bilen der.

Bent)

Men ja, hun har visst stukket fra han.

Charles)

Ja stemmer det, jeg hørte det var noe bråk for et par uker siden.

En annen mann i kafeen)

Ho stakk av med en annen fyr hørte jeg.

De nikker alle takknemlig for informasjonen, men også litt bitre for at noen andre visste mer enn dem. De syntes ikke noe om den avbrytelsen, og det var heller ikke i tråd med de etablerte retningslinjene på kafeen. De snakker høyt for å "skryte" om det de vet, ikke for å bli irettesatt.

Vedkommende som husker flest detaljer, kommer på de riktige navnene eller som gjerne har noe nytt å fortelle, oppnår en form for status, og den vil en gjerne holde på så lenge som mulig. Da det ofte varierte hvem som fikk kommentaren "du husker alt mulig du", ble dette oppfattet som en flytende og lite permanent status. Det rettes en applauderende stemning mot vedkommende som husker riktig, så lenge den personen er med i den aktuelle gruppen. Da jeg nå satte meg ned med dem for første gang kunne de endelig spørre hvem jeg er, og hva jeg gjør her, i Høyanger av alle steder. Jeg prøvde å forklare at jeg var en masterstudent i sosialantropologi og var her på feltarbeid. De begynte umiddelbart å snakke om hvordan det var her før i tiden, storhetstiden da alt pekte oppover.

Arne)

Vi hadde alt mulig av butikker, slakter, sjømat, vi var sentrum i ytre Sogn, alle kom hit når de skulle ha noe og det var alltid et yrende folkeliv. Nå reiser alle til Førde, vi gjør jo det selv og. Prøver å handle det meste her, men det blir en sånn ond sirkel, de har ikke alt her så vi reiser til Førde for å handle det vi mangler, men når vi først er der så handler vi bare alt på en gang istedenfor å handle litt der og litt her.

Bent)

Ja det hadde vært enklere om de samlet alt her på et kjøpesenter, kanskje det hadde kommet flere butikker da.

Arne)

Vi hadde også alt av utdanningsinstitusjoner og sykehus, men det ble også lagt ned og flyttet til Førde.

Dagfinn)

Problemet her i bygden er at ungdommen flytter ut, de flytter vekk for å studere og kommer ikke tilbake igjen. Før kunne man gå rett fra videregående og inn på verket, da var man sikret jobb resten av livet. Slik de driver på nå og utnytter ungdommen er ikke

riktig, de gir dem sommerjobber og lærlingtid på to år, men ikke mer. De utnytter dem som billig arbeidskraft.

Charlie)

Vi blir jo bekymret vet du, for barn og barnebarn. Regjeringen driver med vingeklipping på oss her, snart er det ikke noe igjen, vi lever i skyggen av Førde. Det kommer aldri til å bli slik som før.

Charlie reiser seg og sier "nei nå har jeg sittet for lenge, må vel tilbake på jobb" og tar med seg kaffekoppen og går ut i takt med humring og lett latter fra resten av bordet. Han refererte til kaffepausene som var en hyppig aktivitet på aluminiumsverket. I første halvdel av industriens historie var det mange hundre som var ansatt ved verket, men hvor mange som faktisk jobbet, går det rykter om at ingen vet. Sæbøkafeen fremstår som en rekonstruksjon av miljøet på fabrikken, de møtes her, snakker, tuller og gjeninnfører den mannsdominerende holdningen og stemningen. "In other words, people create and re-create social orders by using already existing conceptual and infrastructural repertoires in the interactional moment" (Gershon, 2019: s. 405). De gjenskaper de sosiale ordener som en gang var på fabrikken, og hvor hovedaktiviteten (om en ser bort fra jobben) var sladder. Fabrikken var og er fortsatt den dag i dag den største kilden til sladder. De som ikke har tilgang til fabrikken lenger har tilgang til kafeen, her foregår det storstilt tilsynelatende tilfeldig sladder, men etter hvert ser man at det er kalkulert og en ekstrem kontroll av hva som blir sagt i hvem sitt nærvær. Hjørnebordet utgjør en posisjon som utøver kontroll over lokalet, og ut ifra denne posisjonen kan man ikke trå feil. Hjørnebordet fikk meg til å lure på hvem som faktisk kunne sitte der, var det åpent for alle? Hadde det skjedd noe en gang som hindret folk i å sette seg der? Det gikk ikke lang tid før jeg ble introdusert til forskjellen mellom tilflyttere og "høyangeringer".

Høyangeringer

Samfunnet er todelt på flere områder og nivåer, slik noen handler på Samvirkelaget, mens andre handler på den private forretningen hvor de har Kiwi. De eldre har sin kafe med den gode utsikten, hvor kvinnene som nevnt sitter inne og mennene sitter ute. De yngre og "resten" (det vil si de som ikke "passer" inn) har Kaffetelegrafens kafe. Det er viktig å understreke dette: det har alltid vært tydelige inndelinger og skillelinjer her i samfunnet. En dag jeg var med Anna på kafeen var det flere som satte seg ned med oss, da noen gikk kom det straks nye og spurte om å få sette seg. Det var en mann jeg kom i snakk med, han viste interesse for feltarbeidet og var mer en villig til å svare på spørsmål. "Nå når du har bodd her i 40 år, føler

du at du hører til her?" spurte jeg. Han så på meg med alvorlige øyne og svarte raskt og kort: "Nei. Jeg tror det er mange som har bodd her store deler av livet sitt, men at de allikevel ikke har den tilhørighetsfølelsen". "Hvorfor tror du at det er sånn?" spurte jeg. "Nei jeg vet ikke, det er vel ikke noe spesielt, det er bare sånn det er". Han ble mer og mer utilpass der han satt, det kunne virke som om at han hadde blitt litt revet med og snakket seg inn på et område han ikke ville utdype mer. Jeg spurte om han kunne tenke seg å møtes igjen en annen dag og ta en kopp kaffe og snakke mer, men det var han ikke interessert i. Det tok ikke så lang tid før han reiste seg opp og sa at konen sikkert snart var ferdig å handle, så han måtte komme seg av gårde. Det var umulig å ikke fange opp den snare unnvikelsen.

Økonomiske forutsetninger var opphavet til klasseskillet som tidligere definerte bygden. Selv om det ikke lenger er de samme forutsetningene for klasseskille i dag, er det likevel verdt å nevne at en ikke kan avfeie det helt. Det som derimot er fokuset i dette kapitlet, og spørsmålet som er nødvendig å stille er: hva er den avgjørende faktoren for grupperinger og sosiale ordener i dagens Høyanger? Ettersom at klasseskillet av økonomisk betydning nå er kraftig nedskalert og ikke lenger "avgjørende", baseres vel samfunnsinndelingen av andre faktorer?

Det er verdt å legge vekt på utsagnet om "høyangeringer", hvem er en høyangering? Om en tar i bruk skillet og hva som ligger mellom "høyangeringer" og tilflytter som en grov overordnet strukturell gruppeinndeling, er det da mulig å få innsikt inn i de den sosiale dynamikken i bygden? Det er da nødvendig å etablere en definisjon på "høyangeringer" En høyangering er betegnelsen på en som er fra Høyanger, og da kommer spørsmålet; "hvem er fra Høyanger når nesten ingen egentlig er herfra?" De fire mennene på bordet er alle pensjonister og har kjent hverandre siden de var små. De har da naturligvis gått i klasse sammen slik de fleste jevnaldrende i bygden har. De har jobbet på aluminiumsfabrikken og Fundo da den fabrikken var i drift, en av dem hadde også vært på sjøen i sin tid. På spørsmålet om hva som definerer en høyangering klarte de ikke å komme til en enighet, han ene nevnte tredjegerasjons tilflytter, men han andre holdt på at så lenge du er født i Høyanger så ville du ha den statusen.

Da de ikke kom til en overensstemmelse, bevegde de seg videre til neste tema. Som utenforstående er man aldri helt sikker på om man er med i samtalen eller ikke, i det ene sekundet snakker de til deg, og i det neste snakker de om noe helt annet som ikke har noe med deg å gjøre, og slik kan de være helt de igjen ser på deg og forventer et svar på noe man ikke aner hva handler om. Temaet høyangering ble ikke tatt opp igjen i direkte forstand, men det er alltid en undertone i samtalen som tilsier at du ikke hører til om du ikke har innsikt i den kraftig

interne kommunikasjonen. En som er fullstendig klar over at hun ikke er regnet som en del av det "etablerte" miljøet, det vil si en "høyangering" er Anette.

Anette flyttet hit for over ti år siden da hun møtte sin nåværende mann som er født og oppvokst i området. Hun fortalte om en tydelig skillevegg mellom henne og miljøet i bygden, da hennes interesser (som ikke har så stor oppslutning i lokalmiljøet) definerer store deler av livet hennes. For hennes del gikk det greit, men hun var mest fortvilet over det at barna hennes aldri har fått sommerjobb eller deltidsjobb. Ved et tilfelle hadde hun spurt noen om barna hennes kunne få sommerjobb hos dem, men da hadde hun fått som svar at de ikke skulle gi noen sommerjobber i år. Et par dager senere var det noen som hadde fått den aktuelle sommerjobben. Hun mener selv at dette skyldes deres aktive deltakelse i en ikke akseptert, eller relevant sysselsetting. En gang sa hun: "Høyanger er mer konservativt en Sovjetunionen, og jeg vet hva jeg snakker om, for den har jeg studert lenge" Dette er noe oppgaven kommer tilbake til i neste kapittel da det blir en utgreiing om "høyangersyndromet".

Det som skinner gjennom her er at arbeiderkulturen og det å verne om sitt eget står urokkelig sterkt, bygden fremstår konservativ fordi folk ikke åpner opp for andre praksiser og innflytelse, skillet mellom "høyangering" og tilflytter tilspisser seg når de de kulturelle normene "trues". Er de aktuelle grupperingene alltid fastsatt, eller består de av porøse grenser hvor mennesker, objekter og ideer har en mulighet til å flyte mellom dem? (Gershon, 2019). Og ikke minst: Hvordan avgjøres grupperinger? Hvordan er det sosiale liv organisert når alle kjenner alle? Og hvordan tas en beslutning om hvem som passer inn og ikke?

Jeg spurte Ella om det var slik at det var vanskelig for tilflyttere å bli inkludert i samfunnet, svarte hun: "Ja det tror jeg, i min vennegjeng er alle født og oppvokst her, eller det er faktisk en vi pleier å være med som flyttet hit for noen år siden, men hun er liksom ikke hel med hvis du skjønner. Vi andre har så mye tilfelles som hun ikke har og da blir det av og til litt vanskelig. Men vi prøver jo så godt vi kan å inkludere henne."

Da de på hjørnebordet ikke kunne komme til en enighet rundt begrepet "høyangeringer" er det en mulig indikasjon på at hvor lenge du har bodd her ikke er riktig måleverktøy for å nå frem til det gjeldende begrepet. I en slik situasjonen kunne det vært lett å anta at det var slik en skulle definere en "høyangering", men som Gershon påpeker: "How fieldwork interlocutors classify and understand different social orders is crucial for how social relationships in given circumstances will unfold". Det handler ikke om hvor lenge du eller din familie har bodd her,

det kommer an på hvilken klikk og gruppe du er en del av og hvilket nettverk du har. Med andre ord, det sosiale feltet er bygd opp av venns­kapsrelasjoner og bekjentskap som alle er en del av og bygger for dem selv: Det dreier seg om "nettverksbasert klassesdeling"(Barnes, 1996: s.43).

John A. Barnes påpeker at et slikt nettverk ikke har noen ytre avgrensninger, eller klare indre oppdelinger, fordi hver person er i sentrum av sitt eget nettverk (1996: s. 44). Før da klasseskillet var basert på økonomi, både materielt i den fysiske samfunnsstrukturen og individuelt var økonomisk kapital en god faktor å bruke for å få et innblikk i samfunnsdynamikken, slik denne oppgaven tar for seg, men i dagens tilfelle er det ikke den økonomiske kapitalen som er den avgjørende faktoren. Den er erstattet av den sosiale kapitalen. I Høyangers tilfelle er det vesentlig å ta i betraktning hvilken skala en måler ut ifra, om en ser på sosiale ordener lokalt vil ikke det stemme overens med sosiale ordener regionalt. Det ble stadfestet flere ganger under oppholdet at de i Høyanger tettsted ikke har mye til overs med andre småbygder i kommunen, spesielt ikke når befolkningstallet vokser hos dem, og synker i Høyanger. Et samfunn som Høyanger, hvor den sosiale strukturen er nettverksbasert må det være mulig å sirkulere mellom de forskjellige ordener, som er Gershon sitt poeng. Og dersom det stemmer at alle er sentrum i sitt eget nettverk er det relevant å påpeke at sosiale ordener har porøse grenser (Gershon, 2019). Flexibilitet er en vesentlig faktor i sosiale kontekster, men en annen måte folk kan sirkulere mellom forskjellige grupper er ved å strategisk "glemme" og overse folk og objekter som krysser ordener (Gershon, 2019: s. 410). På kafeen oppstår det daglig midlertidige sosiale ordener med forskjellig personell, med dette tatt i betraktning kan vi gå ut ifra at det skyldes porøse grenser, og at det er bestemte kjøreregler for hvordan de sosiale ordener oppstår. Ikke minst defineres de av bestemte kjøreregler, "public order" (Goffman, 1963).

Uttrykkelig aktsomhet

En kvinne med navnet Zuzanna fra Sentral-Europa er på kafeen i dag, hun flyttet hit og giftet seg med en mann fra Høyanger. Hun tilbringer en del tid her og er alltid sprudlende og glad, hun gir komplementer og er veldig ekstrovert. Senere i feltarbeidet kom det tydelig frem at hennes personlighet står i kontrast til den dominerende Høyanger- "personligheten" som er innelukket og generelt ikke veldig overbegeistret for ting som fint vær eller mye positive følelser. Det var en nydelig høstdag hvor solen skinte og fjellene var fullspekket av oransje farger, Zuzanna var på kafeen og sa til han ene som satt alene på hjørnebordet "nydelig vær ute

i dag, ikke sant?” Han svarte “jo, det er nå greit”. Det ble flere observasjoner av settinger hvor det var forventet en positiv og energisk respons, men som endte opp med en relativt laber: "greit". En trivselsundersøkelse som ble utført av administrasjonen blant arbeidere på fabrikken fikk et svakt resultat, da “greit” var et av svaralternativene, og de fleste hadde svart at det var greit å jobbe der. Noe som for dem betyr at det er bra å jobbe der. Som en kontrast til den labre bekreftelsen “greit”, inneholder ordforrådet en god del banneord. I en spontan respons er ting “faen så bra” og “jævlige mye greier”. “Det at ein retorikar har høve til å byte ut eit ord med eit anna, gjer at han kan velje det begrepet i paradigmet som gjev tilbøyrarane dei konnotasjonane han ønskjer” (Heradstveit og Bjørge, 1987: s.39). En velger gjerne det ordforrådet som best representerer den personen du vil være, og det uttrykket en selv vil gi. For at noen skal kunne gi et uttrykk må det også være noen der for å ta det imot, for dem blir da dette et inntrykk (Goffman, 1974).

Goffman presiserer hvordan uttrykk ikke bare er entydige, det må skilles mellom uttrykket en *gir*, og uttrykket en *avgir*. Det første er gitt at en selv kontrollerer, at en verbalt kommuniserer det en vil at andre skal vite, slik uttaleformen som er vist til over. Det er derimot *avgir*, som også er hovedfokuset til Goffman, er ikke verbal kommunikasjon. Handlinger en antar er utilsiktet, og som ligner mer en forestillingslignende form. Med utgangspunkt i dette blir alle handlinger en foretar seg evaluert på en eller annen måte, og ifølge Goffman er da: "...face-to-face interaction in general, and conversation in particular, ... far from a matter of spoken words alone" (Kendon, 1988: s. 15). Det er alltid noe mer som foregår enn det som eksplisitt blir sagt.

Samtidig som en skal briljere med kunnskap er det viktig å passe på at man ikke *gir*, eller *avgir* uttrykk for at man er bedre enn andre. Som nevnt tidligere har Didrik fortalt at han må være forsiktig med å snakke høyt om sin utdannelse, han vil nemlig fremstå som overlegen overfor de gamle arbeidstakerne. Janteloven fungerer i dette tilfellet som en form for sosial kontroll, om det er en form for positiv eller negativ kontroll er avhengig av hvordan man ser på det. Hvis en går ut fra at utdanning svekker den dominerende mannskulturen, "patriarkatet", vil det i den store sammenhengen være en negativ form for sosial kontroll. Om det på den andre siden gjelder å holde på plass de moralske retningslinjene som tilsier at en ikke skal hevde seg over andre vil det fungere som en form for positiv sosial kontroll.

Rikdom og velstand er ikke temaer det blir snakket høyt om, dette kan sees i sammenheng med arbeiderklassens sterke posisjon i samfunnet. De vil for alltid være arbeiderklasse i en kulturell forstand, og det er dette som er ansett som ideal. Idealer kan i noen tilfeller trumfe realiteten, Runar Døving viser til hvordan idealers betydning kan være så sterkt

integrert at man velger å overse de reelle forholdene. Det er konstatert flere ganger at nordmenn er selvstendige, men når det kommer til selvstendighet rundt økonomi påpeker Døving (NRK, podkast: 13. januar) at nordmenn ikke er så selvstendige som man liker å tro. I Døvings tilfelle blir arv underkommunisert, temaet om økonomisk assistanse blir lagt lokk på, fordi det å være selvstendig og autonom blir regnet som en stor del av nordmenns identitet. Dette gjelder også for arbeiderklassen i Høyanger, hvor mange tilhører egentlig arbeidsklassen den dag i dag?

I andre deler av verden finner vi andre former for sosial kontroll, Evans-Pritchard (1985) viser til hvordan hekseri blir brukt hos Azandene som en kontrollmekanisme for å regulere rikdom. Hvis du blir for vellykket kan du risikere å bli beskyldt for hekseri. Janteloven og hekseri representerer ikke nøyaktig det samme fenomenet, men de er begge en reguleringsform, for å bekrefte bestemte normer. Janteloven hindrer ikke velstand slik som hekseri, men den hindrer og regulerer tilstander som omhandler å stikke seg ut, da det blir ikke godt tatt imot, noe jeg kommer tilbake til senere, hvor "høyangersyndromet" blir presentert. Hekseri og janteloven fremstår som to former for regulering, tilpasset den aktuelle kulturen og samfunnet de representerer. Som vist til tidligere i dette avsnittet var Goffman mest opptatt av uttrykket en *avgir*, den ikke verbale kommunikasjonsformen. Som et eksempel bruker han tilfellet der en jente får en telefon på et internat, hun reagerer ikke med en gang fordi hun vil at navnet hennes skal bli ropt opp flere ganger, slik at flest mulig skal få med seg at hun får en telefon (Goffman, 1974: s. 13). Den ikke-verbale kommunikasjonen kan uttrykke blant annet hvem en sitter med, hvordan du går kledd, hva du kjøper og hvordan du ellers ter deg på kafeen.

Kvinnene

Den ikke verbale-kommunikasjonen kommer tydelig til uttrykk hos kvinnene på kafeen. På den ene siden er det ikke til å stikke under en stol at det er mye verbal kommunikasjon, men det foregår også mye som ikke blir sagt. Det er viktig for hver enkelt av dem å ikke skille seg veldig mye ut, de skal alle for eksempel delta på de samme arrangementene og pensjonistturene. Da det var bursdager som snart skulle feires, var det mye snakk og diskusjoner rundt gjestelisten. Kvinnene som sitter på kafeen i ukedagene er nesten alle pensjonister, og de er som tidligere nevnt velstelt på håret, går med smykker og er pent kledd. De har en liten veske som enten er plassert på fanget eller henger på stolryggen. De snakker nesten aldri høyt, og er rolige i kroppsspråket. Damene spiser oftere kake enn mennene, og de holder seg gjerne til én kopp kaffe, mens mennene går i skytteltrafikk frem og tilbake for å hente påfyll. En stor andel av kvinnene som sitter på kafeen er enten med i Sanitetsforeningen eller pensjonistlaget, og gjerne

begge deler. Før i tiden hadde de også noe som het pasientvenn, de som var pasientvenn gikk på besøk til eldre, hvor de leste og sang for dem, og noen ganger hadde de med seg kaker og litt kjeks. Det var et stort fokus på å ta vare på de eldre, og hjelpe dem som trengte ekstra omsorg. Noen av disse handlingene utføres ennå, men i regi av Sanitetsforeningen. Siden det var restriksjoner i forbindelse med korona opplevde jeg ikke dette personlig, men jeg fikk høre mye om det de gjorde før i forbindelse med sine roller som pasientvenn.

Før i tiden var det også ungdomssanitet, men det er ingen unge som ønsker å ta del i foreningen lenger. Dette er noe Anna og de andre er veldig opprørt over, de forteller ofte om hvor mye sanitetsforeningen har gitt dem og at de unge også burde vie sin tid til en slik forening. "Men de har vel ikke tid til sånn lenger, de bryr seg vel heller ikke" pleier Anna å si og viser et skuffet ansiktsuttrykk, og de andre damene er helt enige. De fleste mennene dukker opp på kafeen litt vilkårlig, kvinnene derimot har som regel avtaler og planlagte møter. På kafeen trer de inn i en rolle som lar seg utspille i samspill med andre. Anna, som jeg har lært å kjenne på tomannshånd endrer også holdning de gangene vi går på kafeen, til å være en så sprudlende og energisk dame kunne hun til tider fremstå litt anstrengende. Konflikter diskuteres, men jeg så aldri at det var noen konfrontasjoner. Offentlige konfrontasjoner inngår ikke i de etablerte normene for sosialisering blant dem på kafeen. Hva er det som gjør at kafeen spiller en slik viktig rolle i deres sosiale liv? Er det rett og slett fordi det er den eneste kafeen de går på? Før i tiden var det en kafe som het Nobel på den andre siden av elven, og hotellet som ligger rett over veien vis-à-vis for Sæbøkafeen var også åpen. Det var de samme tendensene da, kafelivet var like viktig selv da det var flere steder å gå. Kafeen har alltid vært et viktig samlingspunkt for sosialisering. Dette kan være et resultat av at en i gjennomsnitt kjenner flere folk når man bor på bygden enn når en bor i byen. En kan ikke rekke rundt til alle om en skal dra på hjemmebesøk, hjemmebesøk er da forbeholdt familie og ens nærmeste venner. I tillegg har forsamlingshus stått sterkt i bygdeidentiteten, og fungert som et viktig samlingspunkt. For å avskaffe klassesegregeringen ble arbeidernes samlingshus revet til fordel for et større og felles Samfunnshus. I teorien var dette et godt tiltak, men i praksis var det lite som endret seg, den sterkt inkorporerte grupperingen fortsatt, og ble veldig synlig da alle begynte å dele på en kafe.

Tidligere var det også en kafe i Samvirkelaget, den ble lagt ned for ikke så lenge siden. Kafeen hadde også faste gjenger som gikk der, og de gikk aldri på Sæbøkafeen. Da kafeen stengte fortsatte mennene med å møtes der, de hadde til og med fått noen stoler og et bord slik at de fortsatt kunne møtes. Om møblementet var satt frem som en hyggelig gest, eller om de hadde krevd det er uvisst. Dette var bare noe jeg ble fortalt, oppsettet av både møblementet og folkene

var borte da jeg kom til bygden. Som nevnt tidligere er kafeen en viktig offentlig sosial arena, både for menn og kvinner i bygden. Kafeen fungerer tilsynelatende som en arena for sosialisering, men det er en sosialisering som foregår gruppevis, og ikke så mye på tvers av grupper.

Hvis noen ukjente eller bare bekjente starter en samtale, slik som da Zuzanna snakket om hvor fin dag vet var, fikk hun et lite engasjert tilsvarende. Men med en gang de selv står for initiativet til et samtaleemne er det kraftige ord og uttrykk som skal til for å understreke gyldighet og relevans. Dette blir et tydelig eksempel på at det er en spesiell måte en ønsker å fremstå som på, og det er vesentlig at dette blir kontrollert av en selv, og at ingen andre tar styringen på ens egen presentasjon av en selv. Det er de styrende moralske normer og regler for hvordan en ter seg overfor hverandre i en sosial setting, som Goffman kaller "social order". På kafeen er det retningslinjer for oppførsel, det ble for eksempel ikke satt pris på at en annen kunne fortelle dem at "kjerringa til mannen som grunnstøtte båten hadde møtt en annen fyr". På samme måte som da de kunne slappe av da de omsider hadde plassert meg i sitt sosiale nettverk.

Da etternavnet mitt ble kjent åpnet samtalen seg mer opp, de begynte å slappe av og kunne endelig plassere meg i en kontekst. De gjorde den samme bevegelsen som de alltid gjør når de finner ut av noe, lene seg tilbake i stolen og legge armene i kryss og sier "Oja så Takvam' en på gassrensen er onkelen din ja". Nå når de visste hvor de skulle plassere meg i sitt sosiale kart kunne de snakke fritt rundt meg, fritt om det jeg kunne få innsyn i, i det minste. Peter Gow viser til hvordan man bruker slekt til å plassere folk:

"A young native stranger to a community will be interrogated by older people in just this fashion, 'Where do you live/who is your father/who is your mother/who are your grandparents?' The interrogation continues until a familiar name is mentioned, at which point the older person will say, 'Haa, you are my younger brother's grandchild!'" (Gow, 1995: 51).

På mindre steder er det vanlig å gjenkjenne folk etter slektskap, når de fleste har en relasjon til en de kjenner er det den letteste måten å plassere folk på. Dette gjelder også her, det var ikke sjelden en samtale handlet om hvem som er hvem, ved å følge samme prosess. "Kjenner dere til dette med at noen konsekvent handler på Coop og nekter å handle på Kiwi?" spurte jeg. "Haha, ja min mor på 90 nekter å handle noen andre steder en Coop, hun gikk også bare på Samvirkekafeen," sa Arne, og fortsatte: "Det er mange av de eldre som fortsatt holder fast ved

de gamle kutymene". "Hva med dere selv da?" spurte jeg. "Neeh, vi handler da for det meste likt på begge tror jeg, butikkene har forskjellig utvalg ettersom hva du skal ha" sa Bent, og de andre nikkete bekræftende. Om "butikklojaliteten" var ulik hos menn og kvinner kan jeg ikke si helt sikkert, men det som er sikkert er at lojaliteten ligger sterkest hos de eldste i samfunnet. En stor del av befolkningen representeres på kafeen, i lys av dette kan kafeen brukes som et vindu inn i samfunnet (Thompson, 2004).

Oppsummering

På kafeen kan en på sett og vis ta temperaturen på resten av samfunnet, da det er lite av det som skjer i bygden som ikke blir diskutert der. Ved å observere dynamikken får man et innblikk i et velutviklet og komplekst system, som ikke kommer til syne andre steder. Det er som regel en bestemt type mennesker som går der, dette er de som er født og oppvokst i bygden, de som danner den "indre" kjernen både av kvinner og menn. Det er litt synd at jeg ikke kan gjenfortelle deres egne beskrivelser av folk som gikk forbi da det er for avslørende. Poenget i dette kapitlet er at det fastsatte rammeverket for sosial interaksjon og grupperinger ikke bare er avgrenset her. Men ved å ta utgangspunkt i praksisen på kafeen, og overføre den til andre deler av samfunnet, får man en innsikt som ellers ville blitt vanskelig å oppnå.

På kafeen er ikke grupperingene fastsatt, sammensetningene varierer basert på hvem som er til stede. Det er heller ikke slik at menn og kvinner ikke sitter sammen, noen ganger sitter kvinnene ute sammen med mennene, og noen menn sitter inne sammen med kvinnene. Og dette kan skyldes at grensene for gruppedannelse er til en viss grad porøse.

Jeg har også vist til hvordan sosial kapital og nettverk er med på å definere en persons posisjon i samfunnet, samt at du selv må gjøre en innsats og delta der det forventes av deg. Disse nettverksbaserte sosiale ordenene regulerer den sosiale dynamikken i bygden, både hos de unge og de eldre. Som et overordnet utgangspunkt viste jeg til det å være en "høyangeringer" og det å være tilflytter og hvordan dette representerer et skille i samfunnet. Ut fra dette vil jeg si at posisjoneringen i samfunnet er i utgangspunktet medfødt, men ved å trå utenfor de etablerte linjene kan det skje et skifte, men dette passes på av sladder som sosial kontroll.

Kapittel 5 - Den materielle og metafysiske "fasaden"

Kulturelle levereregler

Dette kapittelet tar i stor grad for seg hva det vil si å være i takt med de kulturelle rammene for det etablerte levesettet i bygden, og hva det vil si å være et "skikkelig" menneske. Det blir også satt lys på hvordan en engasjerer seg som en aktivt og deltakende sosial aktør. Det illustreres hvordan aktuelle aktiviteter har en primærfunksjon og en sekundærfunksjon, hvor det stilles spørsmål om endringer rundt sekundærfunksjonens innhold. Til slutt vises det til det som omtales som "høyangersyndromet" og hvordan dette kan på den ene siden fungere som en form for sosial kontroll, og på den andre siden en veiviser for respektabel oppførsel i bygden.

I bygden vet omtrent alle hvor alle bor, dette er med på å utvide personens identitet til å inkludere både hus og hage. Du representerer hvor du bor, og til gjengjeld representerer hus og hage deg som person. Resultatet av dette blir som tidligere nevnt at estetikk får en viktig rolle, og vedlikehold av både hus og hage blir en verdi med to funksjoner. Marianne Gullestad (1986) viser til et tidligere feltarbeid hun utførte på Verftet/Nøstet i Bergen. Hun merket seg at mange aktivt kostet utenfor inngangen og rundt huset. Det var selvsagt viktig å holde det rent og pent rundt seg, men samtidig som en koster eksponerer en seg også for sosialisering, hun så at kosting fungerte som en invitasjon til prat. Dette var også en mulighet for nylig innflyttede å skape relasjoner og komme i kontakt med naboene, en "ice breaker". På Verftet så hun kosting som primærfunksjon var å holde det rent, og at det som en sekundærfunksjon åpnet for sosialisering.

På Verftet i Bergen slik som i Høyanger er det bredt bekjentskap blant befolkningen, i lys av dette blir utendørs vedlikehold også en form for vedlikehold av relasjoner, da naboers hager i Høyanger bare skilles av et hvitt stakittgjerde, og det ikke er langt over veien til naboen vis-à-vis. Vedlikehold og andre aktiviteter kan i lys av dette ha flere funksjoner, og det er tilfellet i Høyanger. Med dette tatt i betraktning kan en se at modernisering og effektivisering som for eksempel robotgressklippere fører til at sekundærfunksjonene forsvinner. En dag da Andrea og jeg gikk en tur rundt i sentrum pekte hun på et gjerde og sa: "tror du det gjerdet er av tre eller plastikk?". "Det er vel et gjerde av tre sånn som det er i hele bygden?" svarte jeg. Da lo hun litt og sa: "hvorfor tror du at så mange gjerdene er så hvite og fine? De har byttet de ut med plastikk". Jeg ble overrasket og kunne egentlig ikke tro det, men etter hun hadde sagt det var det ikke vanskelig å se at det var plastikk. I løpet av feltarbeidet var det også en som byttet ut

gjerdet sitt med plastikk i gaten hvor jeg bodde. En kan tenke seg det rasjonelle med dette, og all den tiden og pengene som spares på "oppgraderingen". Hva betyr dette for bygdens sosialitet? "Saken er rett og slett at rasjonalisering ikke tjener sosialt liv i bomiljøene fordi rasjonalisering ofte betyr å fjerne sekundærfunksjonene" (Gullestad, 1986: s. 78). Sekundærfunksjonene er et viktig aspekt av de satte kulturelle levereglene, står disse nå i fare?

Foto: Tuva Helland, 2020. Her byttes det til plastikkjerde.

Det er ikke bare relasjoner som pleies av den aktuelle aktiviteten, praksiser som underbygger den metafysiske, eller moralske fasaden er like vesentlig som den materielle. "... kosting er en måte å representere seg selv som et "skikkelig" menneske på" (Gullestad, 1986: s. 68). Vedlikehold og hagestell kan sees som vesentlig for å opprettholde og opprette sosiale relasjoner, men kan vedlikehold i Høyanger også være en måte å fremstille seg som et "skikkelig" menneske på? Eller om ikke annet enn å unngå å bli "snakket" om på en kritisk måte? Den aktiviteten som inngår i å opprettholde en viss standard som forventes i har den primære funksjonen at det skal være presentabelt. I lys av to eksempler som vises til nå fremgår det at sekundærfunksjonene omhandler å pleie sosiale relasjoner, samt å opptre som et "skikkelig" menneske.

Første eksempel

Andrea og samboeren kjøpte seg et hus i sentrum, som tidligere var eid av en eldre dame. Hun hadde i sin tid opparbeidet seg et imponerende rosebed, som har fått oppmerksomhet. Andrea sa at:

"Da vi skulle gjør noen endringer i hagen turte vi ikke å røre rosebedet, det er så fint, og hver gang det står i blomst er det så mange av dem som går forbi som sier hvor vakkert det er, og at det er fint av oss å la det stå igjen. Jeg ikke peiling på hagestell så håper det klarer seg på egenhånd, hvem vet hva folk ville ha sagt om vi fjernet det?"

Om dette sees i lys av Gullestad og kosting, blir det estetiske aspektet primærfunksjonen, og den sosiale samhandlingen rundt rosene blir sekundærfunksjonen. På denne måten kan folk bli bedre kjent med naboene sine og skape relasjoner de kanskje ellers ikke ville hatt. Andrea og samboeren prioriterte ny kledning på huset og opplyst fremside på huset, fra parkeringen til inngangsdøren. De fremstår av dette som "skikkelige" mennesker som tar vare på sitt nye hus og området rundt, de viser til resten av befolkningen at de bryr seg om hvor de bor og hvordan det ser ut.

Andre eksempel

En dag Nina og jeg var på trilletter gikk vi forbi et nedslitt hus. "Det var uvant å se en slik standard på et hus", sa jeg.

"Ja, det bor en gammel mann der, han har ikke familie eller noen som kan hjelpe han med vedlikehold. Det er som oftest slik at enslige eldre menn ikke har så velstelt hus og hage. Det samme gjelder utleiehus, i gaten vår er det to hus som leies ut til noen asylsøkere, hagen ser ikke ut. Det er ikke de som bor der sin feil, det er kanskje ikke så lett for dem å kjøpe en gressklipper og annet utstyr, det burde utleieren stå for, det er ikke de som bor der som trekker ned standarden på gaten, det er de som leier ut".

Nina sitt standpunkt viste at det ikke er hvem som helst som blir beskyldt for dårlig moral, det er flere nyanser enn som så. En ting som kommer tydelig frem av dette er at det er like viktig i dag, som da bygden ble etablert, å opprettholde en viss standard på sitt hjem. Det blir ansett

som nedverdiggende å ikke ha orden på sitt hjem. Det er etablert strenge normer og regler, men det finnes også unntak. Gullestad skriver at ved tilfellet på Verftet i Bergen fantes det avvikende adferd fra å være "et skikkelig menneske", det var alkoholikere, slurvete mennesker, og andre. Disse ble karakterisert som avvikere, men de utgjorde ingen fare da det var mennesker som resten av beboerne kjente til fra før. Avvikerne ble ikke bare bedømt ut ifra sine nåværende egenskaper, men også fra tidligere liv (Gullestad, 1986: s. 69). På Verftet kjente de til hverandre og aksepterte hverandres situasjoner, til tross for avvikerne.

Et "skikkelig" menneske

På Søbækafeen kommer det stadig inn de som "avviker fra normalen" i den forstand som er beskrevet over. En dag kom det inn en som var tydelig beruset, han luktet vondt og det var vanskelig å forstå hva han sa, men på tross av dette fikk han en plass ved bordet. Alle ble sittende bortsett fra en dame som flyttet seg, hun så seg rundt og spurte om hun kunne sitte med meg, noe som var mer enn greit. Hun er nesten den eneste av kvinnene som sitter ute på hjørnebordet. Hun sa at hun ikke orket å være i den situasjonen, men at mennene som sitter der har kjent han siden de var små, og mer sa hun ikke om den saken.

Det fremkommer av dette og de tidligere empiriske eksemplene at det ikke er de marginaliserte som fremstår som offer for sladder og skandaler i bygden. Å ikke være det Gullestad omtaler som et "skikkelig" menneske, betyr ikke at du er et dårlig menneske, det forstås heller som at du ikke har mulighet til å oppnå "standard" på det kulturelle levesettet som er etablert, og en blir ikke et offer for sladder av den grunn. Kan dette ha noe å gjøre med at de som er i den omtalte situasjonen ikke utfordrer janteloven? Eller om en skal være brutalt ærlig, at tilstanden deres ikke er noe nytt og spennende å snakke om? Det blir vanskelig å peke ut en spesiell grunn når situasjonen sannsynligvis er mer kompleks enn som så.

Det som kanskje er det mest relevante potensielle funnet her, er at det har skjedd en endring i verdien av det sosiale. Det kan hende at det ikke lenger i like stor grad handler om å male gjerde samtidig som naboen din for å opprettholde den sosiale relasjonen, eller å kunne si hei til dem som går forbi. Verdien som nå gjelder, er å fremstå som et "skikkelig menneske". Og det er i dette tilfellet plastikk-gjerde og robotgressklipper kommer inn i bildet. Kan det ha seg slik at uttrykket en *avgir* (Goffman, 1974) er viktigere enn å opprettholde den "kulturelle praksisen" som omhandler opprettholdelsen av sosiale relasjoner? Det er ikke mulig å fremlegge et absolutt svar på dette i denne oppgaven, men det som kan understrekes er at det er viktig å ta vare på sin posisjon i samfunnet.

Kunsten å opprettholde posisjoneringen

Sanitetsforeningen har som tidligere stadfestet en sterk posisjon i samfunnet, medlemmene har i mange ti-år gjort mye bra arbeid og stilt opp for både vanskeligstilte og ensomme eldre, for å nevne noe. Jeg har gjennom oppholdet truffet flere av medlemmene, vært på hyggelige kaffe- og kakebesøk, og truffet dem på Sæbøekafeen. Jeg fikk en forespørsel om å hjelpe til med å selge lodd for Sanitetsforeningen, der skulle jeg få ansvar for vippsbetalingen, da dette var ukjent for flere av de eldre kvinnene. I starten var det litt usikkerhet om hvor salget skulle foregå, med tanke på smittevern. Til slutt ble det tatt en beslutning om å sitte på Sæbøekafeen, der ville vi nå ut til mange av dem som var interessert i å kjøpe. Kaffetelegrafen som har uteservering hadde gjort det lettere med smittevern, men det ble ikke foreslått.

Det er lørdag formiddag og vi rigger opp det som skal gjøres klart til loddsalg, en loddbok, et pengeskrin, en skål med "Marianne" sjokolade, og en flaske antibac. Det gikk litt tregt i starten, salget besto av kjøp fra noen som allerede satt i kafeen, og de butikkansatte. Hun jeg selger lodd med i dag heter Solveig, hun kom til Høyanger for over 50 år siden, da hun var 25 år. Hun har en fot innenfor det meste som skjer her i bygden og det er ikke mye hun ikke vet. Vi sitter slik at vi kan se folk som kommer opp trappen, med en gang hun ser hvem det er roper hun på dem og spør om de vil kjøpe lodd, det er mange som ikke hører, og sikkert mange som later som om de ikke hører. Etter hvert begynte det å bli et mønster, det var mange Solveig strakte seg langt for å hanke inn, noen ikke fullt så aktivt, og andre prøvde hun ikke å få tak i, i det hele tatt. Da jeg spurte om det var en grunn for at hun slapp noen forbi uten å prøve å få tak i dem svarte hun bare at hun ikke visste hva jeg snakket om. Han som tidligere hadde brutt inn i samtalen på hjørnebordet fikk spasere rett forbi oss, "ubemerket". Han er alltid på kafeen, som regel med noen andre, men aldri noen fra hjørnebordet.

Jeg var på kafeen en time før Solveig, og fikk sjansen til å snakke med noen av karene ute i glassbygget. Da jeg fortalte at vi skulle selge lodd, reiste han ene seg og sa: "ja det er vel best å komme seg av gårde før hun kommer, ikke si at jeg var her", også lo han og gikk. Det var flere som spurte om det var for saniteten, og da de fikk det bekreftet uttrykte de at det var en selvfølge for dem å støtte foreningen. Noen valgte å se på premiene først, men de fleste kjøpte uten å vite hva de kunne vinne. De som ikke kjøpte nå, de hadde allerede kjøpt via vipps. Stemningen i lokalet var ikke bare en lodd-salgstemning, det var en: "hvor mange har den personen kjøpt? Har "hun" kjøpt ennå? Jeg hørte at "hun" kjøpte for 300 kroner", stemning.

Noen viste et snev av panikk for å ikke ha kjøpt nok. Det var mange som ikke kjøpte til seg selv, men til alle barna og barnebarna. Det var flest kvinnelige kjøpere, men også noen menn. Gjerne de som var enslige, mennene som er gift belager seg på at konene kjøper, de betaler gjerne, men konene må ta initiativ til kjøpet.

En slik offentlig hendelse fremhever relevansen av det å delta. Innsatsen blir evaluert, temaet blir diskutert, om du ikke har kjøpt deltar du ikke i den sosiale settingen som foregår der og da, og tiden frem til trekningen. En kan bruke en slik hendelse til å igjen opprettholde skillelinjene som dynamikken i samfunnet baseres på. En kan skille mellom dem som kjøper og dem som ikke kjøper, som igjen kan brukes til å se på hvem som er innenfor og hvem som står utenfor. Det er ikke nødvendigvis slik at loddsalget er det viktigste, det er selvfølgelig viktig for mange å støtte foreningen som gjør mye bra i bygden, men: Det som er av størst betydning er at du viser deltakelse, kan en da også se deltakelse her i sammenheng med det å være et "skikkelig menneske"? (Gullestad, 1986). Ettersom deltakelse her ansees for å være en del av de kulturelle levereglene vil en kunne påstå at Gullestad har helt rett. I lys av dette kan en også igjen se primærfunksjonen som er å støtte Sanitetsforeningen, men også sekundærfunksjonen som omhandler deltakelse. Sosialisering i Høyanger baseres mye på synliggjøring av posisjonering i samfunnet og deltakelse på forskjellige tilstelninger. Et annet viktig moment er det en kan omtale som sosial informasjonskapital, det som menes her er den kapitalen av informasjon en har om det som foregår i bygden, eventuelt hvor mye du vet om hver person og deres situasjon, en form for Pierre Bourdieu sin "sosial kapital".

Sosial kapital

Pierre Bourdieu ser kapital i tre former, økonomisk kapital som er roten til de andre kapitalene (2000: s. 288), og kulturell og sosial kapital. Han understreker at kulturell og sosial kapital er avgjørende for et individ eller en families posisjon i samfunnet. Kulturell kapital omhandler den kunnskapen du får både hjemmefra (the embodied state) og gjennom utdanning (the institutionalized state), og den måles i hvilken "smak" du har og hvilke eiendeler du besitter (the objectified state). For eksempel slik som malerier, antikviteter og andre materielle objekter som regnes som kulturell verdi. Sosial kapital omfatter potensielle ressurser og muligheter en har og får via et nettverk, eller gjennom medlemskap i en gruppe. Det vil si at volumet på den sosiale kapitalen baseres på størrelsen på vedkommende sitt nettverk, og hva en greier å få ut av det. Sosial kapital er et nettverk av relasjoner baser på investeringsstrategier på individuell og kollektiv plan, som er reproduisert og opprettholdt over tid (Bourdieu, 2002: s. 286-7) Det er

kulturell og sosial kapital som ligger til grunn for ulike samfunnsklasser. I denne bygden må en ha en omfattende informasjonskapital, kunnskap om andre.

Hvor langt rekker din informasjonskapital?

Det er flere ganger stadfestet at når alle kjenner alle slik som i en liten bygd blir det mye snakk om hverandre. Det blir en god del sladder og at det kan være vanskelig å holde ting skjult. Flere av mine informanter fortalte at de slet med å kunne dele ting om seg selv fordi de var redd for at det skulle komme ut. Dette gjelder alt fra i familie- og vennskaps-, til profesjonelle relasjoner, "ting har alltid en tendens til å komme ut", sa Ella. Nina og jeg var hjemme hos Ella i kveld. Og Nina og Ella var inne i en dyp komplisert samtale om noe i bygden, da jeg spurte om de kunne forklare, visste de ikke hvor de skulle begynne. "Vet du hvem "Alf" er?" Spør Nina, "nei", svarte jeg. "Hmm, vet du hvem, nei", "vet du hvor..." og slik fortsetter de, men da det viser seg at jeg ikke vet noen ting, er det umulig for dem å forklare det til meg, det er ingen mulighet for å kontekstualisere. Til slutt ender det med at de heller skal peke ut vedkommende på gaten om det blir aktuelt. Det er en flyt og rytme som ikke kan forklares til andre, den er en del av dem og samfunnet de lever i. Anna har også en tendens til å snakke rett over hodet på meg, hun snakker om hun, han, dem, den familien der og den familien der. "Jaja, du finner sikker ut av det en gang", sier hun når hun ser forvirringen i fjeset mitt.

Den informasjonskapitalen du har definerer ditt sosiale liv, og muligheten du har til å være en del av det sosiale. For eksempel slik jeg har nevnt tidligere at du må ha kunnskaper om fabrikken for å kunne delta aktivt i flere sosiale settinger. Det er ingen som har noen interesse av å forklare den aktuelle situasjonen, på samme måte som at det er ingen som aktivt jobber for at tilflyttere skal bli inkludert. Det fremstår også som mindre "sladrete" om en ikke trenger å gå sånn i detaljer fordi den andre allerede sitter med litt informasjon om den aktuelle personen eller saken, og da de blir to om det istedenfor en. I lys av dette bør en ha et kunnskapsgrunnlag om det sosiale for å delta i en samtale med flere personer. Og slik det tidligere er pekt på blir man også relevant på grunnlag av informasjonen en besitter.

En kveld Nina og jeg var hjemme hos Ella var vi igjen inne på den siste nye sladder i bygden. Ella og Nina kjenner hverandre, men det er ikke vanlig for dem å tilbringe mye tid sammen på fritiden da de ikke hører til samme omgangskrets. Ella har alltid bodd her, men Nina flyttet til tettstedet og til sentrum for et par år siden. Måten de snakket på fikk meg til å lure på hvorfor de ikke var i samme omgangskrets, de visste det samme om alle personene som ble diskutert,

og de samme skandalene. Praten og samtaleemnene går for det meste i sladder, men ikke sladder på en slik måte at det var ufint eller snakket om på en ekkel måte, det er informativt, mer en type nyhetsform. Slik har det alltid vært, og denne måten å snakke på er normalen. Det ble klart og tydelig at en fra utsiden, slik som jeg, fort havnet på sidelinjen, jeg har ingenting å bidra med på dette området, men det gjør ingenting.

Den største utfordringen var å følge med på alle navnene, som var en blanding av kallenavn og ekte navn, men ellers var det passende å bare observere. En situasjon som denne illustrerer skillet mellom å være på innsiden og utsiden, det er så tydelig at informasjon eller innsikt i andre sitt liv er et nøkkelgode for deltakelse i det sosiale livet, men det er viktig å ta for seg begge sidene av saken. For å være inkludert handler det ikke bare om å ha innsikt i andre sitt liv, men andre har også innsikt i ditt liv, du må gi for å ta. Vi fortsatte å saumfare gjennom det siste nye mens vi spilte kort og drakk vin, da jeg spurte om det var slik at ting var lettere for dem som hadde kontakter å få seg jobber eller andre goder. Jeg hadde Anette i tankene og det at ungene hennes aldri hadde fått sommerjobb. Ella og Nina så på hverandre mens entusiasmen i stemmene og blikket deres forsvant inni en tenkepause, ikke over svaret, men på formuleringen før

Ella sa:

"Jo det er vel kanskje sånn i noen tilfeller, det er jo lettere å inkludere noen man allerede kjenner,"

Etterfulgt av Nina:

"jeg husker da det var lyst ut en stilling på sykehjemmet for litt siden, da hadde datteren til en som allerede jobbet der søkt, men stillingen gikk til en annen utenfra som også hadde søkt. Da ble det totalt ramaskrik og hun kunne ikke skjønne hvordan det hadde skjedd at noen andre hadde fått den stillingen da datteren hennes fortjente den mest".

Ella igjen:

"Ja det stemmer, og de som kjenner folk på fabrikken har mye lettere for å få seg en jobb der"

I lys av dette må det refereres til Bourdieu sin definisjon av sosial kapital. Høyanger er som tidligere nevnt et nettverksbasert samfunn, og de kontaktene du har er med på å definere din posisjonering i samfunnet, samt hvilke muligheter du har til å aktivisere deg og din familie. Dette kommer tydelig og klart frem i et lite samfunn hvor de fleste av alle relasjoner er

transparente for flertallet. Da de fleste sosiale dynamikker er transparent, er det med andre ord ikke vits i å legge skjul på relasjoner og informasjon angående andre.

Konfrontasjonen

Holdningene kan minne litt om flokkmentalitet, slik Anette antydte. Den smått anstrengte stemningen løsnet og entusiasmen var tilbake, det var tydelig at de ikke har for vane å bli stilt slike direkte spørsmål om deres kutymmer. Det ble foreslått å gå på puben, vi gikk fra Ella og var på plass i puben rundt ti minutter senere. Puben tilhører hotellet, men har en egen inngang. Vi skrev navnet vårt på en liste (koronatiltak) som lå klar på et bord i inngangen, sammen med et par flasker med håndsprit, og satte oss så ned ved et bord. Interiøret er ganske brunt og samtidig litt konferanserom-aktig. I enden av lokalet var det et lerret hvor det ofte ble vist fotballkamper, men i dag spilte de bare musikk og hadde noen Youtube videoer som viste illustrasjoner av rytmer, masse farger og former i bevegelse. Lokalet ligger langs og parallelt med elven, denne siden er dekket av vinduer og har en altan som er like lang som lokalet.

Vi var de første som kom, men ikke lenge etter at vi hadde satt oss ned kom det inn en gjeng med middelaldrende mannfolk, de satte seg ved bordet ved siden av oss foran baren. Etter en liten stund roper plutselig en av mennene bort på bordet vårt "hei du, er det du som er hun som skriver en oppgave om Høyanger?" "Ja" svarte jeg litt sjokkert og veldig overrasket. "Er Takvam´en på gassrensen onkelen din eller?" "Ja" svarte jeg igjen fortsatt litt i sjokk og utilpass. Etterpå kunne vi høre at han forklarte resten av bordet hva dette dreide seg om.

Til og med Ella og Nina var en smule sjokkert, de visste hvem han var og fortalte at han jobber på fabrikken, de kjente han bare ved kallenavnet hans. Det var mye som skjedde i dette øyeblikket, han skulle brife ovenfor de andre på bordet hva han visste, dette kunne en skjønne på måten han etterpå fortalte resten av bordet hva seansen handlet om, det var en dominerende mannskultuerell framvisning ovenfor det kvinnelige kjønn, de utgjorde et bord fullt av menn, vi var et bord med bare kvinner, og fremtoningen hans fremsto ikke som veldig respektfull, og til slutt: en fikk kjenne hvordan det var å være "offer" for den nyeste sladderer i bygden. Det kan trekkes tydelig paralleller mellom dette eksemplet og eksempelet med "Hjørnebordet". Det er samme type situasjoner som utspiller seg på to forskjellige sosiale arenaer, det briljeres med kunnskap og informasjon. Den eneste forskjellen her var at det var alkohol med i bildet, og derfor en mer direkte henvendelse. Når en så stor del av det sosiale bildet handler om å besitte

en viss informasjon, hva skjer med dem som ikke er en del av det? Hva med de som ikke har tilgangen til slik informasjon? Dette er noe av det som blir tatt opp i neste avsnitt.

Egeninnsats som et avgjørende element for sosial posisjonering

Det er flere som har bodd her hele oppveksten sin, for å så ha reist bort for å studere, når de da kommer tilbake må det jobbes for å komme inn i samfunnet igjen. "Det er ingen som kommer på døren og tar initiativ for å inkludere deg igjen", fortalte Andrea. Hun fortsatte:

"Da jeg kom hjem igjen etter å ha vært borte noen år tok det en god stund før jeg fikk ordentlig kontakt med noen her, nå er det jo sånn at mesteparten av den vennegjengen jeg hadde da jeg var ung ikke lenger bor her. Jeg måtte prøve å danne meg en ny vennegjeng, en annen enn den jeg har med samboeren min. Jeg tok kontakt med en jente som akkurat hadde flyttet hit, vi har nå heldigvis blitt veldig gode venner. Det er enklere å få god kontakt med de som er tilflyttere enn de som har bodd her hele livet. De som har bodd her alltid er allerede veldig etablert, så det er litt vanskelig å få innpass".

Andrea er i midten av 30 årene, hun og samboeren jobber og bor i Høyanger. Gullestad skriver at bygdebyen anser innflyttere med utdanning som en plage (Gullestad, 1986: s.27). Kan det ha seg slik at "tilbakeflyttere" også blir ansett som en plage? Eller noen som kommer og utfordrer den kulturelle strukturen som allerede finner sted? Andrea har fått kjenne på kontrasten mellom å være på innsiden, og så ved en senere anledning finne seg selv på utsiden av samfunnet. Og ikke av noen annen grunn enn at hun var borte et par år. Hva skjer med deg som individ når ditt hjem er fremmedgjort? Peter Gow (1995) viser til hvordan man gjennom kunnskap blir implementert i landskapet, og dermed i samfunnet. Desto mer innsikt man får desto mer gir ting og historier mening:

" As you become implicated in the landscape, these stories take on new meanings. ... implication depends on actively moving around in the landscape, and leaving traces in it." (Gow, 1995: 52).

Det vil på den ene siden bety, at jo lenger du har bodd på det aktuelle stedet, jo større deltaker er du i samfunnet, og at du som tilflytter ikke har tilegnet deg den delaktigheten, og du vil ikke kunne oppnå det andre har. På den andre siden vil det også bety at du har en mulighet til å

inkludere deg selv i samfunnet ved å delta, du vil kunne opparbeide deg en posisjon og en plass på det mentale kartet. Men i Høyanger vil du aldri bli "høyangring". På et slikt sted er det en forutsetning at man har generelle kunnskaper om historie, folk og hendelser. Det er slikt som brukes i den daglige praten. Hvis du ikke har grunnleggende kunnskaper om den sosiale konteksten, vil det være vanskelig å forstå hva som snakkes om.

En formiddagstur med Anna

Det er onsdag formiddag og skydekket henger langt nedover fjellssidene, det er vanskelig å se ut fjorden, og regnet er på middels styrke. Anna har sent melding og spurt om assistanse, hun skal på graven til en slektning og trenger hjelp til å bære med seg ting. Det som er fint med å vandre rundt med Anna er at hun vet alt om alle, og hun vet hvem som bor i husene vi går forbi. Hun pekte på et hus, "der delte de ut over 200 godteposer på halloween, det må ha vært veldig dyrt for dem. Det hadde blitt en lang kø med unger som ville ha godtepose". Vi er på vei oppover det som kalles Fjellveien, gravplassen ligger på en liten høyde. Vi måtte ta en pause i bakken, "se på denne hagen, de har virkelig stelt fint i stand, og se alle de utskårede gresskarene" sa hun med en viss beundring i stemmen. Hun fortalte om det stilige halloweenhuset hvor de hadde masse figurer i hagen, til og med noen figurer som gikk på skinner slik at de gikk frem og tilbake og virkelig kunne skremme. "Jeg skal vise deg det en dag, de pleier alltid å ha det hvert fall en uke etter halloween, det er skikkelig flott, vi kan gå tur forbi der sånn at du får sett. Det må ha kostet veldig mye penger, pensjonister er veldig opptatt av penger her" sa hun. Jeg fortalte at jeg skulle på kommunestyremøte i morgen, og hun fortalte:

"Det er bra det, men det kommer sikkert ikke til å være noe spennende, hele kommunen er jo Arbeiderpartiet- velgere, og litt Rødt. Da en slektning av meg ville stemme Høyre, fikk hun streng beskjed om at slik gjør vi ikke her. Hun ble ikke nektet, men det sosiale presset fikk henne til å ikke stemme Høyre. Nå når vi har blitt en del av Vestland fylke er det ikke noe igjen her, de (regjeringen) vil at det bare skal være pensjonister igjen slik at kommunen til slutt dør ut. Det er hvert fall slik vi oppfatter det, og det er fryktelig trist for dette er et veldig bra sted å bo, spesielt for unge. De vokser opp sammen, det er trygt å gå til skolen og aktiviteter alene, og det er kort avstand til alt. Det er jo dumt for de unge voksne som akkurat har etablert seg her, de lever jo med en usikker fremtid i vente".

Da vi kom frem reagerte hun på at porten til gravplassen var åpen. Hun gikk frem til graven, hvor hun begynte å fjerne alle blomstene før hun fant frem en sprayflaske med Jiff og en oppvaskkost, nå skulle det skures. Jeg ble bedt om å hente en kanne med vann for å skylle vekk all såpen. Da hun hadde skurt og skylt ferdig plasserte hun blomstene tilbake, noen hadde hun også byttet ut med nye. De fleste gravene på gravplassen ser velstelt ut.

"Det er viktig å ta vare på gravene, ellers tror folk at du ikke bryr deg, det er mange her som er flinke til å ta vare på gravene, også er det noen som ikke gjør det, og vi vet hvem de er. Det skal ikke så mye til, jeg vasker gravsteinen en gang i året også sjekker jeg at alt står bra til innimellom, det skal ikke mer til"

Sa hun mens hun pakket sammen vaskeutstyret. Vaskingen av graven hadde satt en liten stopper for samtalen, men da vi begynte å gå ned igjen fortsatte den der vi slapp, hun startet med å si at:

"Det er ikke mye rom for variasjon og selvbestemmelse i bygden, det er veldig tydelig at det finnes visse måter ting skal gjøres på".

Høyangersyndromet

Vi gikk derfra og nå hadde regnet satt i gang for fullt. På veien tilbake fortalte hun hvordan det før i tiden fløt av brennevin på fest, både kjøpt og hjemmebrent.

"Industriarbeidere drakk alltid veldig mye når de først hadde fri, det var alltid noen som hadde fri og derfor var det alltid en fest som foregikk, jeg var med på festen før, men i dag så holder jeg meg egentlig unna alkohol, men ja kan ta en dram når jeg har litt vondt i halsen eller noe sånn. Vi damene pleier bare å invitere hverandre hjem på kaffe og kake. Det er mange som ikke tør å invitere hjem til seg, de er redd for at det ikke skal se fint nok ut hos dem. Det bryr ikke jeg meg om, jeg har det akkurat som jeg vil, det skjer at når vi er hjemme hos meg så spør de "hvorfor har du det på den måten?" og da svarer jeg bare, "fordi jeg vil". Det at alt skal være på en spesiell måte er det som omtales som "Høyangersyndromet", hvis du gjør noe annerledes blir det satt spørsmål ved. En kan bli litt lei av det, men det er bare å ikke bry seg. Hvis jeg velger å ha en plante på gulvet, så skal jeg ha den planten der. En gang så satte jeg et lys og et

kort på trappen til en familie som akkurat hadde mistet noen, da fikk jeg høre at "sånn gjør vi det ikke her", men jeg ville jo bare vise omtanke"

I starten fremsto Anna som en som gjorde ting litt på sin måte og ikke brydde seg så mye om hva andre tenkte, men etter hvert som jeg ble bedre kjent med henne forsto jeg at dette var mest en fasade. Hun sammenlignet ofte seg selv med de andre sanitetskvinnene og hva de ville gjort, hun kunne gjøre ting annerledes, men i det store og det hele skilte hun seg ikke veldig ut fra resten.

"Høyangersyndromet" omhandler praksiser som skal gjøres på en bestemt måte. Slik som for eksempel loddsalget, alle som gikk forbi kjøpte lodd. Til og med han som løp fra kafeen før salget begynte kom tilbake og kjøpte for en hundrelapp. Anna er heller ikke uberørt, det er veldig viktig for henne å følge de kutymene blant hennes aldersgruppe. Vi fortsatte på turen, hun skulle vise meg halloweenhuset. Halloweenhuset var pakket ned for denne gang, opplevelsen ble redusert til noen imponerende bilder av store konstellasjoner (til en hage å være) av monstre. Vi ruslet videre og Anna fortsatte:

"Jeg er egentlig ikke så glad i å gå på kafeen lenger, det er for mye sladder og når jeg er der kommer de alltid bort for å høre om jeg vet noe nytt om den eller den. Jeg liker ikke å snakke ned noen, men når man sitter der blir en lett revet med, derfor vil jeg ikke gå der lenger. Og nå med korona så kan vi uansett ikke dra så mye på kafeen. Det var dumt at du ikke fikk sett huset, men kanskje julehuset borte ved elven er satt opp før du drar, og julegaten oppe på Dale, der er det noen hus som hvert år konkurrerer om det beste julehuset".

Befolkningen i bygden er spesielt glad i å vise frem og overgå hverandre, noe som til dels kolliderer med janteloven. "Høyangersyndromet" er forplantet i at mesteparten av befolkningen er etnisk norske, og kulturen er preget av industrien, fabrikken er i hjertet av samfunnet. For å være relevant må du ha en tilknytning til industrien, hvis ikke så "vet du ikke hva du snakker om", som mange pleier å si. Det å ha jobbet i industrien betyr også at du har vært med på å bygge samfunnet, du har vært med på å reproducere kulturen, om du jobbet i administrasjonen eller på gulvet. Det samme gjelder for andre etablerte "hobbyer" eller arbeidsplasser. Et annet aspekt av dette er at ikke alle har tilgang til å "bidra" i denne samfunnsformen (reproduksjonen). Likhetsprinsippet står så sterkt, at alle som gjør noe utenom det vanlige blir lagt merke til. Gullestad viser til "norsk likhetstankegang", hvor hun ser en fellesnevner i likeverd og likhet. Til tross for norske idealer som autonomi og selvstendighet, må personer i mange

sammenhenger være like for å føle seg likeverdige (Gullestad, 1986: s. 19). De som da ikke har bidratt på den ene eller andre måten faller utenfor dette likhetsprinsippet, og det blir vanskelig for andre å forholde seg til dem:

"Fordi likeverd er sentralt i personlige forhold mellom mennesker og fordi likeverd defineres ganske konkret som likhet, blir forskjeller ofte ikke åpent anerkjent, men preger likevel sosial kontakt og samvær på indirekte måter" (Gullestad, 1986: s. 19).

Søndagsbesøk

Damene som befinner seg i aldersgruppen ca. 80-90 har helt eller delvis tatt avstand fra alkohol, og dette er et synspunkt de har hatt hele livet. Jeg ble invitert på kaffe og kake på en søndag med mine eldre venninner, den yngste er 78 og den eldste er 85 år. Tilfeldigvis kom vi som var gjester akkurat samtidig på slaget, det var klokken seks på ettermiddagen, vi gikk inn døren og opp en trapp til andre etasje i huset. Interiøret var vakkert og litt adelsinspirert, stuen kunne nesten vært et rom i et slott slik det var dekorert. Vi satte oss ned, noen i sofaen og noen i gode stoler, det ble også passet på at meteren ble holdt. Det ble servert kaffe, kake og andre gode bakervarer. Det var sanitetskvinnene som hadde samlet seg her denne søndagskvelden, julemessen som akkurat hadde vært på Valhall ble diskutert og evaluert, hvem som var der, hvem som solgte mest og ikke minst tingene som ble solgt. Noen skandaler ble også tatt opp, en av damene nevnte at en familie som hadde bosatt seg her for ikke så lenge siden måtte flytte, på grunn av oppsigelse i jobben. Da var det en annen som sa "men det hadde jo vært verre om det var en familie som hadde bodd her hele livet som måtte flytte".

Videre ble det snakket om kjekke leger, hvor pen Fredrik Solvang og Bent Høye er, og om Ole Torp sin morsomme lille slipsknote. Det var noen temaer som ble tatt opp hvor flere ikke ville utrykke sin mening, kanskje de var bekymret for å si noe galt, eller at det skulle komme tilbake til dem det ble snakket om. Kvelden ble avsluttet med mimring om hvordan "Førdianere før kom til Høyanger for å handle, men at nå var det omvendt", det var ikke vanskelig å se at dette var et sårt tema for dem. Jeg satt igjen med et inntrykk om at de var tilsynelatende veldig like i sine meninger og følelser, det var ingen diskusjoner eller uenigheter, alle nikket og var enig i det som ble sagt, den "norske likhetstankegangen" (Gullestad, 1986) kom frem i dagslys.

Oppsummering

Empirien i dette kapitlet viser at det etablerte kulturelle levesettet fortsatt den dag i dag er av verdi, og etterfølges. Det som derimot kan fremstå som en endring, er resultatet en ønsker å oppnå av noen type handlinger og aktiviteter. Sekundærfunksjonene omhandler ikke det samme som før, det som nå står i fokus er den den materielle og metafysiske fasaden. Dette er som vist i dette kapitlet bare et aspekt av det å posisjonere seg i bygden, informasjonskapital er også av vesentlig betydning, samt en viss mengde egeninnsats for å plassere seg selv på kartet. "Høyangersyndromet" fremstå som et verktøy for sosial kontroll, men også som en manual for likhetstankegangen (Gullestad, 1986).

I lys av dette kan det antas at sekundærfunksjonen som omhandlet å opprettholde sosiale relasjoner i dette tilfellet er vekke, og erstattet med det å fremstille seg selv som et "skikkelig" menneske.

Kapittel 6 - Avslutningskapittel

Gjennom fem kapitler har jeg lagt vekt på å beskrive hverdagspraksiser blant unge voksne og eldre i Høyanger, og hvordan noen slike praksiser har endret seg over tid. Bygden ble etablert med stor omtanke for arbeiderne, her skulle de bo og leve (for fabrikk). Arbeiderkulturen er fundamentet for levereplene som eksisterer i bygden, slik som for eksempel positivt og negativt ladete områder, som villastrøket og Nedre Sæbø. Å bruke Tim Ingolds teori om klode- og sfære-perspektiver (1993a) og "the dwelling perspective" (1995) har vært viktig for å vise til relasjonene mellom befolkningen og omgivelsene – både bygden i seg selv og landskapet. Det er ingen tvil om at det er klode-perspektivet som dominerer i folksbevissthet, men forholdet folk har til sine lokale omgivelser spiller også en stor rolle for dem. Relasjonen mellom befolkningen og det lokale, eller sfæren, omhandler den relevansen og tyngden bygdens historie, og bygdens utvikling gjennom mange år har for folket. Omgivelsene har blitt formet, utviklet og endret etter behov og tidsalder. Det som en gang var et jordbruksområde og natur, er omgjort til blant annet gater, fabrikker, hjem, butikker, serveringssteder og hotell, idrettsanlegg og bilveier, og det er dette som nå er folkets nærmeste landskap og omgivelser. Gjennom tiden har ulike hendelser og situasjoner blitt representative og forbundet med bestemte steder, og Keith Basso (1996) har rett i at kunnskap sitter i landskapet. Å vise til hvordan det kulturelle rammeverket er formet og hvor det har sitt utspring fra, har vært en viktig del av oppgaven for å videre kunne ta for seg mulige endringer i den etablerte hverdagspraksiser.

Etter hvert som avstanden øker mellom nåtiden og det bygden ble etablert for å representere, har det oppstått spenninger mellom grupper i samfunnet. Prosessen av et generasjonsskifte ser ut til å stagnerer med utspring i uenigheter om hvilke verdier som skal videreføres og hva som skal være representativt for bygden. Dette fører med seg motstand fra både den yngre og den eldre generasjonen. Det har vært vesentlig å ta i betraktning det idealistiske stillaset som samfunnet er basert på for å forstå spenningene og uenighetene som har oppstått. I den forbindelse har det vært fruktbart å bruke generasjoner som et analytisk verktøy for å forstå både omfanget av endringer som tiden har brakt med seg, og hvordan dette har blitt mottatt. Ved å utnytte bruk Sherry Ortner sitt arbeid om agens har det vært mulig å danne seg en formening om subjektivitet; om hvordan indre driv og ytre innflytelser har ledet til handlinger og ønsker blant medlemmene av begge de aktuelle generasjonene. Besøket på fabrikk ga et

klart og tydelig eksempel på den nevnte spenningen som har oppstått i Høyanger, og at hvem som har rett, og ikke minst mulighet til å utøve makt er en viktig faktor å ta med i beregningen når den sosiokulturelle dynamikken i bygden blir undersøkt. Da dette kapittelet fremstår som et resonnement for at det foregår store omveltninger i samfunnet, må det påpekes at dette bare er én side av det særdeles komplekse samfunnet.

På kafeen kommer det frem at det som i utgangspunktet ser ut som tilfeldige grupperinger og møter mellom mennesker, egentlig er velstrukturerte handlingsmønstre. Kafeen er en arena for å både opprettholde og oppnå en posisjonering, samt et sted for å tilegne seg og brife med informasjon, som regel i form av sladder. Det foregår en form for segregering mellom menn og kvinner, men siden dette ikke skyldes fastsatte "regler" oppleves grensene mellom gruppene som porøse, slik Ilana Gershon (2019) presiserer. De porøse grensene kommer også til syne idet det ikke er tale om statiske grupperinger, og medlemmene i en gruppe kan til en viss grad variere. Dette kan synes nødvendig i et samfunn som Høyanger hvor personer har flere roller å tre inni i løpet av en dag.

Å bruke skillet mellom "høyangring" og andre har vært et innholdsrikt analytisk verktøy, det har åpnet en mulighet for å få et innblikk inn i hva befolkningen selv tenker om tilhørighet i bygden, og hvordan samfunnsdeltakelse fremstår som en viktig faktor. Ved å se aktuelle situasjoner på kafeen i lys av Erving Goffman sitt arbeid om "Public Order" (1963) var det mulig å se på forskjeller mellom uttrykk de ønsket å *gi* og *avgi*, samt bestemte kjøreregler for sosial interaksjon. De fleste av disse kjørereglene har mest sannsynlig sitt opphav fra tiden på fabrikken: både kaffepausene, sladder og kjønnssegregeringen. Kafekulturen har alltid vært utbredt blant befolkningen i Høyanger, og spesielt de som i dag tilhører den eldre generasjonen. Dette er noe som ikke har vært spesielt utbredt i Norge, men fordi mange av aktivitetene på fabrikken så å si er overført til kafeen, er det rimelig å spore den hyppige kafeaktiviteten til fabrikken og den klassiske arbeiderkulturen.

Rammene for det kulturelle levesettet er som poengtert flere ganger relativt fastsatte og vanskelig å utfordre på strak arm, men til tross for dette, har det skjedd endringer som påvirker den sosiokulturelle dynamikken i samfunnet. Verdier som en gang ble betraktet som sentrale har mer eller mindre gått tapt, og andre verdier har fått større plass. Hagebyens ideologi omhandlet å skape et godt miljø for arbeiderne, både sosialt og med hensyn til levestandard. Det estetiske var høyst relevant og vedlikehold hadde som primærfunksjon å gjøre hus og hage

presentabel. Men vedlikehold ga også befolkningen mulighet til å opprettholde og bearbeide sosiale relasjoner som sekundærfunksjon.

"Høyangersyndromet" bunner etter min oppfatning i at bygdeidentiteten blir utfordret slik Marianne Gullestad (1986) påpeker at forskjellene mellom by og bygd viskes mer og mer ut. I lys av dette blir det viktig for befolkningen å si "slik gjør vi det her". Dette kan også sees på som en del av informasjonskapitalen, eller den kulturelle kapitalen, at du rett og slett vet hvordan ting skal gjøres i Høyanger. Informasjon kan i denne bygden sees på som et nøkkelgode, samt riktig posisjonering, men når alt kommer til alt legges det stor vekt på din egen innsats og involvering i samfunnet. De fleste av mine hovedinformanter deltok på flere områder i form av dugnad, frivillig trener, sanitetsforeningen og andre aktiviteter som var med på å skape et fellesskap, og dugnader er som nevnt i starten en del av fundamentet til bygden. Ved å delta på forskjellige aktiviteter har man også en mulighet til å opparbeide seg en solid informasjonskapital.

Alle samfunn er i konstant endring, noen ganger går prosessen sakte og endringene går forbi i det stille, andre ganger kan prosessen gå for fort slik at det blir vanskelig å holde følge. I Høyanger har industrien og særlig fabrikken over tid fått en noe redusert rolle i samfunnet, det har lenge foregått en prosess hvor fabrikkens rolle har minsket. Til tross for dette står industriens betydning sterkt og den er fortsatt viktig og kommer aldri til å forsvinne helt, da bygden er en industribygd. På den ene siden ser vi at fabrikken og industrien er bygdens identitet og stolthet, men på den andre siden har ikke fabrikken lenger en forsørgende rolle i samfunnet. Høyanger befinner seg i et brytningspunkt hvor det nå skal avgjøres hva fremtiden vil bringe, uenigheter og spenninger kommer til syne, og det samme gjør verdiene og samfunnets ideologiske stilas.

Litteraturliste

Barth, Fredrik.

(1996) *Manifestasjon og prosess* (Barth, T. Overs.) 2.opplag. (Opprinnelig utgitt 1994). Oslo, Universitetsforlaget.

Barnes, John A.

(1954). Class and Committees in a Norwegian Island Parish. *Human Relations*, 7(1), 39–58.

Basso, Keith H.

(1996). *Wisdom sits in places: landscape and language among the Western Apache*. University of New Mexico Press.

Bloch, Maurice

(1995a). People into Places: Zafimaniry Concepts of Clarity, i Eric Hirsch og Michael O'Hanlon (red.), *The Anthropology of Landscape*, Oxford: Clarendon Press, 63-77.

Bourdieu, Pierre

(1977). *Outline of a Theory of Practice* (No. 16). Cambridge university press.

(2002) The Forms of Capital. I Biggart, Nicole W. (Red) *Readings in Economic sociology* (s. 280-291). John Wiley & Sons. Incorporated.

Byrkjeland, M. og Timberlid, Jan A.

(2015) *Vatnet, verket og byen Høyanger 100år 1915-2015*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.

Cole, Jennifer & Durham, Deborah

(2007). *Generations and Globalization: Youth, Age and Family in the New World Economy*. Indiana University Press, Bloomington.

Døving, Runar

(2020) Det bilaterale slektskapets spenninger I Prosjekt kjernefamilie. Kitchen Table Society sett med nye øyne. *Norsk antropologisk tidsskrift* 31(1-2), 20-34.

Evans-Pritchard E. E.

(1985) *Witchcraft, Oracles, and Magic among the Azande*. Oxford: Clarendon Press.

Geertz, Clifford

(1973) *The Interpretations of Culture: Selected Essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books, Inc., Publisher.

Gershon, Ilana.

(2019). Porous social orders. *American Ethnologist*, 46(4), 404–416.

Goffman, Erving

(1974) *Vårt rollespill til daglig*. Oslo, Dreyer.

(1963) *Bahvior in Public Places*. New York, The Free Press.

Gow, Peter

(1995) Land, People and Paper in West Amazonia. I Hirsch, E. og O'Hanlon, M (Red.), *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. (s. 43-62). Clarendon Press.

Gullestad, Marianne

(1986) *"Livsstil og Likhet: Om nærmiljøer i byen"* 2.opplag. (opprinnelig utgitt i 1985). Oslo, Universitetsforlaget.

Gupta, A., & Ferguson, J.

(1992). Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology*, 7(1), 6-23.

(1997) Discipline and Practice: "The Field as Site, Method, and Location in Anthropology. I Gupta, A. og Ferguson, J. (Red), *Antropological Locations* (s. 1-46). Berkeley: University of California Press.

Heradstveit, Daniel og Bjørge, Tore

(1987) Politisk kommunikasjon: Introduksjon til semiotikk og retorikk. Oslo: Tano.

Hopkins, Mary C.

(1993) Is Anonymity Possible? Writing About Refugees In The United States, Caroline B. Brettell, *When They Read What We Write*. London: Bergin and Garvey, s. 121-129.

Ingold, Tim.

(1993a) Globes and Spheres: The Topology og Environmentalism. I Kay Milton (Red) *Environmentalism: The View form Anthropology*, (s.31-41). Routledge

(1993b). The Temporality of the Landscape. *World Archaeology*, 25(2), 152-174.

(1995) Building, dwelling, living: how animals and people make themselves at home in the world. I Strathern, M (Red), *Shifting Context: transformation in Anthropological knowledge* (s. 57-80). Taylor & Francis Group.

Jackson, Michael

(2005) *Existential Anthropology: Events, Exigencies, and Effects*. New York, NY: Berghahn Books, Incorporated.

Kendon, Adam

(1988) Goffman's Approach To Face-To-Face Interaction. I Drew, P. og Wootton, A. (Red), *Erving Goffman Exploring the Interaction Order* (s. 14-40). Polity Press.

Levi - Strauss

(1968). *The savage mind*. University of Chicago Press.

Lewellen, Ted C.

(2003) *Political Anthropology: An Introduction* (3rd edition). Praeger Publishers Inc.

Lamb, Sarah.

(2015). *Generation in Anthropology*. Brandeis University Press, Waltham.

Mahmood, Saba.

(2001) "Feminist theory, embodiment, and the docile agent: Some reflections on the Egyptian Islamic revival." *Cultural Anthropology* 16(2), 202-236.

Morphy, Howard

(1995) Landscape and the Reproduction of the Ancestral Past i Eric Hirsch og Michael O'Hanlon, *The Anthropology of Landscape*. Oxford: Clarendon Press, 184-208.

Ortner, Sherry.

(1995). Resistance and the Problem of Ethnographic Refusal. *Comparative Studies in Society and History*, 37(1), 173-193.

(2005). Subjectivity and cultural critique. *Anthopological Theory*, 5(1), 32-52.

(2006) *Anthropology and Social Theory: Culture, Power and the Acting Subject*. North Carolina, Duke University Press.

Posey, Darrell A.

(1985) Indigenous Management of Tropical Forest Ecosystems: The Case of the Kayapo Indians of Brazilian Amazon. *Agro Forestry Systems* 3: 139-158.

Sahlins, Marshall, & Graeber, David.

(1972). The Original Affluent Society. In *Stone Age Economics* (1st ed., pp. 1–37). Routledge.

Scott, James C.

(1989) *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.

Shah, Alpa

(2017) Ethnography?: Participant observation, a potentially revolutionary praxis. *HUA: Journal of Ethnography*, 7(1), 45-59.

Shweder, Richard

(1997) The Surprise of Ethnography, *Ethos*, 25(2), s.152-163.

Starheim, Ottar.

(2012) *Hydro*. Tilgjengelig fra: <https://www.allkunne.no/framside/fylkesleksikon-sogn-og-fjordane/samfunn/industri-naering-og-bedrifter/hydro/1900/79784/> (Hentet 1. juni 2020).

Thompson, Kenneth

(2004) *Readings from Emile Durkheim*, edited by Prof Kenneth and Kenneth Thompson, Taylor & Francis Group, 2004. *ProQuest Ebook Central*.

Tilley, C., & Cameron-Daum, K.

(2017). *Anthropology of Landscape: The Extraordinary in the Ordinary*. London: UCL Press.

Vareide, K. Og Storm, H. N.

(2012) *Regional Analyse Høyanger*. 20120170. Bø i Telemark: Telemarksforskning.

Wolf, Eric

(1982) 'Modes of production'. Kapittel 3 i *Europe and the people without history*. Berkeley: University of California Press, 73-100.

Zahle, Julie

(2012) Practical Knowledge and Participant Observation. *Inquiry*, 55(1), 50-65.

<https://www.bt.no/btmeneringer/kommentar/i/WOmM0g/ungdomen-maa-ta-makt-fraa-gubbeveldet-i-distriktsdebatten>